

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΑΡΧΕΙΑ, ΜΟΥΣΕΙΑ»**

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Διπλωματική Εργασία

**«Νέα μοντέλα έκδοσης και διάθεσης του επιστημονικού
περιεχομένου με έμφαση στα ακαδημαϊκά συγγράμματα»**

Σταυρούλα Χριστάκη (ΑΜ: 196682025)

Επιβλέπων: Δημήτριος Κουής

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2021

Επιτροπή Εξέτασης

Δημήτριος Κουής,
Επικ. Καθηγητής (Επιβλέπων)

Σαράντος Καπιδάκης,
Καθηγητής

Κωνσταντίνος Κυπριανός,
Επικ. Καθηγητής

Δήλωση Συγγραφέα Μεταπτυχιακής Εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Χριστάκη Σταυρούλα του Βασιλείου, με αριθμό μητρώου 196682025, φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία του Τμήματος Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η δηλούσα

*Αφιερωμένη στην πολυαγαπημένη μου
κόρη Ελευθερία*

Ευχαριστίες – Αφιερώσεις

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο διάστημα μεταξύ Σεπτεμβρίου 2020 και Ιουνίου 2021 στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία» του τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κουή Δημήτριο για την πολύτιμη καθοδήγησή του, τις συμβουλές του και την αμέριστη υποστήριξη του σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας.

Οφείλω ένα ευχαριστώ σε άτομα του στενού φιλικού μου κύκλου για την ηθική υποστήριξη και για όλες εκείνες τις στιγμές που μου έδωσαν τη δύναμη να συνεχίσω.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω θερμά την οικογένειά μου, για τη συμπαράσταση και την υπομονή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Σεπτέμβριος 2021

Σταυρούλα Χριστάκη

Περίληψη στα ελληνικά

Οι εξελίξεις στο χώρο της Ανοικτής Πρόσβασης καθώς και οι τεχνολογικές εξελίξεις στο χώρο του ηλεκτρονικού βιβλίου διαμορφώνουν εύφορο έδαφος για την εξέλιξη του ακαδημαϊκού συγγράμματος, το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Ειδικότερα στον ελληνικό χώρο, το υπάρχον καθεστώς της δωρεάν διανομής ακαδημαϊκών συγγραμμάτων στους φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνεπάγεται σημαντικό κόστος για τον κρατικό προϋπολογισμό. Η αξιοποίηση των εξελίξεων στο χώρο του ηλεκτρονικού βιβλίου, αλλά και καινοτόμων εμπορικών μοντέλων διάθεσης συγγραμμάτων μπορεί να φέρει, εκτός από τα προφανή οικονομικά, και πρακτικά οφέλη από την εξοικείωση φοιτητών με τις νέες τεχνολογίες. Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στο ζήτημα του εξελισσόμενου εκπαιδευτικού συγγράμματος επιχειρώντας να απარიθμήσει καινοτόμα μοντέλα διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων στο εξωτερικό και να εξετάσει τον αντίκτυπο που θα είχε η εφαρμογή τους στον ελληνικό χώρο. Πέρα από την απαραίτητη βιβλιογραφική επισκόπηση των συναφών επιστημονικών περιοχών, το βασικό ερώτημα με το οποίο καταπιάνεται η παρούσα εργασία αναφέρεται στο αν υπάρχουν οικονομικά επωφελείς στρατηγικές διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως εναλλακτικές του υπάρχοντος μοντέλου διανομής και ποιες είναι αυτές. Η απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα έρχεται μέσω της δημιουργίας μοντέλων για τον υπολογισμό του κόστους των εναλλακτικών τρόπων διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων και της μετέπειτα εφαρμογής σεναρίων με πραγματικά δεδομένα από διεθνή βιβλιοπωλεία και ηλεκτρονικές πλατφόρμες διάθεσης. Η δημιουργία των μοντέλων στηρίχθηκε στην έρευνα των διεθνών τάσεων για τρόπους διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν ότι η ενσωμάτωση νέων τρόπων διάθεσης στο υπάρχον μοντέλο διανομής έντυπων συγγραμμάτων μπορεί να αποφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη στον κρατικό προϋπολογισμό.

Λέξεις Κλειδιά: Ανοικτή Πρόσβαση, Ανοικτή Εκπαίδευση, Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι, Ανοικτά Ηλεκτρονικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα, Επιστημονικές εκδόσεις, Μοντέλα διάθεσης Εκπαιδευτικών Συγγραμμάτων

Περίληψη στα αγγλικά

The latest developments in the Open Access front and the technological advancements in scientific content delivery bring countless opportunities for evolving academic textbooks, which are an essential aspect of higher education in Greece and the rest of the world. Specifically, in Greece, academic textbooks are provided with no charge to higher education students entailing a high cost for the state budget. E-books' new interactive features, together with the advent of innovative commercial book distribution models, can bring obvious financial and practical benefits and contribute to the familiarization of students with new technologies. This thesis focuses on the ever-evolving educational textbook, attempting to list innovative textbook distribution models that have emerged internationally and examine their potential impact in Greece. One of the goals of this thesis is to investigate whether there are cost-effective textbook distribution strategies that could be used as alternatives to the existing distribution model and identify them. This investigation is supported by cost prediction models for the Greek case, along with several "what-if" scenarios using data retrieved from leading international bookstores and online distribution platforms, proving that integrating new distribution models in the traditional print textbook model can bring significant financial benefits.

Keywords: Open Access, Open Education, Open Educational Resources, Open Electronic Academic Textbooks, Scientific publications, Academic Textbook distribution models

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ	V
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	VI
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ	VII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	VIII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	X
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	XII
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΑΝΟΙΚΤΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	3
2.1 ΑΝΟΙΚΤΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	3
2.1.1 ΑΝΟΙΚΤΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ	3
2.1.2 ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	8
2.1.3 ΑΝΟΙΚΤΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	10
2.1.4 ΑΝΟΙΚΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ	14
2.1.5 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΝΟΙΚΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ/ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ	18
2.1.6 ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ (E-TEXTBOOKS): ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ, ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ	22
2.1.7 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ – ΚΟΣΤΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	27
2.2 ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ - ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ	30
2.3 ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	33
2.3.1 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ – ΔΡΑΣΗ ΚΑΛΛΙΠΟΣ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΝΤΕΛΩΝ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	41
3.1 ΚΟΣΤΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	41
3.1.1 ΚΟΣΤΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΥΔΟΞΟΥ	41
3.1.2 ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	44
3.2 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	63
3.2.1 ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΤΙΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΔΙΑΘΕΣΗΣ	
64	

3.2.2	ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΤΙΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΓΙΑ ΛΙΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ	65
3.2.3	ΣΕΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.	ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ.....	75
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	78

Πίνακας Σχημάτων

Εικόνα 1. Χρονοδιάγραμμα Κάλλιπου	35
Εικόνα 2. Συγγραφικές προτάσεις Κάλλιπου ανά θεματική πρόσκληση.....	36
Εικόνα 3. Συμμετέχοντες συγγραφείς ανά ακαδημαϊκό ίδρυμα	37
Εικόνα 4. Αριθμητικά στοιχεία μελών μητρώων Δράσης ανά κατηγορία	40
Εικόνα 5. Κατανομή συγγραμμάτων σε θεματικές κατηγορίες.....	43
Εικόνα 6. Κόστος συγγραμμάτων ανά θεματική κατηγορία.....	43
Εικόνα 7. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία	55
Εικόνα 8. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο	56
Εικόνα 9. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά μορφή	56
Εικόνα 10. Μέση τιμή ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία.....	57
Εικόνα 11. Μέση τιμή ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο.....	58
Εικόνα 12. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία.	59
Εικόνα 13. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο.....	59
Εικόνα 14. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά μορφή	60
Εικόνα 15. Μέση τιμή δανεισμού έντυπου συγγράμματος ανά ημέρα και θεματική κατηγορία	61
Εικόνα 16. Μέση τιμή δανεισμού έντυπου συγγράμματος ανά ημέρα, θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο.....	61
Εικόνα 17. Μέση τιμή πρόσβασης ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά ημέρα και θεματική κατηγορία.....	62
Εικόνα 18. Μέση τιμή πρόσβασης ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά ημέρα, θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο.....	63
Εικόνα 19. Μοντέλο εκτίμησης με βάση τη διεθνή τιμολογιακή πολιτική εναλλακτικών μορφών διάθεσης	64
Εικόνα 20. Μοντέλο εκτίμησης με βάση την τιμολογιακή πολιτική της ελληνικής αγοράς για λιανική και χονδρική διάθεση.....	66
Εικόνα 21. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές ενός τρόπου διάθεσης.....	67
Εικόνα 22. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγική έντυπου δανεισμού μεταβαλλόμενου χρονικού διαστήματος	68

Εικόνα 23. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγική ηλεκτρονικής πρόσβασης μεταβαλλόμενου χρονικού διαστήματος	68
Εικόνα 24. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και μεταχειρισμένων έντυπων συγγραμμάτων	69
Εικόνα 25. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων και έντυπου δανεισμού.....	70
Εικόνα 26. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και ηλεκτρονικών συγγραμμάτων.....	70
Εικόνα 27. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης.....	71
Εικόνα 28. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και μεταχειρισμένων συγγραμμάτων και έντυπου δανεισμού	72
Εικόνα 29. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων, ηλεκτρονικών συγγραμμάτων και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης	72
Εικόνα 30. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων, έντυπου δανεισμού και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης.....	73
Εικόνα 31. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων, μεταχειρισμένων και ηλεκτρονικών συγγραμμάτων.....	73
Εικόνα 32. Εξοικονόμηση κόστους για ισοβαρή στρατηγική.....	74

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1. Μέσο κόστος συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία	44
Πίνακας 2. Εκδότες εκπαιδευτικών συγγραμμάτων	46
Πίνακας 3. Διεθνή ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία	51
Πίνακας 4. Διάθεση συγγραμμάτων ανά βιβλιοπωλείο	55

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

Το ακαδημαϊκό σύγγραμμα θεωρείται ένας από τους πυλώνες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και, κατά κοινή ομολογία, ένας από τους παράγοντες που βρίσκονται στην καρδιά κάθε προσπάθειας για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση παγκοσμίως. Το τρέχον κοινωνικό πλαίσιο, σε συνδυασμό με τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και τις οικονομικές συνθήκες θέτουν προκλήσεις στην έννοια του παραδοσιακού εκπαιδευτικού συγγράμματος και δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για τη διεύρυνση και εξέλιξή του. Ενδεικτικά, το κίνημα της Ανοικτής Πρόσβασης που συνεχώς κερδίζει έδαφος, μεταξύ άλλων, στον εκπαιδευτικό και επιστημονικό χώρο, αποτελεί μονάχα μία συνιστώσα που διαμορφώνει το ακαδημαϊκό σύγγραμμα και το περιρρέον εκπαιδευτικό σύστημα.

Ειδικότερα, στον ελληνικό χώρο, το υπάρχον καθεστώς της δωρεάν διανομής ακαδημαϊκών συγγραμμάτων στους φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνεπάγεται σημαντικό κόστος για τον κρατικό προϋπολογισμό, αποτελώντας ένα διόλου ευκαταφρόνητο κομμάτι των δαπανών για εκπαίδευση. Η αξιοποίηση των εξελίξεων στο χώρο του ηλεκτρονικού βιβλίου, αλλά και καινούριων εμπορικών μοντέλων διάθεσης συγγραμμάτων μπορεί να φέρει, εκτός από τα προφανή οικονομικά, και πρακτικά οφέλη από την εξοικείωση φοιτητών με τις νέες τεχνολογίες, χωρίς την πραγματοποίηση εκπτώσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στο ζήτημα του εξελισσόμενου εκπαιδευτικού συγγράμματος, επιχειρώντας να εξερευνήσει το ευρύτερο πλαίσιο από το οποίο αυτό επηρεάζεται, να απαριθμήσει καινοτόμα μοντέλα διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων στο εξωτερικό και να εξετάσει τον αντίκτυπο που θα είχε η εφαρμογή τους στον ελληνικό χώρο. Το βασικό ερώτημα με το οποίο καταπιάνεται η παρούσα εργασία αναφέρεται στο αν υπάρχουν οικονομικά επωφελείς στρατηγικές διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως εναλλακτικές του υπάρχοντος μοντέλου διανομής και ποιες είναι αυτές. Η απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα έρχεται μέσω μιας ποσοτικής έρευνας η οποία αντλεί στοιχεία για εναλλακτικούς τρόπους διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων από κυρίως διεθνή βιβλιοπωλεία και ηλεκτρονικές πλατφόρμες διάθεσης. Η διάρθρωση της εργασίας σε κεφάλαια έχει ως εξής: το Κεφάλαιο 2 αποτελεί τη βιβλιογραφική επισκόπηση της εργασίας, εξετάζοντας θέματα όπως η Ανοικτή Πρόσβαση, η Ανοικτή Εκπαίδευση, τα Ανοικτά Εκπαιδευτικά Συγγράμματα, οι νέες δυνατότητες των

ηλεκτρονικών βιβλίων, καθώς και οι αντιλήψεις φοιτητών και διδασκόντων για τις διαφαινόμενες προοπτικές στο χώρο της εκπαίδευσης και του ακαδημαϊκού συγγράμματος, όπως αυτές διαμορφώνονται από τις προαναφερθείσες τάσεις και τεχνολογικές εξελίξεις. Παράλληλα, γίνεται αναφορά σε πρωτοβουλίες και δράσεις δημιουργίας ανοικτών εκπαιδευτικών συγγραμμάτων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, με ιδιαίτερη έμφαση στη Δράση Κάλλιπος. Στο Κεφάλαιο 3, αναλύεται η μελέτη που αποτελεί τον πυρήνα αυτής της εργασίας, και η οποία προτείνει στρατηγικές διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων που αξιοποιούν εναλλακτικά εμπορικά μοντέλα διάθεσης, βασιζόμενη σε έρευνα αγοράς που πραγματοποιήθηκε σε διεθνή βιβλιοπωλεία και πλατφόρμες παροχής συγγραμμάτων. Απώτερος στόχος είναι η πρόταση οικονομικά συμφερούσων στρατηγικών που θα μειώσουν το τρέχον κόστος απόκτησης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων από το κράτος. Τέλος, στο Κεφάλαιο 4, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας καθώς και κατευθύνσεις μελλοντικής έρευνας.

Κεφάλαιο 2. Ανοικτή Πρόσβαση, Εκπαίδευση και Ηλεκτρονικά Συγγράμματα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

Τα τελευταία χρόνια, οι εξελίξεις στο χώρο της Ανοικτής Πρόσβασης σε συνδυασμό με την τεχνολογική πρόοδο στο χώρο του ηλεκτρονικού βιβλίου όχι μόνο προοιωνίζουν αλλά έχουν ήδη φέρει στο προσκήνιο ριζικές αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης και των επιστημονικών εκδόσεων. Στο τρέχον κεφάλαιο, επιχειρείται μια συνοπτική βιβλιογραφική επισκόπηση των θεματικών περιοχών εντός των οποίων τοποθετείται η παρούσα εργασία, όπως η Ανοικτή Πρόσβαση και οι επιπτώσεις αυτής στην εκπαίδευση, με έμφαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στα εκπαιδευτικά συγγράμματα, και ο ρόλος των ηλεκτρονικών συγγραμμάτων σε αυτό το πλαίσιο τόσο στην Ελλάδα όσο και στο διεθνή χώρο.

2.1 Ανοικτή Πρόσβαση, Εκπαίδευση και Ηλεκτρονικά Συγγράμματα: Βιβλιογραφική επισκόπηση

Στην παρούσα ενότητα, πραγματοποιείται μια εισαγωγή στη θεματολογία της παρούσας εργασίας, ξεκινώντας από την περιγραφή του οράματος της Ανοικτής Πρόσβασης και των πρωτοβουλιών και προσπαθειών που συνεισφέρουν στην υλοποίησή του, την αξιοποίηση των ωφελειών της Ανοικτής Πρόσβασης προς μια Ανοικτή Εκπαίδευση, συνεχίζοντας με τον ορισμό των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων και εξειδικεύοντας περαιτέρω με τα Ανοικτά Εκπαιδευτικά Συγγράμματα. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας με κύριο θέμα τη συγγραφή ανοικτών συγγραμμάτων και τις απόψεις εκπαιδευτικών και φοιτητών για αυτά, αλλά και την αντίληψη φοιτητών και εκπαιδευτών για τα ηλεκτρονικά βιβλία και τη χρήση τους ως εκπαιδευτικά συγγράμματα. Παράλληλα, πραγματοποιείται μια σύντομη αναφορά στον τομέα των επιστημονικών εκδόσεων, με έμφαση στους παράγοντες εκείνους που διαμορφώνουν το κόστος των συγγραμμάτων διεθνώς.

2.1.1 Ανοικτή Πρόσβαση

Η Ανοικτή Πρόσβαση είναι ένας όρος που συγκεντρώνει αυξανόμενο ενδιαφέρον, ιδιαίτερα στον ακαδημαϊκό, ερευνητικό και επιστημονικό χώρο, λειτουργώντας ως καταλύτης για την

προώθηση της επιστήμης και της γνώσης γενικότερα. Αναλυτικά, ως Ανοικτή Πρόσβαση, ορίζεται «η ελεύθερη, άμεση, διαρκής και απαλλαγμένη από τέλη και τους περισσότερους περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων διαδικτυακή πρόσβαση σε ψηφιακό ακαδημαϊκό και επιστημονικό περιεχόμενο» (UNESCO, 2021). Τρεις διακηρύξεις που καθόρισαν τον ορισμό της Ανοικτής Πρόσβασης είναι αυτές της Βουδαπέστης (Φεβρουάριος 2002), Βηθεσδά (Ιούνιος 2003) και Βερολίνου (Οκτώβριος 2003). Σύμφωνα με αυτές, προκειμένου ένα έργο να θεωρηθεί ως ανοικτής πρόσβασης, θα πρέπει ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων του να συναινέσει εκ των προτέρων ώστε να επιτρέψει στους χρήστες να αντιγράψουν, χρησιμοποιήσουν, διανείμουν, μεταδώσουν και προβάλουν το έργο δημόσια, καθώς και να δημιουργήσουν και διανείμουν παράγωγα έργα, σε οποιοδήποτε ψηφιακό μέσο για οποιονδήποτε υπεύθυνο σκοπό, υπό την προϋπόθεση της κατάλληλης αναγνώρισης της δημιουργίας.

Η έλευση του Διαδικτύου και του Παγκόσμιου Ιστού αποτέλεσε ένα όχημα που διευκόλυνε σημαντικά τη δημοσίευση έργων Ανοικτής Πρόσβασης, παρέχοντας μια σειρά ωφελειών και πλεονεκτημάτων σε πλήθος ενδιαφερόμενων. Η ελεύθερη πρόσβαση σε επιστημονικές εργασίες για το ευρύ κοινό, χωρίς την απαίτηση συνδρομής εκ μέρους κάποιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης μειώνει το κόστος έρευνας στον ακαδημαϊκό και βιομηχανικό χώρο, γεγονός ιδιαίτερα ευεργετικό για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Το κίνημα της Ανοικτής Πρόσβασης στοχεύει στην εξάλειψη της κοινωνικής ανισότητας που προκαλείται από τον περιορισμό της πρόσβασης σε ακαδημαϊκή έρευνα, ο οποίος ευνοεί τα οικονομικώς εύρωστα ιδρύματα που έχουν τη δυνατότητα αγοράς πρόσβασης.

Μεταξύ των ωφελούμενων από το κίνημα της Ανοικτής Πρόσβασης είναι σαφώς η ερευνητική κοινότητα στο σύνολό της, καθώς αποκτά πρόσβαση σε πόρους και άρθρα, στα οποία οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δεν διαθέτουν συνδρομή (Harnad et al., 2008). Ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και οι βιβλιοθήκες τους αντιμετωπίζουν αυξανόμενα προβλήματα εύρεσης πόρων για την απόκτηση συνδρομών (άρα και πρόσβασης) σε ακαδημαϊκά περιοδικά. Επίσης, οι επιστημονικές εργασίες ανοικτής πρόσβασης μπορούν να προσελκύσουν μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό και ως εκ τούτου, μπορούν να έχουν μεγαλύτερο ερευνητικό αντίκτυπο, γεγονός άκρως επιθυμητό για οργανισμούς χρηματοδότησης έρευνας και πανεπιστήμια (Department for International Development, 2012; Kouis & Delikoura, 2021). Η ελεύθερη πρόσβαση σε ερευνητικά αποτελέσματα, τα οποία ούτως ή άλλως έχουν συχνά προκύψει μετά από κρατικές

επιχορηγήσεις, είναι επωφελής και για το κοινωνικό σύνολο, επιταχύνοντας την πρόοδο της έρευνας, την παραγωγικότητα και την κοινωνική πρόοδο εν γένει.

Η Ανοικτή Πρόσβαση δεν επιτυγχάνεται μονάχα με έναν τρόπο. Αντίθετα, στις μέρες μας, απαντώνται διάφορες παραλλαγές και μοντέλα Ανοικτής Πρόσβασης, τα οποία μπορούν να ταξινομηθούν σε 2 γενικές κατηγορίες: την παρεχόμενη από εκδότες και την παρεχόμενη από συγγραφείς Ανοικτή Πρόσβαση. Χαρακτηριστικές μορφές που εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία είναι η χρυσή (gold), υβριδική (hybrid), χάλκινη (bronze) και επιδοτούμενη (subsidised) Ανοικτή Πρόσβαση.

Σύμφωνα με το χρυσό μοντέλο, ο εκδότης παρέχει δωρεάν όλα τα άρθρα και το σχετικό περιεχόμενο στον ιστότοπό του, ενώ η υβριδική παραλλαγή συναντάται όταν μονάχα ένα υποσύνολο των άρθρων ή δημοσιεύσεων παρέχεται δωρεάν. Όπως γίνεται κατανοητό, αυτές οι μορφές Ανοικτής Πρόσβασης έχουν άμεσο αντίκτυπο στα οικονομικά μοντέλα των εκδοτών: εφόσον οι εκδότες δεν μπορούν να λάβουν αμοιβή από την πώληση των άρθρων και δημοσιεύσεών τους, χρειάζεται να αναζητήσουν έσοδα από άλλες πηγές. Συνεπώς, σε αρκετές περιπτώσεις χρυσής Ανοικτής Πρόσβασης, οι εκδότες ζητούν από τους ίδιους τους συγγραφείς να καταβάλουν κάποια αμοιβή στον εκδότη υπό τη μορφή τελών επεξεργασίας άρθρου ή βιβλίου (article processing charges ή APCs), προκειμένου το έργο τους να είναι διαθέσιμο υπό καθεστώς Ανοικτής Πρόσβασης (Eve, 2014). Κατά μία άποψη, το χρυσό μοντέλο θα μπορούσε να αντικαταστήσει τα τρέχοντα, βασισμένα στις συνδρομές των χρηστών ή των βιβλιοθηκών, εκδοτικά μοντέλα, ανακατευθύνοντας τις χρηματικές ροές στην κάλυψη των τελών επεξεργασίας άρθρων (Bruns et al., 2020), μια τάση η οποία υποστηρίζεται και από την απαίτηση των οργανισμών χρηματοδότησης έρευνας (Schimmer et al., 2015) να καθίστανται ελεύθερα διαθέσιμα τα επιστημονικά άρθρα που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της χρηματοδοτούμενης έρευνας (Dodds, 2018).

Εναλλακτικά, κάποιοι εκδότες συχνά χρηματοδοτούνται απευθείας από ιδρυματικούς ή κρατικούς πόρους (επιδοτούμενη Ανοικτή Πρόσβαση) (Suber, 2006). Σε σχετικές παραλλαγές, μερικοί εκδότες επιλέγουν να παρέχουν τα τελευταία τους άρθρα υπό τη μορφή συνδρομής και μόνο μετά την πάροδο συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος (περίοδος εμπάργκο), τα διαθέτουν με ελεύθερη πρόσβαση. Μια ακόμα σχετικά πρόσφατη παραλλαγή Ανοικτής Πρόσβασης συνίσταται στην ελεύθερη διάθεση περιεχομένου αλλά χωρίς την παρουσία μιας σαφώς διατυπωμένης άδειας χρήσης (“χάλκινο” μοντέλο) (Piwowar et al., 2018). Όπως στην περίπτωση της χρυσής και υβριδικής Ανοικτής Πρόσβασης, τα άρθρα που ακολουθούν το χάλκινο μοντέλο διατίθενται από τον ίδιο τον εκδότη, αλλά η – σκόπιμη ή μη – έλλειψη

σαφούς αναφοράς άδειας χρήσης τα καθιστά ελεύθερα μόνο προς ανάγνωση, εμποδίζοντας την εκτεταμένη επαναχρησιμοποίησή τους.

Η δεύτερη σημαντική κατηγορία μοντέλου Ανοικτής Πρόσβασης αναφέρεται κυρίως στη λεγόμενη *πράσινη* (green) Ανοικτή Πρόσβαση, η οποία παρέχεται συνήθως μέσω ενός θεματικού ή ιδρυματικού αποθετηρίου. Στην περίπτωση της πράσινης Ανοικτής Πρόσβασης, ο συγγραφέας ενός έργου διαθέτει ελεύθερα κάποια προγενέστερη έκδοση του έργου σε μια διαδικτυακή τοποθεσία διαφορετική από αυτήν του εκδότη του έργου. Παραδείγματα τέτοιων διαδικτυακών τοποθεσιών περιλαμβάνουν τα ακαδημαϊκά αποθετήρια των οικείων ιδρυμάτων των συγγραφέων, θεματικά αποθετήρια, καθώς και ερευνητικά κοινωνικά δίκτυα. Όσον αφορά στην έκδοση του έργου που συνήθως διατίθεται υπό το πράσινο μοντέλο πρόσβασης, αυτή μπορεί να είναι είτε μια πρόχειρη έκδοση πριν τη διαδικασία της ομότιμης αξιολόγησης, είτε η τελική αξιολογημένη έκδοση πριν τη διαδικασία της επιμέλειας και της σελιδοποίησης που πραγματοποιείται από τον εκδότη. Η επιτρεπόμενη έκδοση και η χρονική στιγμή την οποία ο συγγραφέας ενός άρθρου δικαιούται να το διαθέσει ελεύθερα μέσω ενός αποθετηρίου υποδεικνύεται από τους όρους του εκάστοτε εκδότη, με τους περισσότερους εξ αυτών συνήθως να επιτρέπουν ελεύθερη αρχειοθέτηση μιας έκδοσης πριν την ομότιμη αξιολόγηση, μετά το πέρας ενός διαστήματος εμπάργκο από την επίσημη έκδοση του άρθρου (Gadd & Troll Covey, 2019). Εντούτοις, παρά τις ποικίλες επιλογές και τρόπους δημοσίευσης ανοικτής πρόσβασης, φαίνεται ότι ακόμα υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που παρεμποδίζουν την ευρεία διάδοσή της (Björk, 2004).

Μια ακόμα κρίσιμη διάκριση που χαρακτηρίζει τη μορφή Ανοικτής Πρόσβασης είναι αυτή της *δωρεάν* (gratis) και *ελεύθερης* (libre). Όλες οι προαναφερθείσες παραλλαγές Ανοικτής Πρόσβασης στοχεύουν στην άρση των περιορισμών πρόσβασης σε περιεχόμενο, παρέχοντας το δωρεάν, χωρίς κόστος και ως εκ τούτου αποτελούν εκφάνσεις της *δωρεάν Ανοικτής Πρόσβασης*. Η άρση περιορισμών επαναχρησιμοποίησης του περιεχομένου λόγω πνευματικών δικαιωμάτων επιτυγχάνεται μέσω της *ελεύθερης Ανοικτής Πρόσβασης* και με τη βοήθεια ανοικτών αδειών, όπως οι άδειες Creative Commons.

Τα πνευματικά δικαιώματα και οι άδειες χρήσης αποτελούν ένα από τα πιο φλέγοντα ζητήματα της Ανοικτής Πρόσβασης και εγείρουν προβληματισμούς κυρίως λόγω της ιδιαίτερης φύσης του Διαδικτύου και της ηθικής διάστασης του ερευνητικού και ακαδημαϊκού έργου.

Τα Creative Commons¹ είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που έχει ως βασικό στόχο την υποστήριξη του ανοικτού και προσβάσιμου διαδικτύου, καθώς και τη χρήση, διανομή και αξιοποίηση της γνώσης και της δημιουργικότητας, μέσω ελεύθερων αδειών.

Οι άδειες Creative Commons παρέχουν τα εργαλεία αδειοδότησης για να επιτρέπεται αυτή η δωρεάν χρήση και ο επαναπροσδιορισμός των ψηφιακών πόρων υπό το καθεστώς της ανοικτής πρόσβασης και διατίθενται σε έξι παραλλαγές οι οποίες επιτρέπουν ελεύθερη χρήση έργων υπό ένα φάσμα όρων και περιορισμών, ώστε ο δικαιούχος να επιλέγει κατά το δοκούν.

Οι άδειες χρήσης και εκμετάλλευσης που προτείνει ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός Creative Commons έχουν στόχο την ευρύτερη διάθεση και χρήση έργων πνευματικής ιδιοκτησίας, κυρίως με τη μη αποκλειστική εκμετάλλευση του έργου πάντοτε εντός των ορίων της νομοθεσίας για τα πνευματικά δικαιώματα και διακρίνονται από τα εξής χαρακτηριστικά:

- έχουν παγκόσμια ισχύ
- δεν είναι αποκλειστικές
- διατηρούν τις εξουσίες που απορρέουν από το εμπορικό ή ηθικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Οι διάφοροι τύποι αδειών Creative Commons είναι οι ακόλουθοι:

- **CC BY = Attribution only (Αναφορά Δημιουργού)**

Η συγκεκριμένη άδεια επιτρέπει στους χρήστες να αναδιανέμουν, να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, ακόμη και για εμπορική χρήση, με την προϋπόθεση αναφέρουν ρητά το δημιουργό του πρωτοτύπου. Η χρήση της άδειας αυτής συνιστάται για τη μεγιστοποίηση της διάχυσης και της χρήσης του αδειοδοτούμενου υλικού.

- **CC BY-SA = Attribution-Share Alike (Αναφορά Δημιουργού – Παρόμοια Διανομή)**

Αυτή η άδεια επιτρέπει στους χρήστες να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, υπό την προϋπόθεση να γίνεται αναφορά στο δημιουργό και η αναδιάθεση να πραγματοποιείται υπό τους ίδιους ακριβώς όρους της αρχικής άδειας.

- **CC BY-NC = Attribution-Non Commercial (Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση)**

¹ Creative Commons: <https://creativecommons.org/>

Αυτή η άδεια επιτρέπει σε τρίτους να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, μόνο για μη εμπορικούς σκοπούς και πάντα με την προϋπόθεση να αναφέρουν το δημιουργό του πρωτοτύπου.

- **CC BY-NC-SA = Attribution-Non Commercial-Share Alike (Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή)**

Η εν λόγω άδεια επιτρέπει στους χρήστες να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα έργα, χωρίς να τα διαθέτουν για εμπορικούς σκοπούς, υπό την προϋπόθεση να γίνεται αναφορά στο δημιουργό και να αναδιαθέτουν το έργο με τους ίδιους ακριβώς όρους της αρχικής άδειας.

- **CC BY-ND = Attribution-No Derivatives (Αναφορά Δημιουργού – Όχι Παράγωγα Έργα)**

Η συγκεκριμένη άδεια απαγορεύει τη δημιουργία παράγωγων έργων, αλλά επιτρέπει την αναδιανομή του αρχικού έργου, ακόμη και για εμπορικούς σκοπούς, υπό την προϋπόθεση να γίνεται αναφορά στο δημιουργό.

- **CC BY-NC-ND = Attribution-Non Commercial-No Derivatives (Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα)**

Η συγκεκριμένη άδεια είναι η πιο περιοριστική, αφού επιτρέπει στο κοινό να έχει πρόσβαση στο έργο και να το διανέμει πάντα με αναφορά στο δημιουργό, ωστόσο, απαγορεύει οποιαδήποτε τροποποίηση ή αναδιανομή για εμπορικούς σκοπούς.

- **CC0 = Άδεια δημόσιου κτήματος**

Η συγκεκριμένη άδεια παρέχει στο κοινό μεγάλο περιθώριο ελευθερίας ως προς τη χρήση του έργου. Το έργο διατίθεται από το δημιουργό με σκοπό να αποτελέσει κοινό κτήμα της ανθρωπότητας. Επί της ουσίας, το μόνο δικαίωμα που διατηρεί ο δημιουργός είναι εκείνο της πατρότητας του έργου, που παραμένει अपαραράγραπτο.

2.1.2 Ανοικτή Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, αναγνωρισμένο παγκοσμίως ως θεμέλιο για την ειρήνη, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική ένταξη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα (UNESCO, 2016). Επιπλέον, η Ανοικτή Εκπαίδευση έχει συνδεθεί στενά με τη δημιουργία, τη χρήση και την κοινή χρήση Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων (ΑΕΠ).

Σήμερα, ο όρος «ανοικτός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, τους πόρους, τις πρακτικές μάθησης και διδασκαλίας, τις θεσμικές πρακτικές,

τις εκπαιδευτικές πολιτικές, τα ψηφιακά εργαλεία, τη χρήση εκπαιδευτικών τεχνολογιών και τις αξίες που διέπουν τις εκπαιδευτικές προσπάθειες (Cronin, 2019).

Κατά την τελευταία δεκαετία, η «ανοικτή» προσέγγιση στην εκπαίδευση υιοθετήθηκε από έναν αυξανόμενο αριθμό ακαδημαϊκών και επαγγελματιών που συμμετέχουν στην παροχή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό που ξεκίνησε λίγο πριν από μια δεκαετία με τη συγκέντρωση Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων σε διαδικτυακά αποθετήρια έχει μετατραπεί σε ένα κίνημα για την προώθηση όχι μόνο νέου διδακτικού υλικού και πόρων, αλλά και ανοικτών πρακτικών διδασκαλίας και μάθησης που επεκτείνονται σε όλες τις πτυχές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Judith & Bull, 2016).

Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας που ασχολείται με την εφαρμογή ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση υπογραμμίζει προκλήσεις που συνδέονται με την ικανότητα του διδάσκοντα να εντοπίζει και να προσαρμόζει τον ανοικτό εκπαιδευτικό πόρο για να ικανοποιήσει, για παράδειγμα, τις μαθησιακές ανάγκες των φοιτητών του, τις τοπικές τους ανάγκες διδασκαλίας και παιδαγωγικής, ή τις πολιτισμικές ή σχετικές με τη γλώσσα ανάγκες που υπάρχουν στις αίθουσες διδασκαλίας.

Οι μεγαλύτερες ανησυχίες αφορούν κυρίως την ποιότητα των πόρων που δημιουργούνται, τον προσδιορισμό των κατάλληλων πόρων για τις ανάγκες ενός χρήστη, καθώς και προκλήσεις που σχετίζονται με τα δικαιώματα χρήσης.

Η χρήση των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων από εκπαιδευτικούς είναι περίπλοκη, προσωπική και συνεχώς διαπραγματεύσιμη. Απαιτούνται πολιτικές με βάση την έρευνα και συνεργατικές και κρίσιμες προσεγγίσεις για το άνοιγμα για την υποστήριξη του προσωπικού, των φοιτητών και της μάθησης σε ένα όλο και πιο περίπλοκο περιβάλλον τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η θεσμική πολιτική είναι ένας βασικός παράγοντας που επιτρέπει στους ακαδημαϊκούς να συνεισφέρουν το διδακτικό τους υλικό με τη μορφή Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων. Ωστόσο, δεδομένης της ποικιλομορφίας των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τις διοικητικές και οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν πολλά ιδρύματα στις μη ανεπτυγμένες χώρες δεν είναι πάντα σαφές ποιος τύπος πολιτικής θα λειτουργούσε καλύτερα σε ένα δεδομένο πλαίσιο. Αυτό σημαίνει ότι, κάθε πανεπιστήμιο μπορεί να χρειαστεί μια κατάλληλη πολιτική πνευματικής ιδιοκτησίας για να επιτρέψει στους ακαδημαϊκούς ή το πανεπιστήμιο να ασχοληθούν με ανοικτούς εκπαιδευτικούς πόρους (Cox & Trotter, 2016).

Το παγκόσμιο κίνημα ανοικτής εκπαίδευσης διαμορφώνει τα προγράμματα διδασκαλίας και έρευνας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η ιδέα της ανταλλαγής περιεχομένου με ανοικτές άδειες διευρύνει την πρόσβαση στην εκπαίδευση (Wiley & Hilton, 2018).

Το έργο της παγκόσμιας κοινότητας ανοικτής εκπαίδευσης συνδέεται όλο και περισσότερο με το αυξανόμενο κόστος της εκπαίδευσης, την ανάγκη δημιουργικής παιδαγωγικής για την υποστήριξη διαφορετικών φοιτητών και την υποστήριξη της αειφορίας της εκπαίδευσης (Rolfe, 2017).

Ωστόσο η ανώτατη εκπαίδευση έχει ακόμη πολλές προκλήσεις να αντιμετωπίσει μέσα από ένα ευρύ φάσμα στρατηγικών, συνεργατικά δίκτυα και θεσμική υποστήριξη και χρηματοοικονομικές επενδύσεις μεγάλης κλίμακας.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αυξανόμενη τάση για μια κριτική ανάλυση της ανοικτής εκπαίδευσης, γεγονός που προκαλεί την επανεξέταση της διαδικτυακής μάθησης και της ψηφιακής εκπαίδευσης. Η αντιμετώπιση του ανοίγματος στην εκπαίδευση ως υπέρτατου αγαθού δημιούργησε μια ψευδαίσθηση ότι αυτό αποτελεί πανάκεια και οδήγησε στην χρησιμοποίηση του ανοίγματος ως «λέξη-κλειδί» για να περιγράψει ένα ολόκληρο φάσμα ψηφιακών πρακτικών, μερικές από τις οποίες θεωρούνται αντίθετες στο όραμα μιας θετικής εκπαιδευτικής αλλαγής (Collier & Ross, 2017).

Μερικά από τα κρίσιμα ερωτήματα της ανοικτής εκπαίδευσης, αφορούν σε θέματα όπως: α) ποιος καθορίζει τους πόρους που θα είναι ανοικτοί και σε ποιο κοινό, β) σε ποιο βαθμό, από ποιον, σε ποια πλαίσια, και με ποιους τρόπους επιτυγχάνουν συγκεκριμένες ανοικτές εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες τους στόχους τους για αύξηση της πρόσβασης, ενίσχυση της συμμετοχής, ενίσχυση της μάθησης, ανάπτυξη ικανότητας και ενίσχυση των ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων, γ) μήπως οι ανοικτές εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες καταλήγουν συχνά στο να κάνουν το αντίθετο από αυτό που ευαγγελίζονται και δ) ποια θα είναι στην πράξη η μορφή ενός ελεύθερου πλαισίου ανοικτής εκπαίδευσης (Cronin, 2019).

2.1.3 Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι

Οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση (ΑΕΕ) καθώς και με την φιλοσοφία της ανοικτής γνώσης, και του ανοικτού περιεχομένου, κινήματα που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1990 και αποτέλεσαν τα θεμέλια για τη σύγχρονη ανοικτή εκπαίδευση.

Το κίνημα των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων ξεκίνησε το 2001 όταν τα ιδρύματα Hewlett και Mellon χρηματοδότησαν από κοινού την πρωτοβουλία OpenCourseWare (OCW) του MIT. Από το 2001 έως το 2016 το Ίδρυμα Hewlett υπήρξε βασικός υποστηρικτής των ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων, δωρίζοντας πάνω από 170 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ για την ανάπτυξη και επέκταση της αποτελεσματικότητάς τους. Ο όρος Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ) επινοήθηκε και υιοθετήθηκε στη συνάντηση της UNESCO στο Παρίσι το καλοκαίρι του 2002 με σκοπό να περιγράψει αυτήν τη νέα εκπαιδευτική καινοτομία. Ο σιωπηρός στόχος ήταν η εξίσωση της πρόσβασης σε ανεπτυγμένες και μη χώρες του κόσμου για τη δημιουργία ενός «παγκόσμιου διανοητικού κοινού» (Bliss & Smith, 2017).

Σύμφωνα με το Ίδρυμα Hewlett οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι είναι *«εκπαιδευτικοί, μαθησιακοί και ερευνητικοί πόροι που διανέμονται ελεύθερα (public domain) ή έχουν διατεθεί με ανοικτή άδεια (open license) και επιτρέπουν την ελεύθερη εκ νέου χρήση, προσαρμογή και αναδιανομή από άλλους. Οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι περιλαμβάνουν πλήρη μαθήματα, υλικό μαθημάτων, ενότητες, βιβλία, βίντεο ροής, δοκιμές, λογισμικό και άλλα εργαλεία, υλικό ή τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη της πρόσβασης στη γνώση»*.

Το Ίδρυμα Hewlett θεωρεί ότι η άδεια Creative Commons Attribution (CC BY) είναι η άδεια επιλογής, επιτρέποντας τη μέγιστη επαναχρησιμοποίηση και επανατοποθέτηση εκπαιδευτικών πόρων που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζει το δημιουργικό έργο του προγραμματιστή. Η ειδοποιός διαφορά των ΑΕΠ είναι τα λεγόμενα 5R της ανοικτότητας:

1. *Διατήρηση (Retain)*: το δικαίωμα της δημιουργίας, κατοχής και ελέγχου αντιγράφων του περιεχομένου (π.χ. μεταφόρτωση, αποθήκευση, αντιγραφή και διαχείριση)
2. *Επαναχρησιμοποίηση (Reuse)*: το δικαίωμα χρήσης του περιεχομένου με διάφορους τρόπους (π.χ. σε ένα μάθημα, σε έναν ιστότοπο ή βίντεο)
3. *Αναθεώρηση (Revise)*: το δικαίωμα της προσαρμογής και μετατροπής του περιεχομένου (π.χ. μετάφραση σε άλλη γλώσσα)
4. *Ανασύνθεση (Remix)*: το δικαίωμα του συνδυασμού του πρωτότυπου ή αναθεωρημένου περιεχομένου με άλλο ανοικτό περιεχόμενο, ώστε να δημιουργεί νέο υλικό
5. *Αναδιανομή (Redistribute)*: το δικαίωμα του διαμοιρασμού αντιγράφων του πρωτότυπου περιεχομένου, καθώς και πιθανών αναθεωρήσεων ή ανασυνθέσεων.

Δεν αποτελεί έκπληξη, ωστόσο, ότι μεγάλο μέρος του υλικού που αποτελεί ΑΕΠ (συμπεριλαμβανομένου περιεχομένου που χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Hewlett) δεν πληροί όλα αυτά τα κριτήρια, με δεδομένο το γεγονός ότι οι άδειες Creative Commons παρέχουν το δικαίωμα στον συγγραφέα να περιορίσει τα δικαιώματα χρήσης μειώνοντας τη χρηστικότητα του εκάστοτε πόρου.

Το κίνημα των ΑΕΠ συνεχίζει να έχει σημαντικό αντίκτυπο στους φοιτητές, τη σχολή και τον τρόπο διδασκαλίας. Επιπρόσθετα μπορεί να ξεπεράσει τα εμπόδια στην πρόσβαση των φοιτητών στο υλικό των μαθημάτων, μειώνοντας παράλληλα το κόστος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Young et al., 2017).

Από την αρχική υιοθέτηση της ιδέας μέχρι σήμερα έχει γραφτεί πληθώρα άρθρων για την αποτελεσματικότητα των ΑΕΠ και τις προοπτικές τους.

Η κύρια διαπίστωση μπορεί να συνοψιστεί στο γεγονός ότι είναι πολύ δύσκολο να έχουμε ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης και συνεχούς βελτίωσης εάν δεν υπάρχει τρόπος να δημιουργηθεί μια σταθερή ροή χρηματοδότησης. Τα ιδρύματα χρηματοδοτούν συνήθως νέες καινοτομίες όπως οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι για λίγο, αλλά στη συνέχεια αλλάζουν τις προτεραιότητές τους για να επικεντρωθούν σε κάτι άλλο (Bliss & Smith, 2017).

Ένα μεγάλο ζήτημα αναφορικά με τους ΑΕΠ είναι η κοινωνική διάσταση που αυτοί έχουν και ειδικότερα σε μη προνομιούχες αναπτυσσόμενες χώρες. Στην καρδιά του κινήματος των ΑΕΠ είναι η πρόθεση να παρέχεται σε όλους προσιτή πρόσβαση σε εκπαίδευση με τρόπο σύμφωνο με την κοινωνική δικαιοσύνη. Αρκετοί μελετητές έχουν αρχίσει να είναι πιο επικριτικοί για τον πολιτιστικό αντίκτυπο που έχουν οι ΑΕΠ - μεγάλο μέρος των οποίων δημιουργήθηκε σε ανεπτυγμένες χώρες - ειδικά σε μη προνομιούχους χρήστες μη ανεπτυγμένων χωρών. Όσον αφορά στις πολιτιστικές επιρροές των ΑΕΠ, σημειώνεται ότι η χρήση των ΑΕΠ μπορεί να μειώσει το άμεσο κόστος, αλλά μπορεί να ενισχύσει ακούσια τις επιστημολογικές και γλωσσικές ανισότητες καθώς ενδέχεται να μην είναι στις γλώσσες που είναι πιο κατάλληλες για τους μαθητές τους.

Παρομοίως, η μετάφραση, εκτός αν γίνει κριτικά, μπορεί να διαιωνίσει τον πολιτιστικό ελιτισμό, ενισχύοντας τις κυρίαρχες απόψεις. Συνοψίζοντας τη σχέση μεταξύ οικονομικής αδικίας και χρήσης ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων, η χρήση τους (από φοιτητές και εκπαιδευτικούς) προσφέρει διάφορα πλεονεκτήματα ανάλογα με το πλαίσιο. Για όσους βρίσκονται σε περιοχές με σοβαρά προβλήματα υποδομής, όπως π.χ. οι φοιτητές σε χώρες της Αφρικής, οι ΑΕΠ δεν φαίνονται ικανοί να συντελέσουν αποτελεσματικά ώστε να ξεπεραστούν οι προκλήσεις αυτών των περιορισμών, αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις,

μπορεί να τις ενισχύσουν. Ωστόσο, σε καταστάσεις όπου οι φοιτητές ζητούν ελάφρυνση από το κόστος που επιβάλλεται από μια «ακριβή» εκπαίδευση, η παροχή ΑΕΠ μπορεί να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη προς αυτή την κατεύθυνση (Hodgkinson-Williams & Trotter, 2017).

Με βάση τις σημαντικές μέχρι σήμερα πρωτοβουλίες, οι ΑΕΠ μπορούν να ομαδοποιηθούν σε 2 ευρείες κατηγορίες: ανοικτά συγγράμματα και ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα. Η τρέχουσα κατάσταση στο χώρο των ανοικτών συγγραμμάτων θα αναλυθεί στην ενότητα 2.1.4. Σε ό,τι αφορά στα ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα, αυτά προέκυψαν ως φυσική εξέλιξη και ως συνδυασμός των τάσεων του κινήματος των ΑΕΠ και της διαδικτυακής μάθησης. Συνήθως, πρόκειται για ελεύθερα μαθήματα που προσφέρονται από κάποιο πανεπιστήμιο και η δομή τους είναι παρόμοια με αυτή ενός παραδοσιακού πανεπιστημιακού μαθήματος, επιτρέποντας την αλληλεπίδραση μεταξύ καθηγητή και φοιτητή και περιλαμβάνοντας κάποια μορφή αξιολόγησης. Πρωτοπόρο στην παροχή ανοικτών μαθημάτων και εκπαιδευτικών πόρων είναι το MIT μέσω της πλατφόρμας του OpenCourseWare², αποτελώντας παράδειγμα που ακολουθήθηκε από άλλα πανεπιστήμια και πρωτοβουλίες παροχής ανοικτής εκπαίδευσης. Άλλα παραδείγματα συστημάτων παροχής ανοικτού εκπαιδευτικού υλικού είναι το Open Learning Initiative³ του Carnegie Mellon University, το οποίο προωθεί μεγαλύτερη διάδραση ανάμεσα στον φοιτητή και στο εκπαιδευτικό περιεχόμενο, καθώς και η πρωτοβουλία OpenLearn⁴ του UK Open University, η οποία πέρα από ελεύθερο εκπαιδευτικό περιεχόμενο, παρέχει και μια σειρά εργαλείων που ενισχύουν τους δημιουργούς μαθημάτων να δημοσιεύουν περιεχόμενο και να οργανώνουν ανοικτά μαθήματα.

Σε ό,τι αφορά στον Ελληνικό χώρο, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», το 2012, δημιουργήθηκε η «Εθνική Πύλη Ανοικτών Ακαδημαϊκών Μαθημάτων»⁵, μια εθνική πρωτοβουλία δημιουργίας ψηφιακών μαθημάτων που σήμερα περιλαμβάνει πάνω από 3750 ελεύθερα διαθέσιμα μαθήματα αντίστοιχα αυτών που διδάσκονται στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών των ελληνικών ΑΕΙ.

² OpenCourseWare: <http://ocw.mit.edu>

³ Open Learning Initiative: <http://oli.cmu.edu>

⁴ OpenLearn: <http://www.open.edu/openlearn>

⁵ Εθνική Πύλη Ανοικτών Ακαδημαϊκών Μαθημάτων: <http://project.opencourses.gr/>

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αντίστοιχα μαζικά ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα (MOOC - Massive Open Online Courses), τα οποία συγκεντρώνουν δεκάδες χιλιάδες συμμετεχόντων, παρέχοντας τη δυνατότητα εκπαίδευσης σε εκατομμύρια άτομα σε παγκόσμια κλίμακα, ενισχύοντας την βιωσιμότητα και χρήση των ΑΕΠ και αυξάνοντας τη διάδοση νέων ιδεών. Μεταξύ των πιο σημαντικών παρόχων μαζικών ανοικτών διαδικτυακών μαθημάτων περιλαμβάνονται το Udacity⁶, το οποίο εξειδικεύεται στην παροχή μαθημάτων θετικών και τεχνολογικών επιστημών, το Coursera⁷, το οποίο είναι αυτή τη στιγμή ο μεγαλύτερος πάροχος MOOCs παρέχοντας και πιστοποίηση επιτυχούς ολοκλήρωσης των μαθημάτων του, το EdX⁸, το οποίο προέκυψε από τη συνεργασία MIT και Harvard και επίσης παρέχει πιστοποιητικό παρακολούθησης στους φοιτητές του, καθώς και το OpenupEd⁹, που αποτελεί μια Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία παροχής MOOC, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνοντας και μαθήματα σε γλώσσες πέραν της Αγγλικής.

2.1.4 Ανοικτά Εκπαιδευτικά Συγγράμματα

Η υιοθέτηση και προώθηση ανοικτών εγχειριδίων και Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων έχει γίνει ένα από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούν τα κολέγια και τα πανεπιστήμια για τη μείωση του κόστους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Με τη μείωση του κόστους και τη μείωση των εμποδίων πρόσβασης, τα κολέγια και τα πανεπιστήμια ελπίζουν να προωθήσουν την ισότητα και, τελικά, την επιτυχία των φοιτητών (Smith et al., 2020).

Η χρήση ανοικτών συγγραμμάτων στα πανεπιστήμια είναι ο τρόπος ώστε να αλλάξει το τοπίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς τα ανοικτά συγγράμματα αποτελούν μέρος του ευρύτερου κινήματος των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων και αποτελούν σημαντικό συστατικό της ταχέως εξελισσόμενης υιοθέτησης του ανοίγματος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δημιουργήσουν συνεργασίες ευθυγραμμίζοντας τα ανοικτά εγχειρίδια με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και εμπλέκοντας τους φοιτητές στη

⁶ Udacity: <https://www.udacity.com>

⁷ Coursera: <https://www.coursera.org>

⁸ EdX: <https://www.edx.org>

⁹ OpenupEd: <http://www.openuped.eu>

χρήση και την αναδιανομή των ανοικτών βιβλίων, το οποίο δίνει ενδυνάμωση πέρα από την πρόσβαση σε εκπαιδευτικό δωρεάν υλικό (Algers, 2020).

Ωστόσο, ενώ η ψηφιακή τεχνολογία σε κάποια μορφή συναντάται τώρα στα περισσότερα συμβατικά μαθήματα, η αλήθεια είναι ότι τα έντυπα βιβλία παραμένουν η κύρια βάση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Brown et al., 2018).

Ένα «ανοικτό» βιβλίο είναι ένα βιβλίο που δημιουργήθηκε χρησιμοποιώντας μια «απελευθερωμένη» από πνευματικά δικαιώματα άδεια, όπως τα Creative Commons, με καθόλου ή χαμηλό κόστος για φοιτητές, καθηγητές και μέλη του κοινού. Η πρόσβαση στη γνώση καθώς και η συμμετοχή στην κοινή χρήση και στο διάλογο γύρω από το υλικό είναι βασικό μέρος της μάθησης. Τα ανοικτά εκπαιδευτικά συγγράμματα παρέχουν στους φοιτητές ένα δίκαιο μαθησιακό περιβάλλον και πρόσβαση σε δωρεάν πόρους ή εκδόσεις χαμηλού κόστους διαθέσιμες σε ένα ευρύ φάσμα επιλογών (Rolfe & Pitt, 2018).

Μια ανοικτή έκδοση ενός βιβλίου έχει μια άδεια η οποία (κατ' ελάχιστο) επιτρέπει την κοινή χρήση του βιβλίου χωρίς περιορισμούς και πρόσθετα δικαιώματα. Η άδεια μπορεί επίσης να επιτρέπει την τροποποίηση του περιεχομένου ή τη χρήση του για εμπορικούς σκοπούς, επιτρέποντας έτσι το περιεχόμενο του εγχειριδίου να προσαρμόζεται καλύτερα στις ανάγκες και στις προδιαγραφές που τίθενται κατά περίπτωση. Η υιοθέτηση ανοικτών εγχειριδίων έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει ένα ευρύ φάσμα ανοικτών εκπαιδευτικών πρακτικών και συνιστά το κλειδί για την υποστήριξη της υιοθέτησης ΑΕΠ στην εκπαίδευση εν γένει (Pitt et al., 2020).

Καθώς η τριτοβάθμια εκπαίδευση εξελίσσεται, η υιοθέτηση ανοικτών συγγραμμάτων υποστηρίχθηκε με σκοπό την αυξημένη πρόσβαση σε πόρους, την αυξημένη συμμετοχή και το υψηλό κόστος των βιβλίων. Στις αρχές του 2019, το συνολικό φοιτητικό χρέος στις ΗΠΑ ανήλθε σε 1,5 τρισεκατομμύρια δολάρια με φοιτητές που αποφοίτησαν το 2018 (Pitt et al., 2020).

Η διαπίστωση ότι το κόστος του εγχειριδίου στο πανεπιστήμιο αυξήθηκε κατά τρεις φορές πάνω από το ρυθμό του πληθωρισμού στις ΗΠΑ μεταξύ του 2002 και του 2012 με την πλειονότητα των φοιτητών να μην αγοράζουν τουλάχιστον ένα από τα απαιτούμενα βιβλία τους λόγω κόστους (Barker et al., 2018), σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το κόστος των εγχειριδίων και των μαθημάτων ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 1230 δολάρια ανά φοιτητή στις Ηνωμένες Πολιτείες (McGowan, 2020), αποτελούν μερικά από τα πλέον φλέγοντα ζητήματα της εκπαίδευσης διεθνώς.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του 2016, το κόστος των ακαδημαϊκών βιβλίων στις Ηνωμένες Πολιτείες αυξήθηκε κατά 73% την τελευταία δεκαετία (Borchard & Magnuson, 2017) και πληθαίνουν ολοένα οι φωνές που υποστηρίζουν ότι το υψηλό κόστος των βιβλίων συνεχίζει να αποτελεί εμπόδιο για πολλούς φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Νότιας Φλόριδα (University of South Florida) ο αντίκτυπος της αύξησης του κόστους εγχειριδίων και του υλικού των μαθημάτων γίνεται αισθητός καθώς το υψηλό κόστος των σχολικών βιβλίων έχει οδηγήσει το 65% των φοιτητών να μην αγοράσουν ένα βιβλίο λόγω της τιμής. Από εκείνο το 65%, το 94% ανησυχούσε ότι η μη αγορά του βιβλίου θα έβλαπτε τον βαθμό τους στο μάθημα για το οποίο προοριζόταν. Οι μισοί φοιτητές δήλωσαν ότι το κόστος των σχολικών βιβλίων επηρέασε πόσα μαθήματα έκαναν κάθε εξάμηνο με τις πιθανότητες αποτυχίας να είναι αυξημένες για μερικούς, οι οποίοι δεν μπορούν, ή αισθάνονται ότι δεν μπορούν, να αγοράσουν ακριβά βιβλία, αλλά πρέπει να παρακολουθήσουν τα αντίστοιχα μαθήματα (Boczar & Pascual, 2017).

Με το κόστος του εγχειριδίου να αυξάνεται, οι φοιτητές βρίσκουν άλλα μέσα για την προμήθεια των συγγραμμάτων των μαθημάτων. Μοιράζονται ή κατεβάζουν παράνομα ψηφιακά αντίγραφα συγγραμμάτων από το διαδίκτυο ή δεν τα αγοράζουν καθόλου. Μερικοί αποκτούν φθηνότερες διεθνείς εκδόσεις μέσω Amazon και eBay, ενώ άλλοι χρησιμοποιούν το Facebook για να βρουν «μεταχειρισμένα» (used) αντίτυπα, συνήθως από αποφοίτους.

Καθώς λοιπόν οι τιμές των βιβλίων αυξάνονται εκθετικά, τα συγγράμματα ανοικτής πρόσβασης και οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι εν γένει προωθούνται ως οι προσιτές εναλλακτικές λύσεις σε σχέση με τα υψηλού κόστους εκτυπωμένα βιβλία. Ωστόσο, τα ανοικτά συγγράμματα ενδέχεται να μην είναι η μόνη απάντηση στην απόφαση του κατά πόσο ένα σύγγραμμα είναι οικονομικά προσιτό. Οι προτιμήσεις των φοιτητών είτε για έντυπο είτε για ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την υιοθέτηση του ανοικτού συγγράμματος (Okamoto, 2013).

Το εκπαιδευτικό σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών απέχει πολύ από το αξιοκρατικό σύστημα που διατείνεται πως είναι. Αντίθετα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι ακαδημαϊκοί εκδότες στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν δημιουργήσει ένα ιδιόμορφο περιβάλλον στο οποίο οι μαθησιακές δυνατότητες των φοιτητών περιορίζονται από την αγοραστική τους δύναμη. Η τελική ευθύνη για την εξάλειψη των εκπαιδευτικών φραγμών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση βαρύνει εκείνους που έχουν την εξουσία να το πράξουν, και τα δημόσια πανεπιστήμια αναγκάζονται να γεφυρώσουν τα κενά που δημιουργούνται από το υψηλό κόστος των συγγραμμάτων (Jenkins et al., 2020).

Τα ανοικτά εγχειρίδια, από τη φύση τους ως ψηφιακά, προσφέρουν τη δυνατότητα ανάπτυξης ενός συστήματος εκμάθησης καθώς οι φοιτητές αλληλεπιδρούν με τα ανοικτά βιβλία τους. Ουσιαστικά, ένα ανοικτό ψηφιακό εγχειρίδιο αποτελείται από τρία στοιχεία: αρχείο ψηφιακού περιεχομένου, λογισμικό ανάγνωσης του αρχείου και συσκευή ανάγνωσης για προβολή.

Τα τελευταία χρόνια, η ανάπτυξη ελεύθερα προσβάσιμων συγγραμμάτων αυξήθηκε δραματικά τόσο λόγω των δαπανών των εμπορικών εγχειριδίων όσο και της αυξανόμενης διαθεσιμότητας υψηλής ποιότητας εναλλακτικών ανοικτών πόρων. Ενώ αυτό προσφέρει τεράστιο όφελος όσον αφορά τη μείωση του κόστους φοίτησης, το ερώτημα παραμένει, σε ποιο βαθμό τα «ανοικτά» βιβλία επηρεάζουν τον τρόπο και τη μέθοδο με την οποία οι φοιτητές τα αξιοποιούν. Με άλλα λόγια παραμένει αντικείμενο διερεύνησης το ότι παρά την αυξανόμενη ζήτηση, τον «ενθουσιασμό» που επικρατεί για ανοικτά εγχειρίδια και τα μεγάλα χρηματικά ποσά που δαπανώνται για τη δημιουργία και την ανάπτυξή τους είναι σχετικά περιορισμένες οι πληροφορίες (και οι μελέτες) σε σχέση με τρόπο που οι φοιτητές τα χρησιμοποιούν στη μελέτη τους (ακόμα και αν τα χρησιμοποιούν καθόλου) αλλά και σε τι διαφέρει η αναγνωστική συμπεριφορά τους σε σχέση με τα «παραδοσιακά» έντυπα εγχειρίδια (Prasad et al., 2016).

Τα ανοικτά συγγράμματα υιοθετούνται όλο και περισσότερο στις αίθουσες διδασκαλίας ως απάντηση σε πρωτοβουλίες πανεπιστημίων που επιδιώκουν να αυξήσουν την ανάγνωση στις αίθουσες διδασκαλίας, να αυξήσουν τον αριθμό των φοιτητών και να μειώσουν το χρόνο έως την αποφοίτηση καθώς και το κόστος για τους φοιτητές.

Εντούτοις, η υιοθέτηση ανοικτών συγγραμμάτων και εν γένει ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων δεν είναι χωρίς προκλήσεις. Για παράδειγμα, το υψηλό επίπεδο συνεργασίας που απαιτείται για την ανάπτυξη και χρήση ενός ανοικτού πόρου απαιτεί «ένα υψηλό επίπεδο συμμετοχής» από όλους τους ενδιαφερόμενους καθώς επίσης οι θεσμικές πολιτικές, οι μαθησιακοί στόχοι και οι μορφές πρόσβασης πρέπει να συνδυάζονται για να σχηματίσουν αποτελεσματική χρήση ενός ΑΕΠ. Εν ολίγοις, χρειάζεται χρόνος και πόροι για την ανάπτυξη «δωρεάν» υλικών (Davis, 2020).

Σε μια προσπάθεια να ρίξουν φως στα πλαίσια μέσω των οποίων υιοθετούνται οι ΑΕΠ, οι Barker et al. (2018) εντοπίζουν και περιγράφουν οκτώ διαφορετικά πρότυπα ανοικτής υιοθέτησης συγγραμμάτων με στόχο να αποδειχθούν χρήσιμα σε εκείνους που επιδιώκουν να ενθαρρύνουν την ευρύτερη υιοθέτηση των ανοικτών συγγραμμάτων εντός του ιδρύματος τους.

Αν και υπάρχει δυσκολία πραγματικής μέτρησης είναι πιθανό η υιοθέτηση ενός ανοικτού συγγράμματος χαμηλού ή μηδενικού κόστους να ελαφρύνει τους οικονομικούς προϋπολογισμούς των φοιτητών διευκολύνοντας την πορεία προς την αποφοίτηση. Ωστόσο ενώ οι οικονομικοί λόγοι μπορεί να είναι ιδιαίτερα πειστικοί για τους φοιτητές και άλλους εκπαιδευτικούς φορείς, ο βασικός σκοπός της εκπαίδευσης είναι να υποστηρίξει τη μάθηση. Εάν η υιοθέτηση ανοικτών εγχειριδίων μειώνει το κόστος αλλά επηρεάζει αρνητικά τη μάθηση των φοιτητών, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να τα βλέπουν με σκεπτικισμό (Fischer et al., 2015).

Τα ανοικτά συγγράμματα βοηθούν να ξεπεραστούν διάφοροι κοινωνικοί κυρίως φραγμοί στην εκπαίδευση. Παρέχουν στους ακαδημαϊκούς μια ευκαιρία μέσω της οποίας μπορούν να σχεδιάσουν διδακτικές δραστηριότητες τις οποίες μπορούν να συμπεριλάβουν στα συγγράμματά τους, λαμβάνοντας υπόψη και την άποψη των φοιτητών, οι οποίοι μπορεί να καταλήξουν, να συμμετέχουν οι ίδιοι στη συγγραφή των εγχειριδίων. Μέσα από ανοικτά εγχειρίδια, οι καθηγητές έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν τον τρόπο που διδάσκουν, και να δημιουργήσουν καινοτόμες διδακτικές δραστηριότητες.

Το ανοικτό σύγγραμμα κινείται πέρα από την ιδέα ενός βιβλίου που είναι απλώς το περιεχόμενο που παρέχεται στους φοιτητές για να αυξήσουν τις γνώσεις τους σε ένα πεδίο. Έχει τη δυνατότητα να αλλάξει θεσμικές «κοινωνικές ρυθμίσεις» και να καταστεί ένα ισχυρό μέσο για την αντιμετώπιση οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών αδικιών (Cox et al., 2020).

2.1.5 Δημιουργία ανοικτών συγγραμμάτων και αντιλήψεις φοιτητών διδασκόντων για την υιοθέτηση/χρήση τους

Ένα μεγάλο τμήμα της ακαδημαϊκής έρευνας προσδιορίζει βασικούς παράγοντες για την πρόβλεψη και την επιρροή της μάθησης. Για παράδειγμα, είναι σαφές ότι το κίνητρο επίτευξης, οι στόχοι, η κοινωνική συμμετοχή και η αντιληπτή κοινωνική υποστήριξη συνδέονται θετικά με την ακαδημαϊκή απόδοση των φοιτητών. Πώς ακριβώς μαθαίνουν οι μαθητές; Αυτό το ζήτημα βρίσκεται στο επίκεντρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μπορεί να αποτελέσει το κυρίαρχο ερώτημα για πολλές διαφορετικές μορφές διδασκαλίας και μάθησης (Gurung, 2017).

Η προθυμία των Ιδρυμάτων να «αγκαλιάσουν» τα ανοικτά συγγράμματα είναι πιο περίπλοκη και επηρεάζεται από παράγοντες, όπως η προηγούμενη εξοικείωση των μελών με τους ΑΕΠ και η επένδυσή τους στη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων των φοιτητών. Η

οικονομική υποστήριξη, από μόνη της, για την υιοθέτηση ανοικτού υλικού εν γένει, μπορεί να μην είναι αρκετή (Todorinova & Wilkinson, 2020).

Σε μελέτη του 2020 αναφορικά με τις πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ανοικτών συγγραμμάτων τα ευρήματα από ένα δείγμα Ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που εκπροσωπούν αμερικανικά περιφερειακά Ιδρύματα, αποκαλύπτουν ότι οι εν λόγω φορείς έχουν σημειώσει πρόοδο στη χορήγηση μικρών ποσών χρηματοδότησης προς τους καθηγητές για την προώθηση και ανάπτυξη ΑΕΠ, τα οποία συνοδεύονται με οδηγίες, λίστες ελέγχου και μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Ωστόσο είναι σαφές ότι η χρηματοδότηση των ΑΕΠ εξακολουθεί να αναζητά ευρύτερη υποστήριξη και θα πρέπει να αποκτήσει ένα μόνιμο μηχανισμό χρηματοδότησης (McGowan, 2020).

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες βρίσκονται σε ιδανική θέση για να ηγηθούν αυτών των πρωτοβουλιών των Ιδρυμάτων επειδή οι επαγγελματίες της επιστήμης της πληροφόρησης διαθέτουν γνώση του εκδοτικού κλάδου και των πνευματικών δικαιωμάτων, γνωρίζουν και παρέχουν οδηγίες σε ό,τι αφορά στην εύρεση και αξιολόγηση των πληροφοριών, και διατηρούν στενές σχέσεις με φοιτητές και διδάσκοντες. Η βιβλιοθήκη χρησιμεύει ως ένας φυσικός κόμβος για το συντονισμό της υιοθέτησης Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων και τη διευκόλυνση της χρήσης «προσιτού» μαθησιακού περιεχομένου. Επίσης πρωτοστατούν στην υιοθέτηση πρωτοβουλιών που ενισχύουν την ελεύθερη και ίση πρόσβαση σε πληροφορίες που εξυπηρετούν συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους, συμβάλλοντας στη μείωση του κόστους για τους φοιτητές και στην αύξηση της χρήσης ανοικτής πρόσβασης σε ελεύθερα διαθέσιμο ή / και χαμηλού κόστους υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικού υλικού (Borchard & Magnuson, 2017).

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες προσαρμόζουν συνεχώς τις υπηρεσίες τους για να μπορούν να ανταποκρίνονται στο συνεχώς μεταβαλλόμενο τοπίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ένας τρόπος με τον οποίο οι βιβλιοθήκες εντάσσονται στην νέα πραγματικότητα είναι η ενεργός συμμετοχή στην υιοθέτηση ΑΕΠ, κυρίως με την εύρεση υψηλής ποιότητας ανοικτού υλικού για τους καθηγητές και τους φοιτητές, εξοικονομώντας χρόνο και χρήμα (Davis et al., 2016).

Υπάρχουν πολλές μελέτες αναφορικά με την υιοθέτηση και χρήση των ανοικτών συγγραμμάτων από φοιτητές και καθηγητές. Ο Hilton (2016) συνθέτει τα αποτελέσματα 16 μελετών που εξετάζουν είτε (α) την επίδραση των ανοικτών συγγραμμάτων στα μαθησιακά αποτελέσματα των φοιτητών σε περιβάλλοντα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είτε (β) τις αντιλήψεις των φοιτητών πανεπιστημίων και των καθηγητών για τα ανοικτά εγχειρίδια. Τα αποτελέσματα σε πολλές μελέτες δείχνουν ότι οι φοιτητές επιτυγχάνουν γενικά τα ίδια

μαθησιακά αποτελέσματα όταν χρησιμοποιούνται ανοικτά συγγράμματα και ταυτόχρονα εξοικονομούν σημαντικά χρηματικά ποσά. Οι μελέτες διερευνούν κυρίως την ποιότητα των εγχειριδίων ΑΕΠ, όπως την αντιλαμβάνονται φοιτητές και καθηγητές, καθώς και την αποτελεσματικότητά τους όσον αφορά στις μετρήσεις επιτυχίας των φοιτητών και δείχνουν ότι τόσο οι φοιτητές όσο και οι καθηγητές είναι γενικά θετικοί όσον αφορά τα ανοικτά εγχειρίδια και τα θεωρούν συγκρίσιμα σε ποιότητα με τα εμπορικά συγγράμματα. Διαπιστώνεται επίσης η πεποίθηση ότι η υιοθέτηση ανοικτών πόρων σχετίζεται με βελτιώσεις στα ποσοστά απόδοσης των μαθημάτων (Hilton et al., 2016). Επίσης η πλειοψηφία των φοιτητών είχε θετική εμπειρία χρησιμοποιώντας ανοικτά εγχειρίδια, ενώ παράλληλα εξέλαβαν θετικά το σαφώς χαμηλότερο κόστος και το περιεχόμενο υψηλής ποιότητας στις περισσότερες περιπτώσεις (Bliss et al., 2013).

Η ανεξέλεγκτη αύξηση της τιμής των συγγραμμάτων έχει οδηγήσει τις περισσότερες μελέτες στο συμπέρασμα ότι τα δύο πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του ανοικτού βιβλίου είναι η εξοικονόμηση κόστους και η άμεση πρόσβαση από τους φοιτητές. Οι τελευταίοι δηλώνουν ότι θεωρούν τα ανοικτά συγγράμματα ως υψηλής ποιότητας διδακτικά βοηθήματα και εκτιμούν την εξοικονόμηση κόστους, την άμεση πρόσβαση, τη φορητότητα και άλλα οφέλη που προσφέρουν (Jhangiani & Jhangiani, 2017). Σε άλλη μελέτη που προσθέτει και υποστηρίζει τη βιβλιογραφία αναφορικά με τις αντιλήψεις των φοιτητών και την αποτελεσματικότητα των ανοικτών εγχειριδίων στο πλαίσιο της καναδικής μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι ερευνητές συνέκριναν τους βαθμούς και τα ποσοστά ολοκλήρωσης για το ίδιο μάθημα που δίδαξε ο ίδιος καθηγητής σε τρεις διαφορετικές περιπτώσεις. Συγκεκριμένα στις δύο πρώτες η διδασκαλία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ενός παραδοσιακού βιβλίου ενώ στην τρίτη με τη χρήση ενός ανοικτού. Τα αποτελέσματα της έρευνας και τα ποσοστά ολοκλήρωσης των μαθημάτων είναι ενθαρρυντικά ως προς την χρήση ανοικτών συγγραμμάτων (Ross et al., 2018).

Ωστόσο υπάρχουν και οι έρευνες που δεν διαπιστώνουν σημαντικές διαφορές μεταξύ ανοικτών και παραδοσιακών βιβλίων. Ειδικότερα διαπιστώνουν ότι διαφορές σε επίπεδο φοιτητή σε παράγοντες όπως το δημογραφικό υπόβαθρο και η εκπαιδευτική εμπειρία, έχουν πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο στον τελικό βαθμό του μαθήματος και την πιθανότητα επιτυχίας ή διακοπής παρακολούθησης από ένα μάθημα (Winitzky-Stephens & Pickavance, 2017).

Οι περισσότεροι φοιτητές εκφράζουν ευνοϊκές απόψεις για το ανοικτό βιβλίο και υποστηρίζουν ότι θα προτιμούσαν να το χρησιμοποιήσουν σε σχέση με τα παραδοσιακά εμπορικά βιβλία, καθώς η μεγάλη πλειοψηφία τους θεωρεί ότι η συνολική ποιότητα του

ανοικτού εγχειριδίου είναι παρόμοια ή καλύτερη από τα παραδοσιακά εμπορικά εγχειρίδια (Fisher, 2018). Υπάρχουν και άλλες μελέτες οι οποίες δεν έδειξαν καμία διαφορά στα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα μεταξύ ανοικτών και εμπορικών βιβλίων (Croteau, 2017). Εξίσου ενδιαφέρουσες είναι οι αντιλήψεις των φοιτητών για τους διδάσκοντες που χρησιμοποιούν ανοικτά εγχειρίδια. Αποτελέσματα ερευνών έδειξαν ότι οι φοιτητές αξιολόγησαν τον διδάσκοντα που χρησιμοποιούσε στη διδασκαλία ένα ανοικτό σύγγραμμα ως πιο ευγενικό, ενθαρρυντικό και δημιουργικό σε σχέση με συναδέλφους του που χρησιμοποιούσαν παραδοσιακά, έντυπα εγχειρίδια με πνευματικά δικαιώματα. Επίσης οι φοιτητές πιστεύουν ότι θα ήταν πιο πιθανό να παρακολουθήσουν ένα μάθημα στο οποίο προτείνεται ένα ανοικτό εγχειρίδιο παρά ένα μάθημα που χρησιμοποιεί ένα παραδοσιακό εγχειρίδιο (Vojtech & Grissett, 2017). Επιπρόσθετα μελέτες έχουν επικεντρωθεί στην αξιολόγηση της ποιότητας των εγχειριδίων OpenStax (Watson et al., 2017) εξετάζοντας μεταβλητές όπως κόστος, αποτέλεσμα, χρήση, αντιλήψεις, με αρκετά καλά αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες (Jung et al., 2017).

Οι αντιλήψεις των διδασκόντων για υιοθέτηση ΑΕΠ δείχνουν ότι η πλειοψηφία αυτών τείνει να συμφωνεί με την ύπαρξη σχετικού πλεονεκτήματος και δήλωσαν ότι θα ήταν πρόθυμοι να μοιραστούν τους εκπαιδευτικούς τους πόρους (Zhang & Li, 2017).

Αρκετές μελέτες έχουν ασχοληθεί με το κόστος των βιβλίων (Martin et al., 2017), σημειώνοντας ότι οι δαπάνες αγοράς βιβλίων επηρεάζουν αρνητικά την ακαδημαϊκή απόδοση των φοιτητών. Οι φοιτητές αναφέρουν ότι λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με τα μαθήματα που θα παρακολουθήσουν βάσει του συγκεκριμένου κόστους των συγγραμμάτων και δηλώνουν ότι η εξοικονόμηση πόρων που θα επιτύχουν από πιθανή χρήση εγχειριδίων ανοικτής πρόσβασης θα τους παρέχει τη δυνατότητα να καλύψουν προσωπικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων των επιλογών στέγασης και διατροφής. Τελικά οι φοιτητές συμφωνούν ότι μέρος των χρημάτων για την απόκτηση εκπαιδευτικών εγχειριδίων μπορεί να κατευθυνθεί στη μείωση του χρέους των σπουδών τους και την αξιοποίησή τους στο μέλλον σε δράσεις σχετικές με την εκπαίδευσή τους (Ikahihifo et al., 2017).

Οι φοιτητές αναφέρουν ότι τα εγχειρίδια που είχαν υποχρεωθεί να αγοράσουν στο παρελθόν δεν χρησιμοποιήθηκαν αρκετά για να δικαιολογήσουν το κόστος τους ενώ και οι αξιολογήσεις των ανοικτών εγχειριδίων ήταν σημαντικά υψηλότερες από τις αξιολογήσεις των παραδοσιακών εμπορικών εγχειριδίων συνολικά σε 11 από 15 ποιοτικά χαρακτηριστικά (Cuttler, 2019). Επιπρόσθετα, η μελέτη των Jhangiani et al. (2018) επεκτείνει τη βιβλιογραφία αποδεικνύοντας ότι δεν υπάρχει μετρήσιμη διαφορά του παραδοσιακού εγχειριδίου

αναφορικά με την απόδοση των φοιτητών στις εξετάσεις ή τις συνήθειες μελέτης, ενώ διαπιστώνουν ότι οι φοιτητές αντιλαμβάνονται ότι ένα δωρεάν, ανοικτό βιβλίο μπορεί να είναι ανώτερης ποιότητας και παρόμοιο με ένα ακριβό εμπορικό σύγγραμμα.

Ιδιαίτερα αξιόλογη είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση ερευνών που δημοσιεύθηκαν μεταξύ 2015 και 2018 για την αντίληψη φοιτητών και διδασκόντων για ανοικτά ηλεκτρονικά συγγράμματα και την αποτελεσματικότητά τους (Hilton, 2020). Οι έρευνες κατηγοριοποιούνται ανάλογα με το αν εξετάζουν αντιλήψεις φοιτητών ή/και διδασκόντων, καθώς και ανάλογα με τη μέθοδο σύγκρισης ανοικτών με αντίστοιχα, εμπορικά ηλεκτρονικά συγγράμματα. Ένα από τα βασικά ευρήματα είναι, ότι σε ποσοστό πάνω από το 95% των δημοσιευμένων ερευνών, καταδεικνύεται ότι τα ανοικτά συγγράμματα δεν οδηγούν σε χαμηλότερα μαθησιακά αποτελέσματα και ότι η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών και των καθηγητών που έχουν χρησιμοποιήσει τόσο ανοικτά όσο και εμπορικά εγχειρίδια πιστεύουν ότι τα πρώτα είναι ίσης ή υψηλότερης ποιότητας με αποτέλεσμα να καθίσταται όλο και πιο δύσκολο να δικαιολογηθεί η υψηλή τιμή των τελευταίων.

2.1.6 Ηλεκτρονικά βιβλία (e-textbooks): Συνήθειες ανάγνωσης, προτιμήσεις, στρατηγικές

Η θεαματική πρόοδος στην τεχνολογία και η έλευση του ψηφιακού μετασχηματισμού έφερε αλλαγές στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και καινοτομίες που θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις εκπαιδευτικές πρακτικές.

Στα πανεπιστήμια το βιβλίο είναι ένα από τα πολλά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για τη μάθηση. Σε ορισμένα μαθήματα, το βιβλίο είναι το επίκεντρο της συζήτησης στην τάξη, ενώ σε άλλα, το κείμενο είναι συμπληρωματικό, ωστόσο οι καθηγητές και οι φοιτητές θεωρούν το βιβλίο ως ουσιαστικό εργαλείο εκμάθησης. Εντούτοις σε αυτήν την ψηφιακή εποχή, η φύση του βιβλίου αλλάζει – τα ηλεκτρονικά βιβλία θεωρούνται η εναλλακτική λύση στα έντυπα – και οι φοιτητές πανεπιστημίων επιλέγουν όλο και περισσότερο να αγοράζουν ηλεκτρονικά βιβλία για τις κινητές τους συσκευές ως εναλλακτική λύση στα παραδοσιακά, έντυπα εγχειρίδια (Rockinson-Szapkiw et al., 2013). Τα ηλεκτρονικά εγχειρίδια (e-textbooks) αυξάνονται σταθερά στη δημοτικότητα μεταξύ των φοιτητών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και καθώς εισχωρούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, προωθούν τα πλεονεκτήματα του βελτιωμένου περιεχομένου, της ταχύτητας και της ευκολίας, προσαρμόζουν επίσης τη διδακτική εμπειρία και την παρουσίαση θεμάτων (Doering et al., 2012). Αυτή η απότομη ανάπτυξη έχει κλιμακώσει την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα για να καταστεί δυνατή η

καλύτερη κατανόηση των μεταβαλλόμενων προτύπων της χρήσης των έντυπων και ηλεκτρονικών μέσων από τους μαθητές. Η έλευση της τεχνολογίας επικοινωνίας δημιούργησε νέα πρότυπα μάθησης που υποστηρίζονται από τεχνολογικά εργαλεία για την ενίσχυση της διδασκαλίας στην τάξη για καλύτερη απόκτηση γνώσεων και το αποτέλεσμα της χρήσης της επαυξημένης πραγματικότητας στη διδασκαλία αποδεικνύεται ενδιαφέρον για τους μαθητές και αυξάνει την εμπιστοσύνη και τις προσδοκίες απόδοσης των φοιτητών. (Al-Imamy, 2020).

Τα ηλεκτρονικά βιβλία γίνονται πιο διαδεδομένα και με αυτή τη μετατόπιση έρχονται αλλαγές στις συνήθειες ανάγνωσης, τις προτιμήσεις και τις στρατηγικές. Ένα ηλεκτρονικό βιβλίο ενσωματώνει τα γνωστά χαρακτηριστικά ενός βιβλίου, αλλά σε ψηφιακή μορφή, για πρόσβαση σε μια εφαρμογή ή σύνδεση στο Διαδίκτυο και για ανάγνωση σε έναν ηλεκτρονικό αναγνώστη, tablet, smartphone ή υπολογιστή. Ένα ηλεκτρονικό βιβλίο γίνεται πιο διαδραστικό με την προσθήκη εργαλείων, όπως η δυνατότητα σημείωσης, ένα ενσωματωμένο λεξικό ή σύνδεσμοι στο Διαδίκτυο. Ένα βελτιωμένο ηλεκτρονικό βιβλίο παρουσιάζει περιεχόμενο μέσω διαφόρων μέσων (π.χ. εκτύπωση, βίντεο, podcasts, ζωντανούς υπερσυνδέσμους) και μπορεί να περιλαμβάνει δυνατότητες κοινωνικής δικτύωσης, δίνοντας έτσι στους αναγνώστες πρόσθετες επιλογές πόρων που παρουσιάζονται σε μορφή που μπορεί να ταιριάζει περισσότερο με τους προτιμώμενους τρόπους μάθησης τους. Ένα βελτιωμένο ηλεκτρονικό βιβλίο μπορεί να μετατραπεί από έντυπο κείμενο ή να δημιουργήθηκε εξ αρχής για να διαβάζεται ψηφιακά (Dobler, 2015).

Οι τεχνολογικές δυνατότητες που παρέχουν νέα πρότυπα, όπως το EPUB3 (Garrish & Cramer, 2019), καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των διδασκόντων, ώστε τα ηλεκτρονικά συγγράμματα να είναι σε θέση να λειτουργήσουν ως διαδραστικά μαθησιακά περιβάλλοντα (interactive learning environments). Οι δυνατότητες της συνδεσιμότητας με άλλες πηγές περιεχομένου, της ενημέρωσης του περιεχομένου, της διατήρησης ιστορικού μελέτης, καθώς και της αυτόματης ανάλυσης των αποτελεσμάτων των τεστ κατανόησης μπορούν να ενισχυθούν περαιτέρω από καινοτόμες τεχνολογίες όπως ο σημασιολογικός ιστός (semantic web), ο οποίος επιτρέπει την επισημείωση των διδασκόμενων εννοιών και τη διασύνδεσή τους με δεδομένα διαθέσιμα στον παγκόσμιο ιστό (Sigarchian et al., 2018).

Τα ηλεκτρονικά συγγράμματα οφείλουν να είναι κάτι περισσότερο από απλό ψηφιοποιημένο περιεχόμενο των αντίστοιχων έντυπων. Περιλαμβάνουν τρόπους διαχείρισης του περιεχομένου και προσαρμογής τους στις ανάγκες των φοιτητών, ενώ παρέχουν και δυνατότητες άμεσης ανάδρασης με διαδραστικές ασκήσεις. Μπορούν επίσης να παρέχουν

μαθησιακά δεδομένα, τα οποία, μετά από κατάλληλη επεξεργασία, παρέχουν πολύτιμα συμπεράσματα για τις μεθόδους μάθησης των φοιτητών και τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούν ένα εκπαιδευτικό σύγγραμμα (Hoch et al., 2018).

Ωστόσο, ενώ οι πωλήσεις των ηλεκτρονικών βιβλίων συνεχίζουν να αυξάνονται, τα ακαδημαϊκά ηλεκτρονικά συγγράμματα δεν είναι πολύ δημοφιλή στους φοιτητές. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι τα ενώ τα ηλεκτρονικά βιβλία γενικά στοχεύουν σε ένα ευρύτερο κοινό, διαβάζονται για διαφορετικούς λόγους (ψυχαγωγία πέρα από την εκπαίδευση) και με διαφορετικές στρατηγικές (Daniel & Woody, 2013), τα ακαδημαϊκά ηλεκτρονικά συγγράμματα αποτελούν μια ειδική κατηγορία.

Η προτίμηση των φοιτητών για το ηλεκτρονικό ή το έντυπο, μπορεί να μην αντικατοπτρίζει απαραίτητα την πραγματική εμπειρία, αλλά μάλλον τη μεγαλύτερη εξοικείωση τους με τα έντυπα, σε αντίθεση με τα βιβλία που βασίζονται στην ηλεκτρονική τεχνολογία. Παλαιότερες αλλά και πρόσφατες έρευνες διαπιστώνουν ότι οι φοιτητές προτιμούν να διαβάσουν έντυπα εγχειρίδια παρά ηλεκτρονικά, καθώς θεωρούν, ότι αυτό τους βοηθά να θυμούνται και να αφομοιώνουν πληροφορίες πιο αποτελεσματικά ενώ αρκετές μελέτες σημειώνουν επίσης ότι οι συνήθειες ανάγνωσης μπορεί συχνά να οφείλονται σε λόγους όπως η ευκολία και το κόστος παρά η προτίμηση, καθώς οι φοιτητές εξακολουθούν να προτιμούν την εκτύπωση σε σχέση με τις ηλεκτρονικές μορφές (Hao & Jackson, 2014).

Μεγάλη διεθνής μελέτη (Mizrachi et al., 2018) για τις προτιμήσεις και τις συμπεριφορές ακαδημαϊκών μορφών ανάγνωσης με αποτελέσματα από 21 χώρες και 10.293 ερωτηθέντες, έδειξε ότι η χώρα προέλευσης δεν έχει ουδεμία σχέση ούτε επηρεάζει τις προτιμήσεις ανάγνωσης των φοιτητών πανεπιστημίου και ότι η μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών παγκοσμίως προτιμούν να διαβάσουν έντυπα ακαδημαϊκά συγγράμματα. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων αναφέρει καλύτερο βαθμό εστίασης της προσοχής και αφομοίωση των πληροφοριών όταν αυτές παρουσιάζονται μέσω έντυπων βιβλίων και ειδικότερα όταν αφορούν σε κείμενα μεγάλης έκτασης. Οι ερωτηθέντες με υψηλότερο ακαδημαϊκό επίπεδο παρουσιάζουν ελαφρώς χαμηλότερα ποσοστά προτίμησης εκτύπωσης. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί εν μέρει από τους τύπους του υλικού ανάγνωσης και τις εργασίες με τις οποίες ασχολούνται φοιτητές υψηλού επιπέδου. Οι προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές είναι πιο πιθανό να βασίζονται σε ερευνητικά άρθρα και ακαδημαϊκά συγγράμματα τα οποία συνήθως έχουν μικρότερη έκταση και είναι έτσι και αλλιώς αποκλειστικά προσβάσιμα μέσω ηλεκτρονικών μορφών. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η έντυπη μορφή ανάγνωσης παραμένει μια επιθυμητή επιλογή καθώς οι φοιτητές πιστεύουν ότι μαθαίνουν και εστιάζουν

καλύτερα στο υλικό που παρουσιάζεται σε έντυπη μορφή. Οι συνέπειες για τους εκπαιδευτικούς και τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επικεντρώνονται στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και τις επιλογές μορφής για το υλικό των μαθημάτων, καθώς και την παροχή υπηρεσιών εκτύπωσης και υπηρεσιών που έχουν ως σκοπό την αύξηση του υλικού του μαθήματος για φοιτητές. Η πιθανή προτίμηση των φοιτητών για έντυπα συγγράμματα αποτελεί πρόκληση για την αποδοχή των ΑΕΠ. Ένας εκπαιδευτής ή ένας φοιτητής που επενδύει στην εκπαίδευση, μπορεί να πιστεύει ότι ένα βιβλίο με υψηλή τιμή μπορεί να αξίζει να το αγοράσει, καθώς θα χρησιμοποιηθεί και μετά το τέλος του μαθήματος (Abramovich & McBride, 2018).

Οι κορυφαίοι λόγοι που οι φοιτητές προτιμούν την εκτύπωση έναντι των ηλεκτρονικών εγχειριδίων είναι η ευκολία χρήσης, η αναγνωσιμότητα, η φορητότητα και η ευκολία επισήμανσης και λήψης σημειώσεων. Είναι επίσης ευρέως γνωστό ότι τα έντυπα βιβλία «κυριαρχούν» ως φορείς του επιστημονικού περιεχομένου στην εκπαίδευση για περισσότερους από δύο αιώνες, με τα πλεονεκτήματα και τα χαρακτηριστικά τους να είναι γνωστά σε όλους τους φοιτητές. Ωστόσο οι προτιμήσεις των φοιτητών μεταξύ των δύο μπορεί να μην αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις πραγματικές εμπειρίες τους αλλά μάλλον τον χαμηλό βαθμό εξοικειώσής τους με τις ηλεκτρονικές μορφές των συγγραμμάτων (Abuloum et al., 2019).

Τα ηλεκτρονικά βιβλία έχουν γίνει πια δημοφιλή στους φοιτητές, αλλά υπάρχουν ανησυχίες ότι η ανάγνωση δεν είναι τόσο αποτελεσματική από τις οθόνες όσο το χαρτί, εντούτοις οι φοιτητές συνήθως δεν κάνουν καλή χρήση και συχνά αγνοούν ή δε χρησιμοποιούν τα εργαλεία που παρέχονται από τα ηλεκτρονικά βιβλία, όπως σημειώσεις, σχολιασμοί με δυνατότητα αναζήτησης και συνδέσμους βίντεο. Οι φοιτητές που ενθαρρύνθηκαν να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία των e-textbooks, χρησιμοποίησαν γενικά το βιβλίο με παρόμοιο τρόπο όπως έκαναν με το έντυπο αντίγραφο, όσον αφορά την ανάγνωση για να κατανοήσουν το περιεχόμενο των μαθημάτων και να προετοιμαστούν για τις εξετάσεις (Clinton-Lisell et al., 2020).

Οι φοιτητές προσδοκούν να πληρώσουν λιγότερα για ηλεκτρονικά βιβλία από ό,τι για τα έντυπα βιβλία. Λόγω της άμεσης διαθεσιμότητάς τους, τα ηλεκτρονικά βιβλία μπορούν να προσφέρουν ευκολία και καλύτερη τιμή, αν και δεν έχουν αξία μεταπώλησης όπως τα αντίστοιχα έντυπα. Επίσης, είναι δυνατή η προσαρμογή των ηλεκτρονικών βιβλίων ώστε να ταιριάζει σε συγκεκριμένες ανάγκες των φοιτητών. Μια ολοκληρωμένη έκδοση θα μπορούσε να διατεθεί για εκείνους τους φοιτητές που είναι πρόθυμοι να πληρώσουν περισσότερα για

βοηθητικό υλικό και μεγαλύτερη περίοδο προσβασιμότητας. Εναλλακτικά, μια φθηνότερη έκδοση με περιορισμένο περιεχόμενο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από φοιτητές για τους οποίους η τιμή αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα (Baglione & Sullivan, 2016).

Η συμβολή των ηλεκτρονικών βιβλίων μπορεί να είναι τεράστια λαμβάνοντας υπόψη τα πρόσθετα υποστηρικτικά χαρακτηριστικά τους, αλλά η υιοθέτηση τους δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί. Το γεγονός ότι οι φοιτητές θεωρούν χρήσιμα τα ηλεκτρονικά βιβλία δε βελτιώνει άμεσα τα μαθησιακά αποτελέσματα, εκτός εάν οι ίδιοι καταβάλλουν προσπάθειες στη μαθησιακή διαδικασία. Δηλαδή, οι φοιτητές πρέπει να αφιερώσουν χρόνο διαβάζοντας κεφάλαια και κάνοντας ασκήσεις από e-textbooks. Κάτι τέτοιο θα τους επιτρέψει να αφομοιώσουν τα ηλεκτρονικά βιβλία και να κατανοήσουν τα θέματα. Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι εκδότες εισάγουν ηλεκτρονικά βιβλία στα πανεπιστήμια κυρίως για λόγους κόστους ωστόσο αυτό που ενδιαφέρει τους ερευνητές είναι ο τρόπος που τεχνολογία μπορεί να επηρεάσει τις μαθησιακές εμπειρίες. Τα ηλεκτρονικά βιβλία δεν περιέχουν μόνο το ίδιο υλικό με τα έντυπα βιβλία, αλλά παρέχουν επίσης μια πλατφόρμα πρωτοβουλίας και συνεργατικής μάθησης για τους φοιτητές. Διευκολύνουν τη συμμετοχή των φοιτητών, βελτιώνουν τις μαθησιακές εμπειρίες και υπό αυτήν την έννοια, τα ηλεκτρονικά βιβλία έχουν μεγάλες δυνατότητες ως εργαλείο για καινοτόμο μάθηση. Για να μεγιστοποιηθούν αυτά τα πλεονεκτήματα, ωστόσο, απαιτούνται συνεργασίες μεταξύ εκδοτών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, εκπαιδευτών και φοιτητών (Sun et al., 2012).

Μια ακόμα έρευνα στις διαφορές μεταξύ της ανάγνωσης από ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα υποδηλώνει ότι η ανάγνωση από έντυπο φαίνεται να αποδίδει καλύτερα από την ανάγνωση από οθόνες, με αποτέλεσμα οι αναγνώστες να έχουν ελαφρώς καλύτερη απόδοση με το έντυπο (Clinton, 2019).

Πρόσφατη έρευνα αναφορικά με τη χρησιμότητα των ψηφιακών δυνατοτήτων των ηλεκτρονικών βιβλίων απέδειξε ότι οι φοιτητές είχαν περιορισμένες γνώσεις σε ό,τι αφορά στα ειδικά χαρακτηριστικά των ηλεκτρονικών βιβλίων και πίστευαν ότι οι δυνατότητές τους δεν συμβάλλουν ουσιαστικά στους σκοπούς της μάθησης. Επομένως η υιοθέτηση των ηλεκτρονικών συγγραμμάτων προϋποθέτει την ενημέρωση των φοιτητών για τα ειδικά χαρακτηριστικά / δυνατότητές τους και πώς αυτά θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την διαδικασία της μάθησης / εκπαίδευσης. Η προτίμηση για χρήση αυτών των δυνατοτήτων σε έντυπη μορφή μπορεί να οφείλεται σε έλλειψη εξοικείωσης με αυτές τις λειτουργίες ή έλλειψη χρησιμότητας αυτών των δυνατοτήτων σε ψηφιακές μορφές. Αν και η προτίμηση μπορεί να είναι η ανάγνωση σε έντυπη μορφή, η διαθεσιμότητα των περισσότερων βιβλίων

σε πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες είναι σε ψηφιακή μορφή. Ως εκ τούτου, η χρησιμότητα των ψηφιακών εγχειριδίων πρέπει να βελτιωθεί προκειμένου να διευκολυνθεί η ανάγνωση και να βελτιωθεί η χρήση και η χρησιμότητα των ψηφιακών χαρακτηριστικών των ηλεκτρονικών βιβλίων. Εκτός από τον εκπαιδευτικό ρόλο στον τρόπο αποτελεσματικής χρήσης των ηλεκτρονικών βιβλίων, το προσωπικό της βιβλιοθήκης μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της διαθεσιμότητας ηλεκτρονικών βιβλίων, τα οποία μπορεί να επηρεάσουν τόσο τη χρήση όσο και την ικανοποίηση που αυτά προσφέρουν. Επιπρόσθετα, οι ψηφιακές πλατφόρμες θα πρέπει να σχεδιαστούν με τέτοιο τρόπο ώστε να στοχεύουν σε συγκεκριμένες μαθησιακές ανάγκες και προτιμήσεις με απώτερο στόχο τη βελτίωση της χρησιμότητας και της ικανοποίησης των επιπέδων ανάγνωσης σε ψηφιακά κείμενα (Johnston & Ferguson, 2020).

2.1.7 Επιστημονικές εκδόσεις – Κόστος εκδόσεων

Τα τελευταία χρόνια, φοιτητές πανεπιστημίων, καθηγητές και νομοθέτες παγκοσμίως, αμφισβητούν όλο και περισσότερο τις πρακτικές τιμολόγησης των εκδοτών ακαδημαϊκών βιβλίων. Δεδομένης της περίπλοκης φύσης της παραγωγής και του μάρκετινγκ βιβλίων, είναι δύσκολο να αποδοθεί μονομερώς ευθύνη για την αύξηση των τιμών των εγχειριδίων. Ένα επιχείρημα κατά του υψηλού κόστους των βιβλίων αποτελεί η άποψη ότι οι τιμές έχουν μεγάλη σημασία για τους φοιτητές, υποδηλώνοντας ότι η ζήτηση είναι ελαστική. Με άλλα λόγια, οι υψηλές τιμές μπορεί να αποθαρρύνουν τους οικονομικά πιο αδύνατους φοιτητές να αγοράσουν ένα απαιτούμενο εγχειρίδιο. Ωστόσο, άλλοι υποστηρίζουν ότι η ζήτηση των φοιτητών είναι ανελαστική σε σχέση με την τιμή και ότι πολλοί καθηγητές δεν γνωρίζουν την τιμή των συγγραμμάτων που προτείνουν. Ο καθηγητής είναι έχει παρόμοιο ρόλο με έναν γιατρό που κάνει τις σωστότερες επιλογές για την υγεία του ασθενή, ανεξάρτητα από το κόστος. Ο καθηγητής («γιατρός») επιλέγει το καλύτερο βιβλίο («θεραπεία») που διατίθεται χωρίς να εξετάσει την τιμή και ο φοιτητής («ασθενής») αναγκάζεται λίγο πολύ να το αγοράσει. Έτσι, οι φοιτητές θα αγοράσουν ένα βιβλίο εάν απαιτείται από τον καθηγητή (Carbaugh & Ghosh, 2005).

Η αγορά βιβλίων, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι αξιοσημείωτη επειδή τα πρόσωπα που επιλέγουν τα εγχειρίδια δεν πληρώνουν για αυτά τα βιβλία, αφού το κόστος το επωμίζονται αποκλειστικά οι φοιτητές. Σε αυτή την περίπτωση, η ζήτηση των φοιτητών για βιβλία μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανελαστική, από οικονομολογική άποψη. Αυτό σημαίνει

ότι οι φοιτητές δεν είναι πολύ ευαίσθητοι στις αλλαγές, ιδιαίτερα στις αυξήσεις τιμών. Μόνο λίγες άλλες οργανωμένες αγορές είναι παρόμοιες από αυτή την άποψη.

Η μακροχρόνια ακαδημαϊκή παράδοση απαιτεί από τα μέλη ενός τμήματος ή από μια συλλογική ομάδα καθηγητών να επιλέξει τα εγχειρίδια και το λοιπό υλικό μαθήματος που συνιστάται για τα μαθήματά τους, με αποτέλεσμα αν και για πρωτίστως καλό σκοπό, οι φοιτητές καταλήγουν να πληρώσουν για τις επιλογές κάποιου άλλου. Επιπλέον, οι καθηγητές λαμβάνουν συνήθως δωρεάν αντίγραφα βιβλίων από εκδότες, ανεξάρτητα από το αν καταλήγουν να χρησιμοποιούν τα βιβλία ή όχι. Φυσικά, οι φοιτητές μπορούν να επιλέξουν να αγοράσουν ή να αποκτήσουν περιορισμένη χρονικά πρόσβαση (να νοικιάσουν) διαφορετικά εγχειρίδια από αυτά που έχουν επιλέξει οι καθηγητές και επίσης μπορεί να αποφασίσουν να αγοράσουν χρησιμοποιημένα αντίγραφα των βιβλίων τους ή παλαιότερες εκδόσεις βιβλίων. Τελικά σε ένα ποσοστό έως και 40% ενδέχεται να μην αγοράσουν ένα βιβλίο για τουλάχιστον ένα από τα μαθήματά τους (Koch, 2006).

Τα ηλεκτρονικά βιβλία αποτελούν την τελευταία εξέλιξη στο πληροφοριακό τοπίο και σε απάντηση στην προτίμηση των χρηστών για ηλεκτρονικά βιβλία, οι βιβλιοθήκες έχουν αρχίσει να τα εντάσσουν στις συλλογές τους. Ορισμένοι τίτλοι ακαδημαϊκών βιβλίων διατίθενται ταυτόχρονα σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή. Είναι ένα δύσκολο καθήκον για τις βιβλιοθήκες να αποφασίσουν ποια μορφή ενός βιβλίου θα προμηθευτούν για να εξασφαλίσουν τη βέλτιστη αξιοποίηση της συλλογής και να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των χρηστών λαμβάνοντας πάντα υπόψη τον περιορισμένο προϋπολογισμό. Ωστόσο, η δημοτικότητα των ηλεκτρονικών βιβλίων υστερεί σε σχέση με αυτήν των ηλεκτρονικών περιοδικών. Υπάρχουν ιδιαίτερες προκλήσεις στην απόκτηση ηλεκτρονικών βιβλίων που πρέπει να ξεπεραστούν πριν η χρήση τους γίνει τόσο διαδεδομένη όσο αυτή των ηλεκτρονικών περιοδικών. Η έκδοση ηλεκτρονικών βιβλίων σε διάφορες μορφές αυξάνει το κόστος της έκδοσης ηλεκτρονικών βιβλίων. Τα ηλεκτρονικά βιβλία περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά αλληλεπίδρασης, λήψης σημειώσεων, διαδραστικές ασκήσεις και ενσωματωμένη υποστήριξη ήχου και βίντεο που προσθέτουν στο κόστος παραγωγής τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα ψηφιακά βιβλία είναι πιο ακριβά από τα αντίστοιχα έντυπα και οι βιβλιοθήκες δεν μπορούν να μετατοπιστούν πλήρως σε ψηφιακές συλλογές, επειδή όλα τα απαιτούμενα βιβλία δεν είναι διαθέσιμα σε ψηφιακή μορφή.

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στις αναπτυσσόμενες χώρες αναγκάζονται να ξοδεύουν ένα τεράστιο τμήμα του προϋπολογισμού τους για την προμήθεια επιστημονικών βιβλίων, που εκδίδονται στο εξωτερικό, κάθε χρόνο. Η συμμετοχή των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στις

στρατηγικές μείωσης του κόστους των εγχειριδίων αυξάνει την ακαδημαϊκή συμμετοχή των φοιτητών και την ακαδημαϊκή τους επιτυχία (Thomas & Bernhardt, 2018). Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι το 95% των ηλεκτρονικών βιβλίων δημοσιεύονται στις ΗΠΑ ή το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι εκδόσεις των Cambridge University Press, Princeton University Press, Oxford University Press και Harvard University Press καταλαμβάνουν σταθερά τις πρώτες θέσεις στην έκδοση τίτλων ακαδημαϊκών βιβλίων στην αγγλική γλώσσα. Έτσι, οι υψηλής ποιότητας εκδόσεις συγκεντρώνονται σε μερικούς εκδότες σε όλο τον κόσμο που είναι γνωστοί για τα αυστηρά ποιοτικά τους κριτήρια και πρότυπα. Φυσικό επακόλουθο είναι ότι οι συγκεκριμένοι εκδότες, λόγω της πολύ καλής τους φήμης, ενισχύονται περαιτέρω προσελκύοντας τους καλύτερους επιστήμονες και δημοσιεύοντας νέες υψηλής ποιότητας εκδόσεις (Rao et al., 2018).

Υπάρχουν λίγα εμπειρικά δεδομένα που αναφέρονται σχετικά με τις τιμές λιανικής των εγχειριδίων των πανεπιστημίων και χωρίς δημοσιευμένα σύνολα δεδομένων. Το επιπλέον οικονομικό βάρος που επιφέρει η απόκτηση των εκπαιδευτικών βιβλίων συμβάλλει στο συνολικό αυξανόμενο κόστος της εκπαίδευσης, το οποίο μπορεί να επηρεάσει την ικανότητα των φοιτητών να ολοκληρώσουν με επιτυχία ένα πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών (Costello & Bolger, 2019). Επιπρόσθετα, ενώ τα ανοικτά εγχειρίδια γίνονται όλο και πιο διαδεδομένα στη Βόρεια Αμερική, συμπεριλαμβανομένου του Καναδά, στην Ευρώπη η υιοθέτησή τους είναι λιγότερο αισθητή (Costello et al., 2018).

Οι ασυνήθιστες πτυχές στην αγορά των βιβλίων, καθιστούν δύσκολες τις αποφάσεις χάραξης πολιτικής και τις προτάσεις εναλλακτικών λύσεων. Ενστικτωδώς, οι επικριτές στρέφονται προς τους εκδότες των βιβλίων αναφορικά με το θέμα των τιμών, όμως σε τελική ανάλυση, η εκδοτική αγορά είναι ολιγοπωλιακή και αυτές οι αγορές χαρακτηρίζονται συνήθως από αυξημένες τιμές σε σχέση με το κόστος (Koch, 2006). Στην περίπτωση των δημόσιων ιδρυμάτων, οι κρατικές κυβερνήσεις συνήθως πληρώνουν το μεγαλύτερο μέρος αυτού του οικονομικού φορτίου. Οι εκδότες συνειδητοποιούν την επιχειρηματική σημασία των ηλεκτρονικών βιβλίων με το αυξανόμενο μερίδιό τους στην αγορά και κυκλοφορούν έντυπες και ηλεκτρονικές εκδόσεις βιβλίων ταυτόχρονα, επιβάλλοντας ωστόσο αυστηρούς περιορισμούς στις βιβλιοθήκες για την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά βιβλία, όπως περιορισμός του αριθμού λήψεων, περιορισμοί λήψης και εκτύπωσης μόνο μέρους του περιεχομένου, περιορισμένος αριθμός ταυτόχρονων προσβάσεων και απαγορεύσεις δανεισμού μεταξύ βιβλιοθηκών για ακαδημαϊκή κοινή χρήση (Rao et al., 2018).

Τα ηλεκτρονικά βιβλία παρέχουν στους φοιτητές εύκολη πρόσβαση στη μελέτη ανάλογα με την ευκολία τους, γεγονός που οδηγεί σε αύξηση των πωλήσεων και συνακόλουθα οι εκδότες που θέλουν να επεκταθούν σε άλλες μορφές επιχειρήσεων για να αυξήσουν τα έσοδα τους προχωρούν στην εισαγωγή ενός μοντέλου ενοικίασης για τα ηλεκτρονικά βιβλία που φαίνεται να τους προσφέρει ένα πολλά υποσχόμενο μέλλον. Ακολουθώντας την τάση των μοντέλων ενοικίασης, οι διαδικτυακοί πάροχοι βιβλίων (Amazon, Chegg, κ.ά.) προωθούν το μοντέλο ενοικίασης ηλεκτρονικών βιβλίων, καθώς η οικονομική επιβάρυνση των φοιτητών είναι αισθητά μικρότερη (Chen, 2019).

2.2 Πρωτοβουλίες - Δράσεις δημιουργίας συγγραμμάτων Ανοικτής πρόσβασης

Διεθνώς έχουν αναπτυχθεί πολυάριθμες πρωτοβουλίες δημιουργίας συγγραμμάτων ανοικτής πρόσβασης. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ο Συνασπισμός **Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition** (SPARC)¹⁰ και η ομοσπονδία Student Public Interest Research Groups (Student PIRGs) έχουν συντονίσει δράσεις σε εθνικό και σε κρατικό επίπεδο.

Το **Milne Open Textbooks**¹¹ (παλαιότερα γνωστό ως Open SUNY Textbooks) είναι μια πρωτοβουλία έκδοσης βιβλίων ανοικτής πρόσβασης που ιδρύθηκε από βιβλιοθήκες του State University of New York (SUNY) και υποστηρίζεται από το SUNY Innovative Instruction Technology Grants. Αυτή η πιλοτική πρωτοβουλία δημοσιεύει υψηλής ποιότητας, πόρους μαθημάτων με τη συμμετοχή καθηγητών ως συγγραφέων και κριτικών από ομότιμους και τη συμμετοχή βιβλιοθηκών ως εκδοτικών υπηρεσιών και υποδομών. Το πιλοτικό πρόγραμμα ξεκίνησε το 2012, παρέχοντας ένα πλαίσιο και υπηρεσία σε συγγραφείς, φοιτητές και καθηγητές και ιδρύοντας μια κοινότητα μεταξύ βιβλιοθηκών. Το πρόγραμμα είχε δύο βασικούς στόχους: να εμπλέξει καθηγητές και φοιτητές στη δημιουργία και δημοσίευση ανοικτών εγχειριδίων και να αναπτύξει ένα πλαίσιο για υπηρεσίες έκδοσης βιβλιοθηκών (Pitcher, 2014).

¹⁰ SPARC: <https://sparcopen.org/>

¹¹ Milne Open Textbooks: <https://milneopentextbooks.org/>

Το **OpenStax College**¹² στο Πανεπιστήμιο Rice είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που έχει χρηματοδοτηθεί από διάφορα ιδρύματα, όπως το Ίδρυμα William και Flora Hewlett, το Ίδρυμα Laura και John Arnold και το Ίδρυμα Bill και Melinda Gates, για την παραγωγή δωρεάν, ανοικτών, εγχειρίδιων υψηλής ποιότητας σε διάφορους κλάδους. Προπομπό του OpenStax αποτέλεσε το έργο Connexions, το οποίο δημιούργησε ένα ανοικτό αποθετήριο με εκπαιδευτικό υλικό και εργαλεία για την προώθηση της ανταλλαγής και της εξερεύνησης της γνώσης με άδειες ανοικτού περιεχομένου και ανοικτού κώδικα. Το έργο, μέσω ηλεκτρονικού μαθησιακού υλικού υψηλής ποιότητας, ενθάρρυνε τους φοιτητές να εξερευνήσουν συγγένειες μεταξύ μαθημάτων και επιστημονικών κλάδων. Το Connexions προώθησε κοινότητες ιδρυμάτων, εκπαιδευτών και φοιτητών, για τη δημιουργία γνώσης από την οποία δομούνται μαθήματα, αλλάζοντας την ίδια τη φύση της διδασκαλίας και της μάθησης (Baker et al., 2009; Rodriguez-Solano et al., 2015).

Ο ιστότοπος του OpenStax χρησιμεύει ως η κύρια πύλη για το έργο. Τα βιβλία OpenStax προκύπτουν μετά από ομότιμη αξιολόγηση, είναι προσαρμόσιμα και διαθέτουν άδεια Creative Commons License 4.0 International. Οι φοιτητές μπορούν να έχουν πρόσβαση στο κείμενο από το OpenStax με διάφορους τρόπους: μπορούν να το δουν στο διαδίκτυο, να το κατεβάσουν σε μια τοπική συσκευή, να το εκτυπώσουν ή να παραγγείλουν μια χαμηλού κόστους έκδοση του κειμένου (Pitt, 2015).

Το ποσοστό υιοθέτησης εγχειριδίων OpenStax μεταξύ σχολών που διδάσκουν μαθήματα εγγραφής μεγάλου μεγέθους είναι τώρα στο 16,5% - ποσοστό που ανταγωνίζεται αυτό των περισσότερων εμπορικών εγχειριδίων. Τον Αύγουστο του 2018, το OpenStax ανέφερε ότι τα βιβλία τους χρησιμοποιούνται πλέον από σχεδόν τα μισά από όλα τα κολλέγια των ΗΠΑ (Pitt et al., 2019).

Οι χρήστες των εγχειριδίων OpenStax είχαν επίσης επίπεδα ικανοποίησης σε ίδιο βαθμό με τους συνομηλίκους τους που διδάσκονται μαθήματα εισαγωγικού επιπέδου και είχαν επιλέξει εμπορικά βιβλία. Αυτές οι επιλογές αντικατοπτρίζονται στο κόστος: η σχολή που δεν επέλεξε ένα εγχειρίδιο OpenStax ανέφερε μέσο κόστος 125 δολάρια για το απαιτούμενο βιβλίο, ενώ εκείνοι που επέλεξαν ένα κείμενο OpenStax ανέφεραν μέσο κόστος 31 δολάρια (Allen & Seaman, 2016).

¹² OpenStax: <https://openstax.org>

Το Open Textbook Network (OTN) προωθεί την πρόσβαση, την προσιτή τιμή και την επιτυχία των φοιτητών μέσω της χρήσης ανοικτών βιβλίων. Το Open Textbook Network είναι ένα δίκτυο μελών μεμονωμένων ατόμων και κοινοπραξιών από εκπαιδευτικά ιδρύματα που εργάζονται για την προώθηση της χρήσης ανοικτών εγχειριδίων και ανοικτών εκπαιδευτικών πρακτικών σε πανεπιστημιούπολεις. Το OTN υποστηρίζει τα μέλη σε αυτές τις προσπάθειες παρέχοντας εκπαίδευση εργαλεία, ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης, καθώς συνδέει αυτές τις προσπάθειες για να συγκεντρώσει εμπειρογνωμοσύνη και να προωθήσει τις βέλτιστες πρακτικές (Batte et al., 2019). Παράλληλα, μέσω του **Open Textbook Library**¹³, διατηρεί μια επιμελημένη βιβλιοθήκη 650 ανοικτών συγγραμμάτων από όλο τον κόσμο, με δυνατότητα προσθήκης αξιολογήσεων.

Το έργο **Open Textbook**¹⁴ του Ηνωμένου Βασιλείου χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα William και Flora Hewlett με δύο βασικούς στόχους: πρώτον να προωθήσει την υιοθέτηση ανοικτών εγχειριδίων στο Ηνωμένο Βασίλειο και δεύτερον να διερευνήσει τη δυνατότητα μεταφοράς των επιτυχημένων μοντέλων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το έργο συντονίστηκε από την ομάδα του Open University (UK) OER Hub σε συνεργασία με παρόχους ανοικτών βιβλίων και πρωτοπόρους της ανοικτής πρόσβασης με έδρα τις ΗΠΑ, το OpenStax και το Open Textbook Network, καθώς και το WonkHE και το Πανεπιστήμιο της Δυτικής Αγγλίας (UWE).

Το έργο **BC Open Textbook**¹⁵ χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Προηγμένης Εκπαίδευσης και η διαχείρισή του πραγματοποιείται από τον οργανισμό BCcampus. Ένας στόχος του έργου είναι να παρέχει ευέλικτη και προσιτή πρόσβαση σε πόρους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επαρχία British Columbia του Καναδά, διαθέτοντας εγχειρίδια ανοικτής άδειας. Αυτά τα κείμενα είναι διαθέσιμα για επιλογή από το BCcampus, και οι ψηφιακές εκδόσεις των κειμένων είναι δωρεάν για τους φοιτητές. Για όσους προτιμούν ένα έντυπο αντίγραφο, αυτή η μορφή είναι διαθέσιμη κατόπιν αιτήματος με χαμηλό κόστος. Αυτή είναι η πρώτη πρωτοβουλία τέτοιου είδους που χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση στον Καναδά (Burgess, 2012).

¹³ Open Textbook Library: <https://open.umn.edu/opentextbooks>

¹⁴ UK Open Textbook Project: <https://ukopentextbooks.org/>

¹⁵ BCcampus Open Publishing: <https://opentextbc.ca/>

2.3 Εκδοτική κατάσταση στον ελληνικό χώρο

Σε πρόσφατη Έρευνα Εκδοτικών Επιχειρήσεων (ΕΕΕ) για τη χαρτογράφηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας του κλάδου από τον ΟΣΔΕΛ για την χρονική περίοδο της τριετίας 2017-2019, το πανεπιστημιακό/ επιστημονικό βιβλίο αντιπροσωπεύει το 31% των τίτλων με νέο ISBN, που εκδόθηκαν στην αναφερόμενη τριετία (το 1/3). Οι 3 στους 4 τίτλους με νέο ISBN (75%, 23.795 τίτλοι), της τριετίας 2017- 2019, εκδόθηκαν μόνο σε έντυπη μορφή, ενώ οι τίτλοι που εκδόθηκαν μόνο σε ηλεκτρονική μορφή (519), αντιπροσωπεύουν μόλις το 2% του συνολικού αριθμού νέων τίτλων. Σχεδόν 1 στους 4 τίτλους (23%, 7.451 τίτλοι) εκδόθηκαν, ταυτόχρονα, και σε έντυπη και σε ηλεκτρονική μορφή ενώ τα έσοδα από πωλήσεις βιβλίων σε ηλεκτρονική μορφή (e-books), αντιπροσωπεύουν μόλις το 2% των συνολικών εσόδων (ΟΣΔΕΛ, 2020).

Σύμφωνα με το ελληνικό σύστημα ακαδημαϊκών εγχειριδίων και την κείμενη νομοθεσία κάθε ακαδημαϊκό έτος, στην Ελλάδα, οι φοιτητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λαμβάνουν δωρεάν τα έντυπα αντίγραφα του βιβλίου τους για κάθε μάθημα ανά εξάμηνο.

Το ακαδημαϊκό έτος 2010-11 για όλους τους προπτυχιακούς φοιτητές όλων των Πανεπιστημίων/ΤΕΙ της χώρας, εκτελείται για πρώτη φορά το έργο Εύδοξος. Πρόκειται για μία πρωτοποριακή υπηρεσία για την άμεση και ολοκληρωμένη παροχή των συγγραμμάτων των προπτυχιακών φοιτητών των Πανεπιστημίων.

Η διαδικασία για τη διανομή συγγραμμάτων μέσω του συστήματος του Ευδόξου είναι πλήρως αυτοματοποιημένη και προσφέρει:

- (α) Πλήρη ενημέρωση στους φοιτητές για τα παρεχόμενα συγγράμματα σε κάθε μάθημα
- (β) Δυνατότητα άμεσης παραλαβής των συγγραμμάτων και
- (γ) Αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την ταχεία αποζημίωση των εκδοτών και για την αποτροπή της καταχρηστικής εκμετάλλευσης των δημόσιων πόρων.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε με στόχο να μελετήσει τα πλεονεκτήματα και τις προκλήσεις του ηλεκτρονικού ακαδημαϊκού εγχειριδίου (e-textbook) για την ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση και την εκδοτική κοινότητα, υπογραμμίζεται το μεγάλο κενό, όσον αφορά το διαθέσιμο περιεχόμενο, τις πωλήσεις και την προσαρμογή της τεχνολογίας, που παρουσιάζει η ελληνική αγορά σχολικών βιβλίων, σε σύγκριση με παρόμοιες αγορές σε άλλες ανεπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες χώρες, όσον αφορά τα ηλεκτρονικά βιβλία. Οι Έλληνες φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν χρησιμοποιούν ηλεκτρονικά βιβλία ως εγχειρίδια, κυρίως επειδή δεν είναι διαθέσιμα ή επειδή η πρόσβαση σε αυτά πραγματοποιείται μέσω

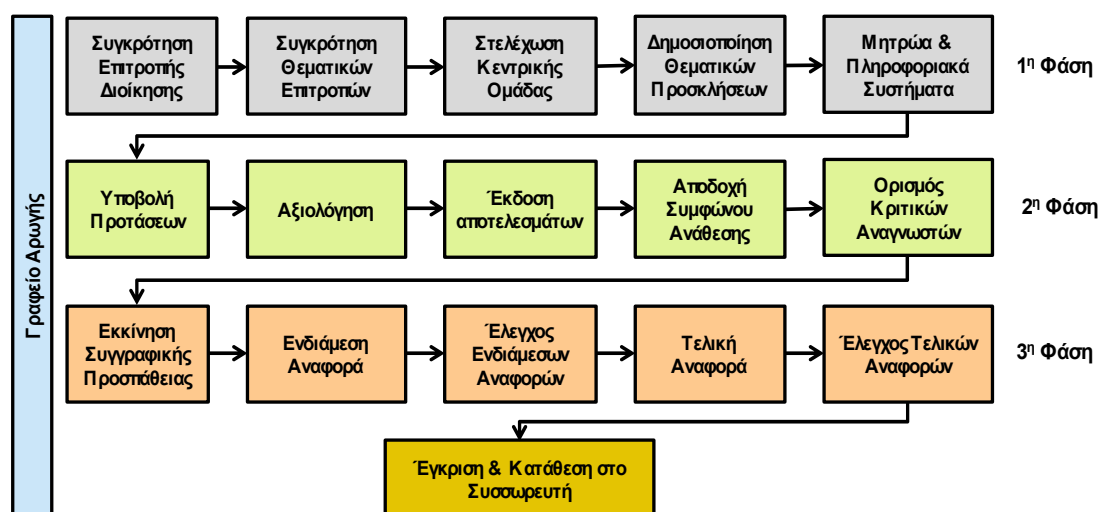
της χρήσης μη πρακτικών διεπαφών. Οι φοιτητές, ωστόσο, είναι πεπεισμένοι ότι τα ηλεκτρονικά βιβλία θα αντικαταστήσουν τα έντυπα βιβλία στο εγγύς μέλλον (Kouis & Konstantinou, 2014).

2.3.1 Ελληνικές πρωτοβουλίες δημιουργίας ηλεκτρονικών συγγραμμάτων Ανοικτής πρόσβασης – Δράση Κάλλιπος

Η Δράση «Κάλλιπος» αποτέλεσε την πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια για την εισαγωγή του ηλεκτρονικού, διαδραστικού, πολυμεσικού βιβλίου στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Ο κύριος στόχος της Δράσης ήταν η παραγωγή και η διάθεση έως και εξακοσίων (600) ηλεκτρονικών βιβλίων, ακαδημαϊκών συγγραμμάτων, με ανοικτή πρόσβαση. Τα βιβλία διατίθενται ελεύθερα στους φοιτητές και είναι προσβάσιμα μέσα από σταθερούς ή φορητούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές, tablets, smartphones, ή και από ειδικές συσκευές ανάγνωσης (e-readers). Μέσω της διαδικασίας ανοικτών προσκλήσεων επιτεύχθηκε η όσο το δυνατό μεγαλύτερη θεματική διασπορά των βιβλίων που δημιουργήθηκαν, ώστε να καλυφθούν οι πλέον σημαντικές περιοχές της επιστημονικής γνώσης. Η Δράση χρηματοδότησε συγγραφείς από το διδακτικό ή ερευνητικό προσωπικό των Ακαδημαϊκών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, προκειμένου να συγγράψουν ηλεκτρονικά συγγράμματα ή βοηθήματα προπτυχιακών μαθημάτων. Η διαδικασία για την επιλογή των συγγραφέων ήταν η εξής: ανά θεματική περιοχή, η Δράση δημοσιοποίησε μία Πρόσκληση, με την οποία καλούσε τους συγγραφείς να καταθέσουν προτάσεις για τη χρηματοδότηση συγγραφής ηλεκτρονικών βιβλίων Ανοικτής Πρόσβασης (Open Access). Οι ενδιαφερόμενοι συγγραφείς είχαν τη δυνατότητα κατάθεσης πρότασης χρηματοδότησης για όσο διάστημα διαρκούσε η Πρόσκληση. Με τη λήξη της προθεσμίας υποβολής προτάσεων, η εκάστοτε πρόταση αξιολογούνταν από τους αξιολογητές, τους οποίους είχε ορίσει η κατά θεματική περιοχή αρμόδια Θεματική Επιτροπή. Το προϊόν της αξιολόγησης ελεγχόταν από την τελευταία, η οποία επίσης αποφαινόταν και σχετικά με τη χρηματοδότηση του συγγραφέα. Καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφικής του προσπάθειας, ο συγγραφέας επικουρούνταν από τον Κριτικό Αναγνώστη, βασικό καθήκον του οποίου ήταν η κριτική ανάγνωση των παραγόμενων κεφαλαίων του βιβλίου και η παροχή σχολίων, παρατηρήσεων και διορθώσεων. Επιπλέον, παράλληλα με το συγγραφέα ήταν δυνατόν να συμπράττουν, συμβάλλουν ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο συνδράμουν στην παραγωγή του έργου του και άλλοι συγγραφείς όπως επίσης και ειδικοί σε θέματα επιμέλειας περιεχομένου, γραφιστικού σχεδιασμού, ανάπτυξης πολυμεσικού/διαδραστικού περιεχομένου και, κυρίως, μετατροπής

του συγγραφικού υλικού σε ηλεκτρονική μορφή συμβατή με τις τεχνικές προδιαγραφές για τα ηλεκτρονικά βιβλία.

Η υλοποίηση της Δράσης απαιτήσε στρατηγικό σχεδιασμό και οργάνωση εξαρχής, καθώς επρόκειτο για ένα μεγάλο εγχείρημα που ενέπλεξε χιλιάδες μέλη ΔΕΠ και ερευνητές και πανεπιστήμια. Η Δράση υλοποιήθηκε σε τρεις φάσεις, όπως δείχνει το παρακάτω διάγραμμα:

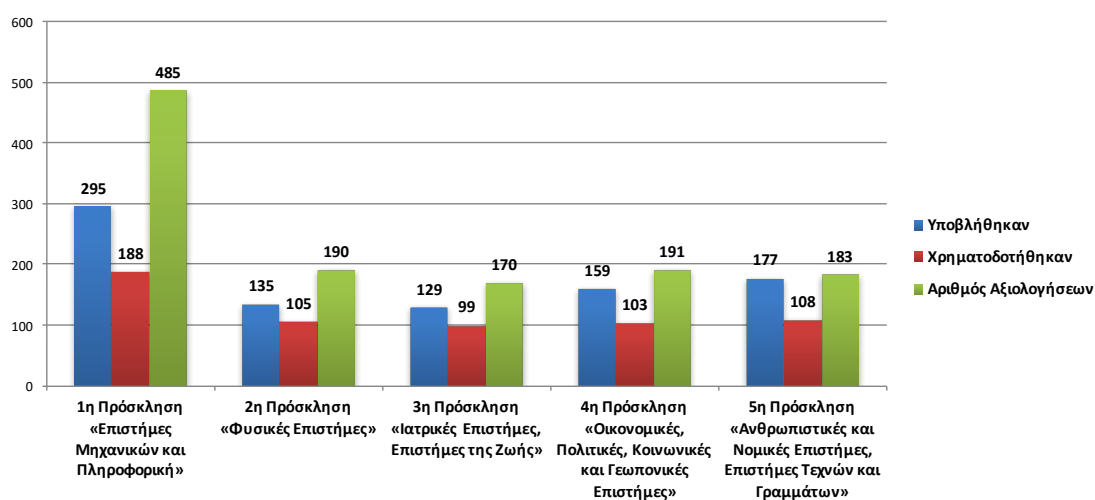
Εικόνα 1. Χρονοδιάγραμμα «Κάλλιπου»

Στις αρχές του 2013 ξεκίνησε η στελέχωση της Κεντρικής Ομάδας Υποστήριξης (1η Φάση), ορίστηκαν τα μέλη της Επιτροπής Διοίκησης του έργου καθώς και τα μέλη για τη στελέχωση των Θεματικών Επιτροπών. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της Δράσης ορίστηκαν και λειτούργησαν οι εξής ομάδες: η Επιτροπή Διοίκησης της Δράσης, οι Θεματικές Επιτροπές (ΘΕ), η Επιστημονική Επιτροπή, η Κεντρική Ομάδα Υποστήριξης (ΚΟΥ) και οι Τοπικές Ομάδες Υποστήριξης.

Μεταξύ του Σεπτεμβρίου του 2013 και Αυγούστου του 2014 (2η Φάση) ανακοινώθηκαν και υλοποιήθηκαν πέντε (5) Θεματικές προσλήσεις σε αντίστοιχες θεματικές περιοχές και συγκεκριμένα: (α) Ανθρωπιστικές και Νομικές Επιστήμες, Επιστήμες Τεχνών και Γραμμάτων, (β) Ιατρικές Επιστήμες, Επιστήμες της Ζωής, (γ) Οικονομικές, Πολιτικές, Κοινωνικές Επιστήμες - Γεωπονικές Επιστήμες, (δ) Φυσικές Επιστήμες και (ε) Επιστήμες Μηχανικών και Πληροφορική. Η κάθε Θεματική πρόσκληση ακολουθούσε τα εξής στάδια: (α) υποβολή προτάσεων εκ μέρους των συγγραφικών ομάδων, (β) έλεγχος από την Κεντρική ομάδα υποστήριξης αναφορικά με την πληρότητα των προτάσεων, (γ) διεξαγωγή της αξιολόγησης των προτάσεων από τα μέλη των Θεματικών Επιτροπών με την αξιοποίηση εξωτερικών

αξιολογητών, εγγεγραμμένων στα Μητρώα της Δράσης, (δ) έκδοση αποτελεσμάτων, ενημέρωση δικαιούχων και αποδοχή των όρων χρηματοδότησης και συγγραφής.

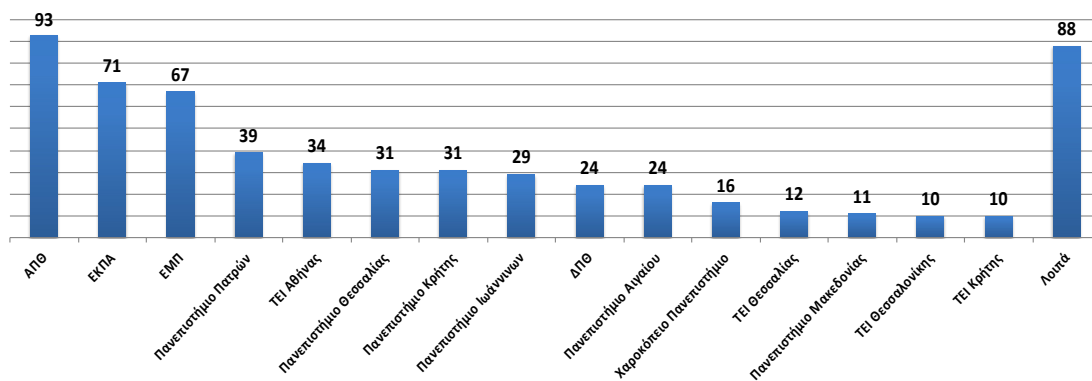
Στο παρακάτω διάγραμμα της Δράσης φαίνεται αναλυτικά ο αριθμός των προτάσεων που υποβλήθηκαν, αξιολογήθηκαν και τελικά χρηματοδοτήθηκαν.

Εικόνα 2. Συγγραφικές προτάσεις «Κάλλιπου» ανά θεματική πρόσκληση

Το χρονικό διάστημα μεταξύ του Οκτώβριου του 2014 ως και τα τέλη του Νοεμβρίου του 2015 (3η Φάση), τα μέλη των συγγραφικών ομάδων [κύριος συγγραφέας, συν-συγγραφείς, κριτικός αναγνώστης και συντελεστές συγγραφικής προσπάθειας (όπως γραφίστες, γλωσσικοί επιμελητές και εξειδικευμένοι τεχνικοί)] ανέπτυξαν και παρέδωσαν τα ηλεκτρονικά συγγράμματα. Η συγγραφική περίοδος οργανώθηκε σε δύο φάσεις. Συγκεκριμένα οι συγγραφικές ομάδες είχαν υποχρέωση να καταθέσουν, στο μέσο του χρονοδιαγράμματος της συγγραφικής προσπάθειας, την Ενδιάμεση Αναφορά (ΕΑ), και, στο τέλος του, την Τελική Αναφορά (ΤΑ). Μέσω της Ενδιάμεσης Αναφοράς, η ΚΟΥ ήταν σε θέση να ελέγξει την πρόοδο των συγγραφικών ομάδων, να αποστείλει χρήσιμα σχόλια και παρατηρήσεις, κυρίως σε ό,τι αφορά την τεχνική αρτιότητα του υλικού και, τέλος, να προχωρήσει σε μερική αποπληρωμή των δικαιούχων. Η Τελική Αναφορά αποσκοπούσε στην κατάθεση, σε τελική μορφή, του συνολικού υλικού από την πλευρά των συγγραφικών ομάδων, τον έλεγχο από την ΚΟΥ και από τις ΘΕ και την αποπληρωμή τους από τη Δράση. Η φάση της συγγραφικής προσπάθειας ολοκληρώθηκε με την διενέργεια δειγματοληπτικών ελέγχων από τα μέλη των ΘΕ σε τυχαία επιλεγμένα συγγράμματα.

Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει τη διασπορά των μελών ΔΕΠ που συμμετείχαν με προτάσεις για ηλεκτρονικά βιβλία στη Δράση από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Συγκεκριμένα συμμετείχαν Καθηγητές ως Κύριοι Συγγραφείς από 35 Ιδρύματα.

Εικόνα 3. Συμμετέχοντες συγγραφείς ανά ακαδημαϊκό ίδρυμα

Σε ότι αφορά την επίτευξη των στόχων της Δράσης αλλά και των στρατηγικών στόχων του Υπουργείου Παιδείας, επιτεύχθηκε η ενσωμάτωση του ηλεκτρονικού βιβλίου ως σημαντικού εργαλείου μάθησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση, τόσο για τους φοιτητές όσο και για τους διδάσκοντες. Αυτό έγινε με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και την ενσωμάτωσή της στην καθημερινότητα εργασίας καθηγητών και φοιτητών.

Με την υλοποίηση της Δράσης επιτεύχθηκαν τα εξής συγκεκριμένα:

- 512 ηλεκτρονικά βιβλία ανοικτής πρόσβασης (Ιανουάριος 2021), που μπορούν να ενσωματωθούν ως εργαλεία μάθησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση, τόσο για τους φοιτητές όσο και για τους διδάσκοντες.
 - 5.277 κεφάλαια ηλεκτρονικών βιβλίων άμεσα αναζητήσιμα
 - 1.033 μαθησιακά αντικείμενα που αποτελούν μέρος των ανωτέρω ηλεκτρονικών βιβλίων και μπορούν να θεωρηθούν αυτόνομα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παραδείγματα τύπων μαθησιακών αντικειμένων είναι βίντεο, διαδραστικά αντικείμενα, ασκήσεις, διαφάνειες παρουσιάσεων κ.ά.. Ειδικότερα για κάθε θεματική περιοχή τα στοιχεία είναι τα εξής:
 - 164 ηλεκτρονικά βιβλία για την 1η Θεματική Πρόσκληση: Επιστήμες Μηχανικών & Πληροφορική
 - 88 ηλεκτρονικά βιβλία για την 2η Θεματική Πρόσκληση: Φυσικές Επιστήμες
 - 85 ηλεκτρονικά βιβλία για την 3η Θεματική Πρόσκληση: Ιατρικές Επιστήμες και Επιστήμες Ζωής
 - 92 ηλεκτρονικά βιβλία για την 4η Θεματική Πρόσκληση: Οικονομικές, Πολιτικές, Κοινωνικές και Γεωπονικές Επιστήμες

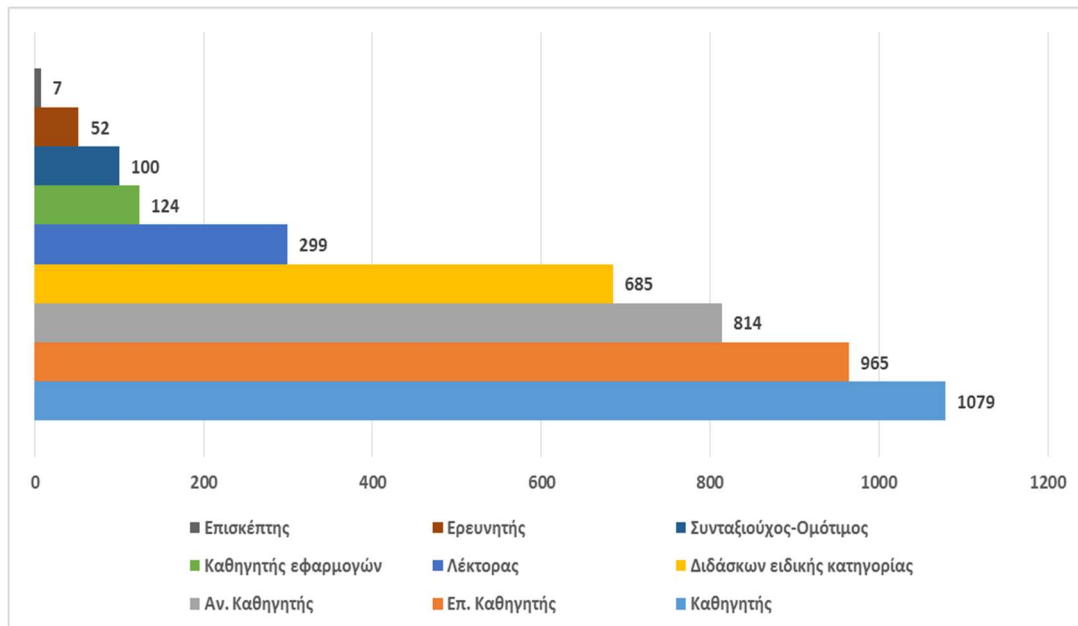
- 93 ηλεκτρονικά βιβλία για την 5η Θεματική Πρόσκληση: Ανθρωπιστικές και Νομικές Επιστήμες, Επιστήμες Τεχνών και Γραμμάτων
- Διαμόρφωση τεχνικής υποδομής και ροών εργασίας για την δημιουργία ηλεκτρονικών συγγραμμάτων για τις ανάγκες όλης της χώρας. Με την υλοποίηση της Δράσης διαμορφώθηκε εκτενής τεχνική και τεχνολογική υποδομή και σχετικές ροές εργασίας για να υποστηρίξουν την παρούσα και μελλοντικές δράσεις.
- Εμπλοκή μεγάλου αριθμού μελών ΔΕΠ και ερευνητών στη διαδικασία διαμόρφωσης εγχειριδίων με διάφορους ρόλους. (Συγγραφέας Συν-συγγραφέας, Κριτικός αναγνώστης, Αξιολογητής)

Το Αποθετήριο «**Κάλλιπος**» (repository.kallipos.gr) αποτελεί το πρώτο Αποθετήριο ανοικτών ακαδημαϊκών ηλεκτρονικών συγγραμμάτων (open e-textbooks) μέσω του οποίου διατίθενται ελεύθερα ανοικτά συγγράμματα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το υλικό του αποθετηρίου απευθύνεται σε φοιτητές, σπουδαστές, ερευνητές, μέλη διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, στην ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα γενικότερα, σε όλες τις ειδικές κατηγορίες πληθυσμού, αλλά και στο ευρύ κοινό. Επιπλέον αποτελεί και ένα αποθετήριο επαναχρησιμοποιήσιμων μαθησιακών αντικειμένων ανοικτής πρόσβασης. Το πλήρες κείμενο του συνόλου των συγγραμμάτων και μαθησιακών αντικειμένων είναι αναζητήσιμο μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας του, ενώ προσφέρονται και δυνατότητες πλοήγησης στα περιεχόμενά του με βάση θεματικές κατηγορίες, συγγραφείς και ακαδημαϊκά ιδρύματα. Περαιτέρω, προσφέρει μακροχρόνια διατήρηση και φροντίζει για τη διαρκή διαθεσιμότητα του υλικού.

Υπάρχουν ήδη 512 ηλεκτρονικά βιβλία στο Αποθετήριο της Δράσης, που καλύπτουν πολλές θεματικές περιοχές και αξιοποιούνται ήδη από τους διδάσκοντες. Περίπου ένας (1) στους δέκα (10) Καθηγητές ΑΕΙ θα κάνουν χρήση ηλεκτρονικού συγγράμματος στη διδασκαλία κάποιου ακαδημαϊκού μαθήματος. Η συλλογή του Ψηφιακού Αποθετηρίου «Κάλλιπος» αντιστοιχεί περίπου στο 5% των τίτλων που μοιράζονται μέσω της υπηρεσίας «Εύδοξος» (ή περίπου στο 20% αν ληφθούν υπόψη μόνο οι τίτλοι των οποίων η διανομή ξεπερνά τα 100 αντίτυπα ανά έτος). Με την ολοκλήρωση της πιλοτικής εφαρμογής της Δράσης «Κάλλιπος», ολοκληρώθηκε το πρώτο βήμα, με σημαντικά οφέλη αφενός ως προς την εξοικείωση των διδασκόντων και των φοιτητών στην χρήση εναλλακτικών μορφών περιεχομένου (δηλαδή του ηλεκτρονικού συγγράμματος) και αφετέρου της αναγνώρισης της αξίας που έχει η υιοθέτηση της Ανοικτής Πρόσβασης, ως μοντέλου διάθεσης του επιστημονικού

περιεχομένου και από τους Έλληνες Καθηγητές. Αυτό είναι, συνεπώς, ένα πρώτο αξιόλογο βήμα για τον εμπλουτισμό των συγγραμμάτων των φοιτητών με ελληνικό περιεχόμενο που είναι ανοικτά διαθέσιμα στο διαδίκτυο, θέτοντας ισχυρές βάσεις για τον περαιτέρω εμπλουτισμό στο μέλλον με τον ίδιο τρόπο των ελληνικών ακαδημαϊκών συγγραμμάτων. Τέλος, είναι σημαντικό ότι το υλικό αυτό είναι προσβάσιμο και στους πολίτες, με αποτέλεσμα να μπορεί να χρησιμεύσει στη Διά βίου Μάθηση.

Η μαζική συμμετοχή της Ακαδημαϊκής Κοινότητας στη Δράση «Κάλλιπος» είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ανθρώπινο δίκτυο περίπου 4.000 μελών (Συγγραφείς, Αξιολογητές, Κριτικοί αναγνώστες, συντελεστές συγγραφικής προσπάθειας). Μέσα από την εμπλοκή τους στη Δράση «Κάλλιπος», οι συμμετέχοντες «εκπαιδεύτηκαν» σε ορθές πρακτικές συγγραφικής προσπάθειας που περιλαμβάνουν την εξωτερική αξιολόγηση, στις τελευταίες τεχνικές εξελίξεις και εργαλεία για την ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου καθώς και σε θέματα διαχείρισης και εκκαθάρισης πνευματικών δικαιωμάτων υλικού τρίτων. Το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί το πιο σημαντικό κεφάλαιο για τη συνέχιση της προσπάθειας που ξεκίνησε με τη Δράση «Κάλλιπος», με στόχο την εδραίωση της παρουσίας του ελληνικού ακαδημαϊκού περιεχομένου, με ιδιαίτερη επιστημονική αξία, τόσο στο διαδίκτυο όσο και στην επιστημονική και φοιτητική κοινότητα διεθνώς. Όπως διαφαίνεται στην Εικόνα 4. Αριθμητικά στοιχεία μελών μητρώων Δράσης ανά κατηγορία Εικόνα 4 που ακολουθεί με τα αριθμητικά στοιχεία ανά κατηγορία δικαιούχου, συνολικά, το Νοέμβριο του 2015, στα Μητρώα της Δράσης, υπήρχαν καταγεγραμμένα περίπου 4.240 μέλη, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων (περίπου 71% ή 3.207) ήταν Καθηγητές ελληνικών ΑΕΙ.

Εικόνα 4. Αριθμητικά στοιχεία μελών μητρώων Δράσης ανά κατηγορία

Μέσα στο έτος 2021 υλοποιείται το νέο Έργο Ανοικτά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα ΚΑΛΛΙΠΟΣ+ το οποίο έχει ως αντικείμενο τη συγγραφή οκτακοσίων (800) νέων ακαδημαϊκών συγγραμμάτων ανοικτής πρόσβασης, που θα διατίθενται μέσα από το ψηφιακό Αποθετήριο «Κάλλιπος»¹⁶ με άδειες Creative Commons (CC). Το Έργο το οποίο χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων του ΥΠΑΙΘ για την τριετία 2020-2022 αποτελεί την επέκταση της Δράσης «Κάλλιπος - Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα»¹⁷, που ήταν συγχρηματοδοτούμενη από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων [ΕΠ «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» (ΕΚΔιΒιΜ) του ΕΣΠΑ 2007-2013], με φορείς Υλοποίησης και Λειτουργίας το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ), τον Σύνδεσμο Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ) και το Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΔΕΤ).

¹⁶ Αποθετήριο «Κάλλιπος»: <https://repository.kallipos.gr/>

¹⁷ Δράση «Κάλλιπος»: <https://www.kallipos.gr/el/>

Κεφάλαιο 3. Αξιοποίηση εναλλακτικών μοντέλων διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων στην Ελλάδα

Οι νέες τάσεις και εξελίξεις στο χώρο της ανοικτής πρόσβασης και των ηλεκτρονικών συγγραμμάτων, καθώς και τα νέα μοντέλα έκδοσης και εμπορικής διάθεσης συγγραμμάτων προσφέρουν νέες ευκαιρίες για εναλλακτικούς, οικονομικά προσιτούς μηχανισμούς διάθεσης εκπαιδευτικών συγγραμμάτων, οι οποίοι μπορούν δυνητικά να αποφέρουν σημαντικά οικονομικά οφέλη στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο παρόν κεφάλαιο, εξετάζεται η υπόθεση ότι η αξιοποίηση των διαφορετικών τρόπων διάθεσης εκπαιδευτικών συγγραμμάτων, όπως αυτοί παρέχονται από διεθνείς εκδοτικούς οίκους και βιβλιοπωλεία, μπορεί να οδηγήσει σε οικονομικά επωφελείς λύσεις στο ζήτημα της διανομής εκπαιδευτικών συγγραμμάτων στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η προαναφερθείσα υπόθεση εξετάζεται μέσω έρευνας αγοράς που πραγματοποιήθηκε σε διεθνείς εκδοτικούς οίκους και βιβλιοπωλεία και αντίστοιχης έρευνας κόστους των διαφόρων μοντέλων διάθεσης ξενόγλωσσων συγγραμμάτων που διανέμονται στους φοιτητές των ελληνικών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Απώτερο στόχο αποτελεί η σύγκριση του τρέχοντος κόστους μεταφρασμένων συγγραμμάτων που διανέμονται στο πλαίσιο της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την εκτίμηση κόστους των αντίστοιχων πρωτότυπων συγγραμμάτων αξιοποιώντας σύγχρονα μοντέλα διάθεσης.

3.1 Κόστος ακαδημαϊκών συγγραμμάτων

Όπως προαναφέρθηκε, στόχος της παρούσας έρευνας είναι η **σύγκριση του κόστους δημοφιλών μεταφρασμένων συγγραμμάτων** που διανέμονται στους φοιτητές των ελληνικών ΑΕΙ **με την εκτίμηση κόστους απόκτησης ή δανεισμού των ίδιων πρωτότυπων συγγραμμάτων** μέσω μεγάλων διεθνών εκδοτικών οίκων και βιβλιοπωλείων.

3.1.1 Κόστος συγγραμμάτων Ευδόξου

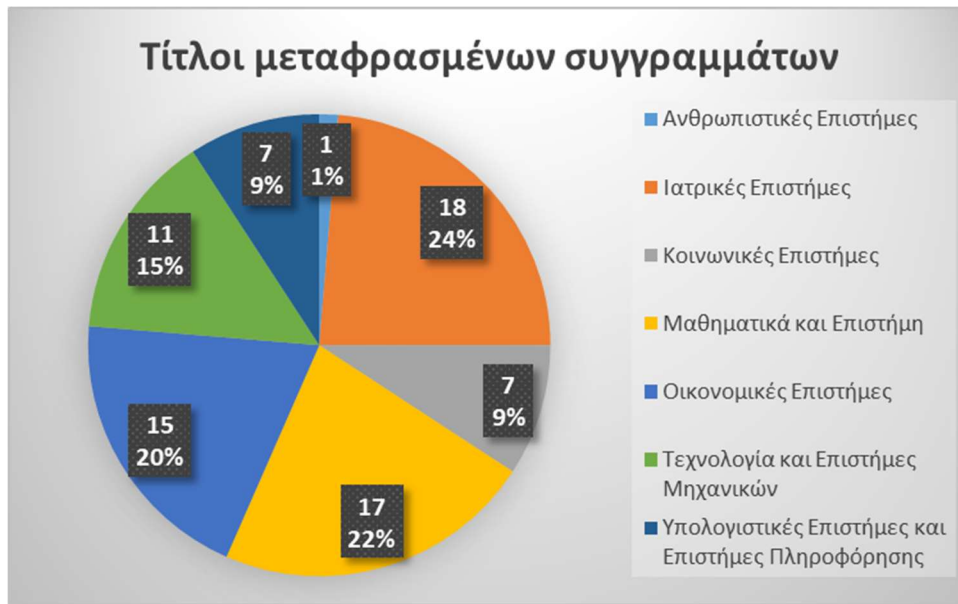
Η διανομή συγγραμμάτων στους προπτυχιακούς φοιτητές των ελληνικών ΑΕΙ πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια μέσω της ηλεκτρονικής υπηρεσίας ολοκληρωμένης διαχείρισης συγγραμμάτων Εύδοξος, η οποία λειτουργεί από το 2010 και παρέχει διαφανή ενημέρωση στους φοιτητές σχετικά με τα προσφερόμενα συγγράμματα ανά μάθημα, καθώς

και αποτελεσματικούς μηχανισμούς άμεσης αποζημίωσης των εκδοτών και εξοικονόμησης δημόσιων πόρων.

Ως εκ τούτου, σημείο αφετηρίας της τρέχουσας έρευνας αποτέλεσε η λίστα διανομών συγγραμμάτων της υπηρεσίας Εύδοξος για το ακαδημαϊκό έτος 2018-19, συνοδευόμενη από το αντίστοιχο κόστος ανά τίτλο συγγράμματος. Η παρούσα έρευνα χρησιμοποιεί ως δείγματα μεταφρασμένα ξενόγλωσσα συγγράμματα (79 συνολικά) που συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των 100 τίτλων με το μεγαλύτερο συνολικό κόστος. Το συνολικό κόστος που δαπανήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος αναφοράς για τη διανομή αντιτύπων των 79 αυτών συγγραμμάτων ανήλθε στα 9.711.642€. Ο λόγος για τον οποίο η έρευνα εστιάζει σε μεταφρασμένους τίτλους συγγραμμάτων είναι η δυνατότητα εύρεσης και σύγκρισης εναλλακτικών τρόπων διάθεσης των εν λόγω συγγραμμάτων στη διεθνή αγορά.

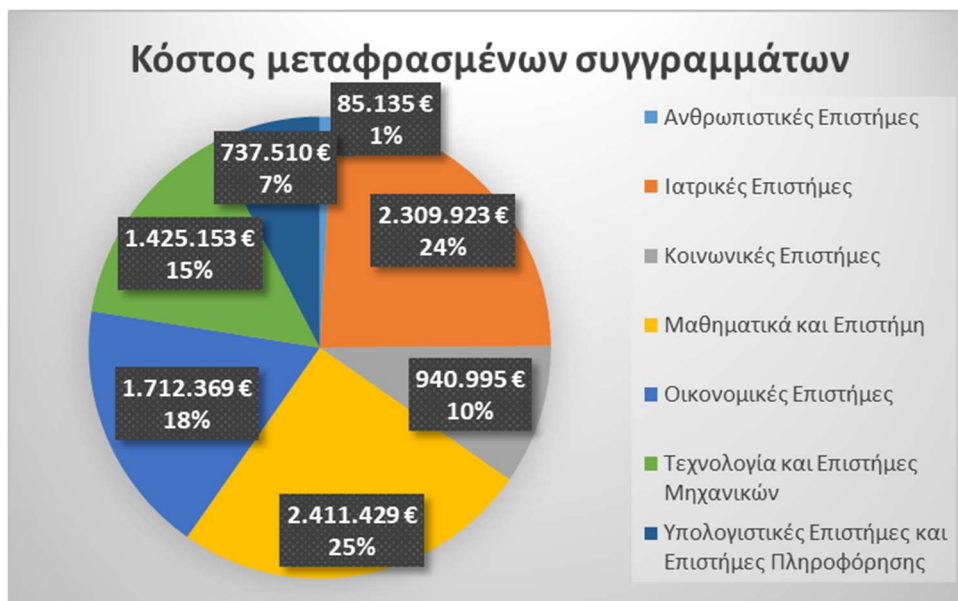
Πέρα από την ανάλυση της διεθνούς αγοράς για την εύρεση των επικρατέστερων μοντέλων διάθεσης εκπαιδευτικών συγγραμμάτων και των στρατηγικών τιμολόγησής τους ανάλογα με τον τρόπο διάθεσης και τη μορφή του συγγράμματος, ένας επιπρόσθετος στόχος της παρούσας εργασίας είναι και η εξέταση της υπόθεσης της διαφορετικής τιμολόγησης ανάλογα με τη θεματική κατηγορία του συγγράμματος. Για το σκοπό αυτό, τα 79 θεωρούμενα συγγράμματα κατηγοριοποιήθηκαν σε 8 θεματικές κατηγορίες, που επιλέχθηκαν από τη θεματική κατηγοριοποίηση Thema¹⁸, η οποία αποτελεί το τρέχον κυρίαρχο πρότυπο για την κατηγοριοποίηση βιβλίων. Η κατανομή των συγγραμμάτων στις 8 επιλεγμένες θεματικές κατηγορίες απεικονίζεται στην Εικόνα 5.

¹⁸ Thema: <https://www.editeur.org/151/Thema/>

Εικόνα 5. Κατανομή συγγραμμάτων σε θεματικές κατηγορίες

Η κατανομή δε διαφοροποιείται σημαντικά αν εξεταστεί η συνδρομή κάθε θεματικής κατηγορίας στο συνολικό κόστος των συγγραμμάτων, όπως φαίνεται στην Εικόνα 6. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στο κόστος ενός συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία.

Εικόνα 6. Κόστος συγγραμμάτων ανά θεματική κατηγορία

Το μέσο κόστος ενός συγγράμματος για κάθε μία από τις εξεταζόμενες θεματικές κατηγορίες καταγράφεται στον Πίνακα 1, με το συνολικό μέσο κόστος ενός συγγράμματος στον Εύδοξο να ανέρχεται στα 58,3€. Γενικώς, δεν παρατηρείται σημαντική διακύμανση τιμών ανά

Θεματική κατηγορία, με μοναδικές ενδεχομένως εξαιρέσεις τα συγγράμματα Κοινωνικών αλλά και Υπολογιστικών Επιστημών, τα οποία εμφανίζουν μέσο κόστος κάτω των 50€.

Πίνακας 1. Μέσο κόστος συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία

Θεματική κατηγορία	Κόστος Ευδόξου	Κόστος Λιανικής
Ανθρωπιστικές Επιστήμες	57,95 €	58,10 €
Ιατρικές Επιστήμες	64,07 €	109,77 €
Κοινωνικές Επιστήμες	46,07 €	76,04 €
Μαθηματικά και Επιστήμη	61,62 €	103,33 €
Οικονομικές Επιστήμες	55,04 €	98,49 €
Τεχνολογία και Επιστήμες Μηχανικών	65,17 €	90,05 €
Υπολογιστικές Επιστήμες και Επιστήμες Πληροφόρησης	43,89 €	75,39 €

Στον Πίνακα 1, καταγράφεται επίσης και το μέσο κόστος συγγράμματος στην ελληνική λιανική αγορά, όπως αυτό προέκυψε μετά από έρευνα αγοράς για τα υπό εξέταση συγγράμματα. Καθώς στόχος αυτής της σύγκρισης ήταν απλώς η απόκτηση μιας ένδειξης για τη διαφορά τιμής μεταξύ του κόστους ενός συγγράμματος στον Εύδοξο και της λιανικής του τιμής, ελήφθη μόνο μια τιμή αναφοράς για καθένα από τα συγγράμματα είτε από μεγάλο ελληνικό βιβλιοπωλείο είτε από την ιστοσελίδα του εκδότη του εκάστοτε συγγράμματος. Η μέση λιανική τιμή ενός μεταφρασμένου συγγράμματος στην ελληνική αγορά διαμορφώνεται στα 96,3€. Με άλλα λόγια, η διαφορά της λιανικής τιμής σε σχέση με τον Εύδοξο ανέρχεται περίπου στα 40€, γεγονός απόλυτα αναμενόμενο λόγω της χονδρικής τιμολόγησης των συγγραμμάτων στην περίπτωση του Ευδόξου καθώς και του συστήματος κοστολόγησης.

3.1.2 Διάθεση συγγραμμάτων στο εξωτερικό

Τα τελευταία χρόνια, έχουν εμφανιστεί στη διεθνή αγορά εναλλακτικά μοντέλα διάθεσης και τιμολόγησης εκπαιδευτικών και όχι μόνο συγγραμμάτων, τα οποία προσφέρουν οικονομικά συμφέρουσες εναλλακτικές σε σύγκριση με την καθιερωμένη αγορά. Τέτοιες εναλλακτικές λύσεις βοηθούν τους φοιτητές να αποκτούν και να μελετούν ένα σύγγραμμα μόνο για το χρονικό διάστημα που πραγματικά το χρειάζονται, χωρίς μάλιστα αυτό να είναι απαραίτητα καινούριο. Τα εν λόγω ευέλικτα μοντέλα έχουν πλέον υιοθετηθεί τόσο από τους σημαντικότερους διεθνείς εκδοτικούς οίκους όσο και από κυρίαρχα (ηλεκτρονικά και μη) διεθνή βιβλιοπωλεία.

Ο Πίνακας 2 συγκεντρώνει μερικούς από τους σημαντικότερους εκδότες εκπαιδευτικών συγγραμμάτων διεθνώς, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε όλους τους επιστημονικούς

χώρους, ενώ στον Πίνακα 3, αναφέρονται μερικά από τα πιο δημοφιλή διεθνή ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία, τα περισσότερα εκ των οποίων ειδικεύονται στην παροχή ακαδημαϊκών συγγραμμάτων με ποικίλες μορφές διάθεσης, οι οποίες είναι σε θέση να καλύψουν τις προτιμήσεις των φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (κατά κύριο λόγο σε Πανεπιστήμια των ΗΠΑ).

Πίνακας 2. Εκδότες εκπαιδευτικών συγγραμμάτων

Εκδότης	Σύντομη Περιγραφή	Διαθέσιμες μορφές	Όροι διάθεσης ηλεκτρονικών βιβλίων	Έντυπη ενοικίαση
Cambridge University Press	<p>Το Cambridge University Press είναι η εκδοτική επιχείρηση του Πανεπιστημίου του Cambridge, η οποία θεωρείται ο αρχαιότερος εκδοτικός οίκος στον κόσμο, λειτουργώντας από το 1534.</p> <p>Το Cambridge University Press είναι τμήμα του Πανεπιστημίου του Cambridge, όντας ακαδημαϊκός και εκπαιδευτικός εκδότης. Με παγκόσμια παρουσία πωλήσεων, εκδοτικούς κόμβους και γραφεία σε περισσότερες από 40 χώρες, δημοσιεύει περισσότερους από 50.000 τίτλους από συγγραφείς από περισσότερες από 100 χώρες. Οι εκδόσεις του περιλαμβάνουν περισσότερα από 380 επιστημονικά περιοδικά, μονογραφίες, έργα αναφοράς, σχολικά και πανεπιστημιακά βιβλία, καθώς και εκδόσεις διδασκαλίας και εκμάθησης αγγλικής γλώσσας.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό / μαλακό εξώφυλλο) • Ηλεκτρονικό 	Μόνιμη πρόσβαση	Όχι
Cengage	<p>Ο Cengage είναι Αμερικανικός εκδότης εκπαιδευτικού περιεχομένου για δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση σε 14 επιστημονικές ειδικότητες, καλύπτοντας επίσης επαγγελματικά και εταιρικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Παρέχει ψηφιακές λύσεις για εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους, καθώς και προσαρμοσμένες εκδοτικές υπηρεσίες, δίνοντας τη δυνατότητα δημιουργίας βιβλίων προσαρμοσμένων στις ανάγκες ενός μαθήματος, μέσω του συνδυασμού υλικού από ένα ή περισσότερα συγγράμματα.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο • Ηλεκτρονικό 	Πρόσβαση 720 ημερών	Όχι
Emerald Group Publishing	<p>Η Emerald είναι ένας ακαδημαϊκός εκδότης ακαδημαϊκών περιοδικών και βιβλίων στους τομείς της διαχείρισης, των επιχειρήσεων, της εκπαίδευσης,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο • Ηλεκτρονικό 	Μόνιμη πρόσβαση	Όχι

	των βιβλιοθηκών, της υγειονομικής περίθαλψης και της μηχανικής, ενώ δραστηριοποιείται επίσης και στο χώρο της έκδοσης βιβλίων ανοικτής πρόσβασης. Παρέχει λύσεις διάθεσης συλλογών ηλεκτρονικών βιβλίων σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες.			
Flat World Knowledge	Η FlatWorld είναι ένας εκδότης συγγραμμάτων και εκπαιδευτικών βοηθημάτων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση που ιδρύθηκε το 2007 ως Flat World Knowledge. Η εταιρεία προσέφερε αρχικά κάθε δημοσιευμένο σύγγραμμα δωρεάν μέσω διαδικτυακής παράδοσης υπό καθεστώς ανοικτής πρόσβασης, αλλά το 2012, ανακοίνωσε ότι δεν θα προσφέρει πλέον δωρεάν εκδόσεις αναφέροντας οικονομικά προβλήματα ως αιτία της αλλαγής. Πλέον, έχει εκδώσει πάνω από 100 συγγράμματα με ομότιμη κρίση.	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο • Ηλεκτρονικό 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση 1 έτους • Μόνιμη πρόσβαση 	Όχι
Macmillan Publishers	Ο Όμιλος Macmillan Publishers είναι μια βρετανική εκδοτική εταιρεία που παραδοσιακά θεωρείται ως ένας από τους 5 κορυφαίους εκδότες αγγλικής γλώσσας. Ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1843 και από το 1999, αποτελεί θυγατρική του Holtzbrinck Publishing Group με γραφεία σε 41 χώρες παγκοσμίως. Πρόκειται για εκδότη που παρέχει εκπαιδευτικούς πόρους για την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση, στοχεύοντας τόσο σε εκπαιδευτές όσο και σε εκπαιδευόμενους. Επίσης, αποτελεί πάροχο ηλεκτρονικών και μη συγγραμμάτων, καθώς και ψηφιακών λύσεων για όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό / μαλακό εξώφυλλο / σπιράλ) • Ηλεκτρονικό 	<p>Ανάλογα με τον τίτλο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση 90 ημερών • Πρόσβαση 120 ημερών • Πρόσβαση 180 ημερών • Μόνιμη πρόσβαση <p>Στο πλαίσιο παρεχόμενων ψηφιακών λύσεων, κάποιοι τίτλοι μπορεί να προσφέρονται με 6-μηνη, 12-μηνη ή 24-μηνη πρόσβαση.</p>	Ναι
McGraw-Hill Education	Η McGraw-Hill είναι μια αμερικανική εταιρεία εκμάθησης, θεωρείται ένας από τους 3 κορυφαίους εκπαιδευτικούς εκδότες, παρέχοντας προσαρμοσμένο εκπαιδευτικό περιεχόμενο,	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (σπιράλ) • Ηλεκτρονικό 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση 360 ημερών • Μόνιμη πρόσβαση 	Ναι

	<p>λογισμικό και υπηρεσίες για εκπαιδευτές, μαθητές, γονείς και επαγγελματίες. Η McGraw-Hill δραστηριοποιείται σε 28 χώρες, προσφέρει προϊόντα και υπηρεσίες σε περισσότερες από 135 χώρες σε πάνω από 60 γλώσσες.</p> <p>Ακολουθώντας την αυξανόμενη ζήτηση για τεχνολογία στην τάξη, η McGraw-Hill προσφέρει ψηφιακά προϊόντα παράλληλα με παραδοσιακά έντυπα προϊόντα. Αυτή η αλλαγή έχει επιταχυνθεί με αυξημένη εστίαση στην ανάπτυξη προσαρμοστικών συστημάτων μάθησης που πλησιάζουν σε μια αλληλεπίδραση μαθητή-δασκάλου ένας προς έναν. Η McGraw-Hill παρέχει ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες σε περισσότερους από 11 εκατομμύρια χρήστες σε πάνω από 1.500 προσαρμοσμένα προϊόντα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση.</p>			
Oxford University Press	<p>Ο Oxford University Press είναι ο πανεπιστημιακός εκδότης του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Πρόκειται για τον μεγαλύτερο πανεπιστημιακό εκδότη στον κόσμο και το δεύτερος παλαιότερος μετά το Cambridge University Press. Αποτελεί τμήμα του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, με διοίκηση αποτελούμενη από μια ομάδα 15 ακαδημαϊκών που διορίζονται από τον αντιπρύτανη, διατηρώντας παρόμοια μορφή διακυβέρνησης από τον 17^ο αιώνα.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο • Ηλεκτρονικό 	Μόνιμη πρόσβαση	Όχι
Pearson Higher Education	<p>Η Pearson Education είναι μια βρετανική εκδοτική εκπαιδευτική υπηρεσία, η οποία απευθύνεται σε σχολεία, εταιρείες, αλλά και απευθείας σε μαθητές. Η Pearson ιδρύθηκε το 1840 και διαθέτει μάρκες εκπαιδευτικών μέσων όπως οι Addison-Wesley και Prentice Hall. Λειτουργεί σε περισσότερες από 70 χώρες, αν και το 60% των πωλήσεών της προέρχεται από τη Β. Αμερική.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό / μαλακό εξώφυλλο / σπιράλ) • Ηλεκτρονικό 	Μόνιμη πρόσβαση	Ναι

Routledge Taylor & Francis Group	<p>Η Taylor & Francis Group είναι μια διεθνής εταιρεία προερχόμενη από τη Μ. Βρετανία που εκδίδει βιβλία και ακαδημαϊκά περιοδικά. Η Taylor & Francis εκδίδει περισσότερα από 2.700 περιοδικά και περίπου 7.000 νέα βιβλία κάθε χρόνο, με μια λίστα με περισσότερους από 140.000 τίτλους σε έντυπη και ψηφιακή μορφή. Χρησιμοποιεί το όνομα Routledge για δημοσιεύσεις σε ανθρωπιστικές, κοινωνικές και συμπεριφορικές και νομικές επιστήμες, και το όνομα CRC Press για δημοσιεύσεις στο χώρο των επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών. Αν και γενικά θεωρείται ο μικρότερος από τους 4 κορυφαίους STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) εκδότες, το όνομα Routledge θεωρείται ότι είναι ο μεγαλύτερος παγκόσμιος ακαδημαϊκός εκδότης στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Παράλληλα, δραστηριοποιείται και στη διάθεση συγγραμμάτων ανοικτής πρόσβασης.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό / μαλακό εξώφυλλο) • Ηλεκτρονικό 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση 6 μηνών • Πρόσβαση 12 μηνών • Μόνιμη πρόσβαση 	<p>Όχι</p>
Springer Nature	<p>Το Springer Nature αποτελεί ένα γερμανο-βρετανικό ακαδημαϊκό εκδότη που δημιουργήθηκε από τη συγχώνευση του Springer Science και της σύμπραξης Holtzbrinck Publishing Group, Nature Publishing Group, Palgrave Macmillan και Macmillan Education. Η εταιρεία προέρχεται από μια σειρά περιοδικών και εκδοτικών οίκων, ιδίως του Springer-Verlag, ο οποίος ιδρύθηκε το 1842 στο Βερολίνο. Απευθύνεται κυρίως σε ερευνητές, φοιτητές και επαγγελματίες με έμφαση σε τεχνικές, ιατρικές, οικονομικές, ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό / μαλακό εξώφυλλο) • Ηλεκτρονικό 	<p>Μόνιμη πρόσβαση</p>	<p>Όχι</p>

<p>Wiley</p>	<p>Η John Wiley & Sons, κοινώς γνωστή ως Wiley, είναι μια αμερικανική πολυεθνική εκδοτική εταιρεία που ιδρύθηκε το 1807 και επικεντρώνεται σε ακαδημαϊκές εκδόσεις και εκπαιδευτικό υλικό. Η εταιρεία παράγει βιβλία, περιοδικά και εγκυκλοπαίδειες, σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, καθώς και διαδικτυακά προϊόντα και υπηρεσίες, εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικό υλικό για προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές. Παρουσιάζει ειδίκευση στη λογιστική, διοίκηση επιχειρήσεων και οικονομικές επιστήμες.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έντυπο (Σκληρό εξώφυλλο / σπιράλ) • Ηλεκτρονικό 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσβαση 120 ημερών • Πρόσβαση 150 ημερών • Μόνιμη πρόσβαση 	<p>Ναι</p>
------------------------------	--	--	---	------------

Πίνακας 3. Διεθνή ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία

Πωλητής	Περιγραφή	Διαθέσιμες μορφές	Όροι διάθεσης ηλεκτρονικών βιβλίων	Έντυπη ενοικίαση
Amazon Textbook Store	<p>Παράρτημα της Amazon με ειδίκευση στην πώληση και ενοικίαση συγγραμμάτων.</p> <p>Το Amazon Books είναι μια αλυσίδα λιανικών βιβλιοπωλείων που ανήκουν στο διαδικτυακό κατάστημα λιανικής Amazon. Το πρώτο κατάστημα άνοιξε στις 2 Νοεμβρίου 2015, στο Σιάτλ της Ουάσιγκτον. Από το 2018, το Amazon Books διαθέτει συνολικά δεκαεπτά καταστήματα, με σχέδια να επεκταθεί σε περισσότερες τοποθεσίες</p>	Έντυπο (Καινούριο, Μεταχειρισμένο), Ηλεκτρονικό	<p>Ανάλογα με τον τίτλο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 120 ημέρες • 180 ημέρες • Μόνιμη πρόσβαση 	✓
Barnes & Noble Textbooks	<p>Η Barnes & Noble, Inc., είναι αμερικανική εταιρεία πώλησης βιβλίων. Είναι μια εταιρεία με τον μεγαλύτερο αριθμό καταστημάτων λιανικής στις Ηνωμένες Πολιτείες και θεωρείται ως η μεγαλύτερη εθνική αλυσίδα βιβλιοπωλείων των Ηνωμένων Πολιτειών.</p>	Έντυπο (Καινούριο, Μεταχειρισμένο), Ηλεκτρονικό	Μόνιμη πρόσβαση	✓
Chegg	<p>Η Chegg, Inc., είναι μια αμερικανική εταιρεία τεχνολογίας εκπαίδευσης που εδρεύει στη Santa Clara της Καλιφόρνια. Παρέχει ψηφιακές και φυσικές ενοικιάσεις βιβλίων, λύσεις εγχειριδίων, διαδικτυακή διδασκαλία και άλλες φοιτητικές υπηρεσίες. Από τον Μάρτιο του 2020, η εταιρεία ανέφερε ότι έχει 2,9 εκατομμύρια συνδρομητές στην Chegg Services</p>	Έντυπο (Καινούριο, Μεταχειρισμένο), Ηλεκτρονικό	<p>Ανάλογα με τον τίτλο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μηνιαία (με αυτόματη ανανέωση) • 120 ημέρες • 180 ημέρες • 365 ημέρες 	✓
Ebooks.com	<p>Το ebooks.com ξεκίνησε το 2000, και είναι ένας δημοφιλής λιανοπωλητής ebook με φήμη για καινοτομία, και ανεξαρτησία. Παρέχει ηλεκτρονικά βιβλία απευθείας σε εκατομμύρια καταναλωτές σε όλο τον κόσμο, με πέντε τοπικές πύλες πωλήσεων στις ΗΠΑ, τον Καναδά, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ευρώπη και την Αυστραλία.</p>	Ηλεκτρονικό	Μόνιμη πρόσβαση	

Google eBooks	<p>Η Google Books (παλαιότερα γνωστή ως Google Book Search και Google Print) είναι υπηρεσία της Google Inc. με αναζήτηση πλήρους κειμένου βιβλίων και περιοδικών που έχει σαρώσει η Google με τη χρήση οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων (OCR) και έχουν αποθηκευτεί στην ψηφιακή της βάση δεδομένων της. Τα βιβλία παρέχονται είτε από τους εκδότες και συγγραφείς, μέσω του Προγράμματος Συνεργατών της Google Books, είτε από τους εταίρους της βιβλιοθήκης της Google. Επιπλέον, η Google συνεργάζεται με μια σειρά από εκδότες περιοδικών για την ψηφιοποίηση των αρχείων τους</p>	<p>Ηλεκτρονικό</p>	<p>Μόνιμη πρόσβαση</p>	
RedShelf	<p>Το RedShelf είναι μια Πλατφόρμα για αγορά, πώληση και ανάγνωση eBooks, εγχειριδίων, ακαδημαϊκού υλικού, περιοδικών, εγγράφων και άλλου ψηφιακού περιεχομένου. Το RedShelf συνεργάζεται με περισσότερα από 500 εκπαιδευτικά βιβλιοπωλεία, προσφέροντας στους μαθητές περιεχόμενο με έκπτωση 60 τοις εκατό σε σύγκριση με τις έντυπες εκδόσεις των βιβλίων</p>	<p>Ηλεκτρονικό</p>	<p>Ανάλογα με τον τίτλο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 120 ημέρες • 180 ημέρες • Μόνιμη πρόσβαση 	
Textbooks.com	<p>Το Textbooks.com είναι ένας ιστότοπος πώλησης απευθείας προς τους καταναλωτές που επικεντρώνεται στην υποστήριξη μαθητών όλων των ηλικιών και των σταδίων.</p>	<p>Έντυπο (Καινούριο, Μεταχειρισμένο), Ηλεκτρονικό</p>	<p>Ανάλογα με τον τίτλο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 120 ημέρες • 180 ημέρες • 365 ημέρες 	

VitalSource	Πλατφόρμα διάθεσης ηλεκτρονικών συγγραμμάτων Η VitalSource Ιδρύθηκε το 1994, είναι από τους κορυφαίους παρόχους λύσεων τεχνολογίας εκπαίδευσης και είναι γνωστή για τη συνεργασία με χιλιάδες εκδότες και ιδρύματα	Ηλεκτρονικό	Ανάλογα με τον τίτλο: <ul style="list-style-type: none">• 120 ημέρες• 180 ημέρες• 1 έτος• Μόνιμη πρόσβαση	
-----------------------------	---	-------------	--	--

Κατά την έρευνα αγοράς που πραγματοποιήθηκε για τους προαναφερθέντες 79 μεταφρασμένους τίτλους συγγραμμάτων στους εκδότες και βιβλιοπωλεία των Πίνακας 2 και Πίνακας 3, αναγνωρίστηκαν οι ακόλουθοι εναλλακτικοί τρόποι διάθεσης συγγραμμάτων:

- α) αγορά νέου συγγράμματος
- β) αγορά μεταχειρισμένου συγγράμματος
- γ) δανεισμός συγγράμματος για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα

Εξειδικεύοντας περαιτέρω για τις 2 βασικές μορφές έκδοσης συγγραμμάτων (έντυπη και ηλεκτρονική) και λαμβάνοντας υπόψη ότι η έννοια του μεταχειρισμένου συγγράμματος δεν υφίσταται για ηλεκτρονικά συγγράμματα, η έρευνα αγοράς εστίασε στις τιμές συγγραμμάτων για τις ακόλουθες περιπτώσεις:

- α1) αγορά νέου έντυπου συγγράμματος
- α2) αγορά ηλεκτρονικού συγγράμματος
- β) αγορά μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος
- γ1) δανεισμός έντυπου συγγράμματος
- γ2) χρονικά περιορισμένη πρόσβαση σε ηλεκτρονικό σύγγραμμα

Ειδικά για την αγορά έντυπων συγγραμμάτων (περιπτώσεις α1 και β), εκδότες και βιβλιοπωλεία παρέχουν εναλλακτικές επιλογές βιβλιοδεσίας με διαφορετικό κόστος η κάθε μία, προκειμένου να καλύψουν το πλήρες φάσμα απαιτήσεων των φοιτητών. Οι 3 επικρατέστερες μορφές έντυπων συγγραμμάτων που υποστηρίζονται από τους εκδότες είναι: *σκληρό εξώφυλλο (hardcover)*, *μαλακό εξώφυλλο (paperback)* και *χωρίς βιβλιοδεσία (loose-leaf)*. Σύμφωνα με την τρέχουσα έρευνα αγοράς, οι εκδότες ακαδημαϊκών συγγραμμάτων παρέχουν είτε σκληρό είτε μαλακό εξώφυλλο για μια συγκεκριμένη έκδοση ενός τίτλου και, ανάλογα με την πολιτική τους, μπορεί να διαθέτουν τον τίτλο και σε μη βιβλιοδετημένη μορφή.

Για καθέναν από τους επιλεγμένους ξενόγλωσσους τίτλους συγγραμμάτων, πραγματοποιήθηκε αναζήτηση τιμής για τις παραπάνω εναλλακτικές α1, α2, β, γ1, γ2, τόσο στον εκδότη του εκάστοτε συγγράμματος όσο και σε δημοφιλή διεθνή ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία του Πίνακας 3. Ο Πίνακας 4 συνοψίζει τους τρόπους διάθεσης συγγραμμάτων που προσφέρονται από τα βιβλιοπωλεία που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας.

Πίνακας 4. Διάθεση συγγραμμάτων ανά βιβλιοπωλείο

Βιβλιοπωλείο	Αγορά νέου έντυπου	Αγορά ηλεκτρονικού	Αγορά μεταχειρισμένου έντυπου	Δανεισμός έντυπου	Χρονική πρόσβαση σε ηλεκτρονικό
Amazon	✓	✓	✓	✓	✓
Barnes & Noble	✓	✓	✗	✗	✗
Chegg	✓	✓	✓	✓	✓
RedShelf	✗	✓	✗	✗	✓
textbooks.com	✓	✗	✓	✗	✓
VitalSource	✗	✓	✗	✗	✓

Για καθέναν από τους εναλλακτικούς τρόπους διάθεσης συγγραμμάτων, απεικονίζουμε παρακάτω διαγραμματικά τη σύνοψη των αποτελεσμάτων της έρευνας αγοράς.

Αγορά νέου έντυπου συγγράμματος

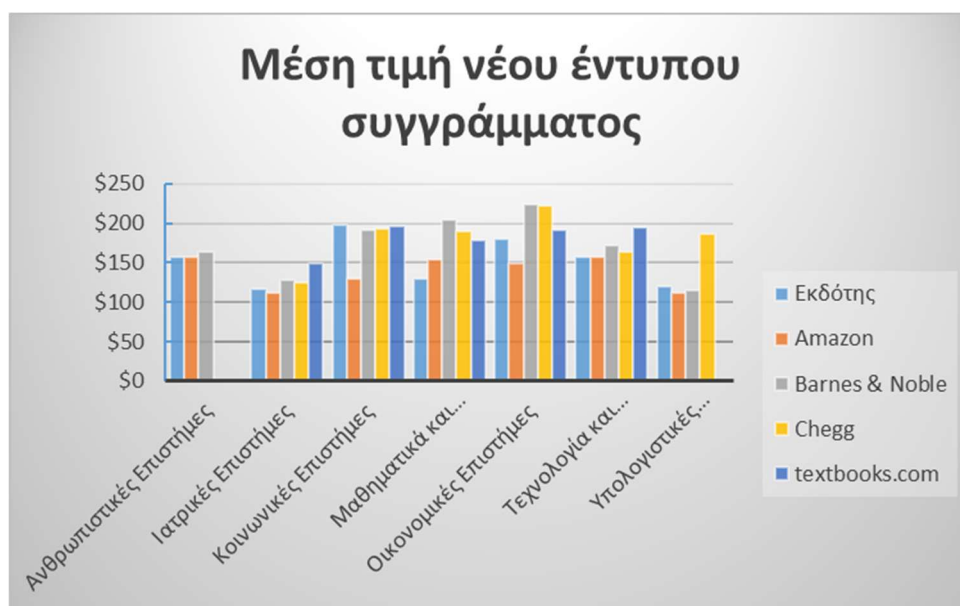
Η Εικόνα 7 απεικονίζει τη μέση τιμή ενός νέου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία, με βάση τα συλλεχθέντα στοιχεία. Τα συγγράμματα των Ιατρικών και των Υπολογιστικών Επιστημών φαίνεται να είναι τα πιο φτηνά με μέσο κόστος που ανέρχεται περίπου στα 120\$, ενώ οι Οικονομικές Επιστήμες εμφανίζονται ως η πιο ακριβή κατηγορία με μέσο κόστος άνω των 180\$.

Εικόνα 7. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία

Η Εικόνα 8 εξειδικεύει περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους τιμές 4 διεθνών βιβλιοπωλείων και του εκδότη κάθε συγγράμματος. Συνολικά, φαίνεται ότι η Amazon

παρέχει την καλύτερη τιμή σε όλες σχεδόν τις θεματικές κατηγορίες, υπερισχύοντας ακόμα και των τιμών των εκδοτών.

Εικόνα 8. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο

Όσον αφορά στην διαμόρφωση της τιμής ενός έντυπου συγγράμματος ανάλογα με τη μορφή του, είναι εμφανής η υψηλότερη τιμή συγγραμμάτων με σκληρό εξώφυλλο, ακολουθούμενα από μη βιβλιοδετημένα συγγράμματα, με τα συγγράμματα μαλακού εξωφύλλου να είναι τα πιο φτηνά ανεξαρτήτως θεματικής κατηγορίας (Εικόνα 9).

Εικόνα 9. Μέση τιμή νέου έντυπου συγγράμματος ανά μορφή

Αγορά ηλεκτρονικού συγγράμματος

Στο χώρο του ηλεκτρονικού συγγράμματος, παρατηρούνται διαφορετικές τάσεις σε σχέση με την έντυπη αγορά (Εικόνα 10). Τα συγγράμματα Υπολογιστικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Επιστημών Μηχανικών και Ιατρικών Επιστημών είναι τα πιο οικονομικά (77\$, 84\$ και 86\$ αντίστοιχα), ενώ τα συγγράμματα Κοινωνικών Επιστημών παρουσιάζονται ως τα πιο ακριβά (123\$). Συνολικά, η μέση τιμή ενός ηλεκτρονικού συγγράμματος είναι σημαντικά μικρότερη από την αντίστοιχη ενός καινούριου έντυπου συγγράμματος (97\$ έναντι 153\$ αντίστοιχα).

Εικόνα 10. Μέση τιμή ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία

Εξειδικεύοντας ανά πωλητή (Εικόνα 11), και εξαιρώντας την φαινομενική υπεροχή της Barnes & Noble (σύμφωνα με την έρευνα αγοράς, διαθέτει μόλις 7 από τους 79 ηλεκτρονικούς τίτλους), δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές τιμής μεταξύ των διαφόρων παρόχων. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι εξειδικευμένες υπηρεσίες διάθεσης ηλεκτρονικών συγγραμμάτων, όπως η RedShelf και η VitalSource, αλλά και η Chegg εμφανίζουν χαμηλότερες τιμές σε σύγκριση με την Amazon και τον εκάστοτε εκδότη (111\$ κατά μέσο όρο έναντι 90\$ για RedShelf).

Εικόνα 11. Μέση τιμή ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο

Αγορά μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος

Σε ό,τι αφορά στην αγορά μεταχειρισμένων έντυπων συγγραμμάτων, οι τιμές που συναντώνται στην αγορά είναι μειωμένες σε σχέση με την αγορά νέων συγγραμμάτων, γεγονός αναμενόμενο. Μια λογική συνέπεια του παραπάνω, η οποία αντικατοπτρίζεται και στην Εικόνα 12 είναι το γεγονός ότι, σχεδόν σε όλες τις θεματικές κατηγορίες, οι διαφορές τιμής που παρατηρούνται στην αγορά νέων συγγραμμάτων εμφανίζονται μειωμένες στην αγορά μεταχειρισμένων, κυμαινόμενες από 87\$ κατά μέσο όρο στις Ιατρικές Επιστήμες σε 112\$ στα Μαθηματικά και Επιστήμες. Δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, δεδομένου του μόλις ενός συγγράμματος που έχει συμπεριληφθεί στην έρευνα.

Εικόνα 12. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία

Εξετάζοντας τη διακύμανση των τιμών των μεταχειρισμένων συγγραμμάτων ανά πωλητή και θεματική κατηγορία (Εικόνα 13), φαίνεται και πάλι ότι η Amazon παρέχει στις περισσότερες θεματικές κατηγορίες τις πλέον ανταγωνιστικές τιμές, με την υπηρεσία Chegg να ακολουθεί δεύτερη σε πολύ κοντινή απόσταση (90\$ και 92\$ κατά μέσο όρο συνολικά σε όλες τις θεματικές κατηγορίες αντίστοιχα).

Εικόνα 13. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο

Η επίδραση της μορφής ενός συγγράμματος στην τιμή του στην αγορά των μεταχειρισμένων (Εικόνα 14) δε φαίνεται να είναι διαφορετική σε σχέση με αυτή που παρατηρείται στην

αγορά των νέων συγγραμμάτων, καθώς τα συγγράμματα με σκληρό εξώφυλλο είναι τα πιο ακριβά (115\$ κατά μέσο όρο), ακολουθούμενα από τα μη βιβλιοδετημένα συγγράμματα (85\$) και από αυτά με μαλακό εξώφυλλο (82\$). Άξιο αναφοράς το γεγονός ότι ιδιαίτερα στον τομέα των Μαθηματικών και Επιστημών, η τιμή του συγγράμματος φαίνεται να μη διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των 3 μορφών.

Εικόνα 14. Μέση τιμή μεταχειρισμένου έντυπου συγγράμματος ανά μορφή

Δανεισμός έντυπου συγγράμματος

Όσον αφορά στους δανεισμούς έντυπων συγγραμμάτων, οι εναλλακτικές λύσεις που διατίθενται στην αγορά διαφέρουν ανάλογα με τον κάθε τίτλο και τον αντίστοιχο πάροχο. Το πλέον συνηθισμένο χρονικό διάστημα δανεισμού είναι 120 ημέρες (Amazon και Chegg), ενώ κάθε εκδότης ακολουθεί συνήθως τη δική του πολιτική (στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, βρέθηκαν περιπτώσεις δανεισμού 90 και 130 ημερών). Προκειμένου να επιχειρηθεί μια σύγκριση τιμών, πραγματοποιήθηκε αναγωγή σε ημερήσιο κόστος δανεισμού, ενώ για λόγους απλοποίησης της ανάλυσης, αγνοήθηκαν παρεχόμενες λύσεις ανανέωσης δανεισμού. Σύμφωνα με τις τελευταίες, ο φοιτητής είναι σε θέση, αν το επιθυμεί, να παρατείνει το διάστημα δανεισμού του συγγράμματος έναντι μικρού αντιτίμου. Η Εικόνα 15 αποκαλύπτει μια ελαφρώς διαφορετική τάση ανά θεματική κατηγορία σε σύγκριση με τις προαναφερθείσες περιπτώσεις, καθώς οι Υπολογιστικές Επιστήμες εμφανίζουν το υψηλότερο ημερήσιο κόστος δανεισμού (0,48\$), με τις υπόλοιπες θεματικές κατηγορίες να κυμαίνονται μεταξύ 0,28\$ και 0,37\$.

Εικόνα 15. Μέση τιμή δανεισμού έντυπου συγγράμματος ανά ημέρα και θεματική κατηγορία
 Εξειδικεύοντας ανά βιβλιοπωλείο (Εικόνα 16), η Amazon φαίνεται να υπερέχει σχεδόν σε όλες τις θεματικές κατηγορίες, με την Chegg να ακολουθεί και τους εκδότες να προσφέρουν τις λιγότερο ελκυστικές τιμές δανεισμού.

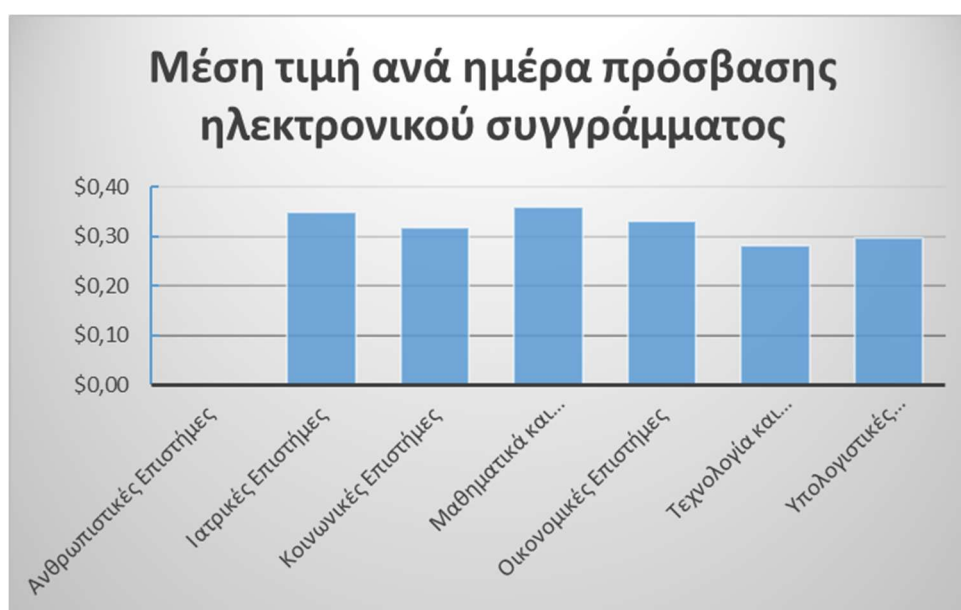

Εικόνα 16. Μέση τιμή δανεισμού έντυπου συγγράμματος ανά ημέρα, θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο

Χρονικά περιορισμένη πρόσβαση σε ηλεκτρονικό σύγγραμμα

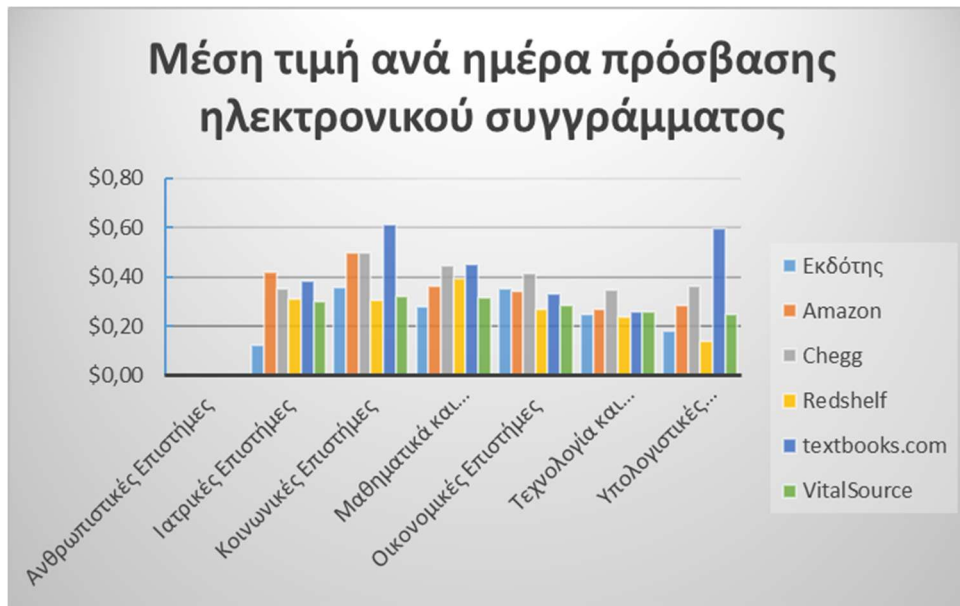
Τέλος, για την περίπτωση της χρονικά περιορισμένης πρόσβασης σε ηλεκτρονικό σύγγραμμα, όπως και στο δανεισμό έντυπων συγγραμμάτων, παρατηρείται μεγάλη ευελιξία και ποικιλία στα χρονικά διαστήματα παρεχόμενης πρόσβασης. Η ευελιξία αυτή μάλιστα είναι

μεγαλύτερη από αυτή του έντυπου δανεισμού, καθώς τα χρονικά διαστήματα κυμαίνονται από 30 ημέρες έως και 2 χρόνια για κάποιους εκδότες. Τα πιο συνηθισμένα χρονικά διαστήματα είναι 30, 90, 120, 180 και 365 ημέρες, με κάποιες υπηρεσίες (Chegg) να δίνουν τη δυνατότητα ελεύθερου καθορισμού του χρονικού διαστήματος σε όσους μήνες επιθυμεί ο χρήστης. Και σε αυτή την περίπτωση, για λόγους διευκόλυνσης της ανάλυσης και σύγκρισης, χρησιμοποιήθηκε ως μέγεθος αναφοράς το ημερήσιο κόστος πρόσβασης στο σύγγραμμα. Η ανάλυση των τιμών ανά θεματική κατηγορία στην Εικόνα 17 δείχνει μικρότερη διακύμανση σε σχέση με την παρατηρούμενη στον έντυπο δανεισμό, με τα συγγράμματα Μαθηματικών και Επιστήμης να είναι τα ακριβότερα (0,36\$ ανά ημέρα) και τα συγγράμματα Τεχνολογίας και Επιστημών Μηχανικών τα φτηνότερα (0,28\$ ανά ημέρα).

Εικόνα 17. Μέση τιμή πρόσβασης ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά ημέρα και θεματική κατηγορία

Εξειδικεύοντας ανά βιβλιοπωλείο (Εικόνα 18), φαίνεται ότι οι εκδότες είναι σε θέση να παρέχουν την πλέον συμφέρουσα τιμή ημερήσιας πρόσβασης (0,28\$ κατά μέσο όρο σε όλες τις θεματικές κατηγορίες), με τις εξειδικευμένες υπηρεσίες παροχής ηλεκτρονικών συγγραμμάτων να ακολουθούν από κοντά (RedShelf και VitalSource με 0,29\$). Τα υπόλοιπα βιβλιοπωλεία (Amazon, Chegg, textbooks.com) φαίνεται να παρέχουν τα ηλεκτρονικά συγγράμματα σε σημαντικά υψηλότερες τιμές (0,35\$ ως 0,40\$).

Εικόνα 18. Μέση τιμή πρόσβασης ηλεκτρονικού συγγράμματος ανά ημέρα, θεματική κατηγορία και βιβλιοπωλείο

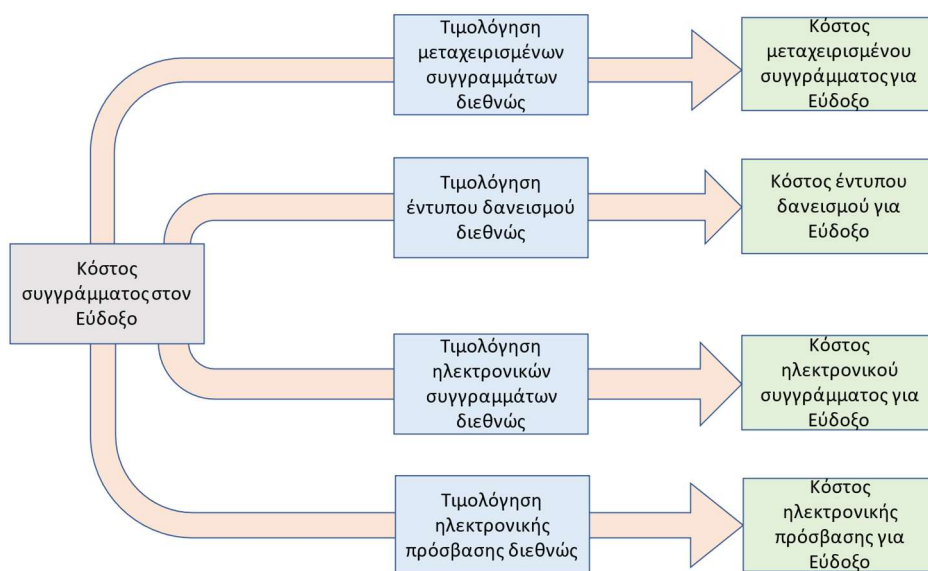
3.2 Εναλλακτικές στρατηγικές διανομής συγγραμμάτων στην Ελλάδα

Με βάση τα δεδομένα που συλλέχθηκαν και παρουσιάστηκαν στην παράγραφο 3.1.2 σχετικά με τις τιμές ακαδημαϊκών συγγραμμάτων σε διεθνή βιβλιοπωλεία και υπηρεσίες διάθεσης, σε αυτή την παράγραφο επιχειρείται μια εκτίμηση του κόστους απόκτησης και διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων, υπό την υπόθεση αξιοποίησης εναλλακτικών μοντέλων και μορφών διάθεσης, όπως είναι ο δανεισμός ή η απόκτηση μεταχειρισμένων συγγραμμάτων και η χρήση ηλεκτρονικών συγγραμμάτων. Στόχος είναι η σύγκριση με το τρέχον κόστος ενός δείγματος ακαδημαϊκών συγγραμμάτων για το ελληνικό κράτος και η αναγνώριση των στρατηγικών εκείνων που είναι οικονομικά επωφελείς και μπορούν να οδηγήσουν σε εξοικονόμηση δημόσιων πόρων.

Όπως αναφέρθηκε και στην παράγραφο 3.1.1, το δείγμα συγγραμμάτων που λαμβάνονται υπόψη στην παρούσα μελέτη αποτελείται από τα 79 πιο ακριβά ξενόγλωσσα συγγράμματα για τον Εύδοξο κατά το ακαδημαϊκό έτος 2018-19. Προκειμένου να καταστεί δυνατή η σύγκριση των στοιχείων που αντλήθηκαν για τα 79 αυτά συγγράμματα από την αγορά του εξωτερικού, με το κόστος των ίδιων συγγραμμάτων για τον Εύδοξο, κάνουμε χρήση 2 μοντέλων προσαρμογών τιμής, τα οποία επεξηγούμε στη συνέχεια.

3.2.1 Μοντέλο εκτίμησης με βάση τη διεθνή τιμολογιακή πολιτική εναλλακτικών μορφών διάθεσης

Ένας τρόπος εκτίμησης του κόστους ενός συγγράμματος για τον Εύδοξο υποθέτοντας κάποιον εναλλακτικό τρόπο διάθεσης (π.χ. αγορά ως μεταχειρισμένου ή αγορά ηλεκτρονικής μορφής) συνίσταται στη χρήση των στοιχείων τιμολόγησης της διεθνούς αγοράς, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι σχέσεις τιμής καθενός εκ των εναλλακτικών τρόπων διάθεσης με την τιμή ενός καινούριου έντυπου συγγράμματος. Με αυτόν τον τρόπο, αποκαλύπτεται η γενική τιμολογιακή πολιτική που ακολουθεί η διεθνή αγορά προκειμένου να τιμολογήσει π.χ. ένα μεταχειρισμένο έντυπο σύγγραμμα σε σχέση με ένα καινούριο έντυπο. Πραγματοποιώντας την υπόθεση ότι η τιμολογιακή πολιτική που ισχύει στη διεθνή αγορά μπορεί να επεκταθεί και στην ελληνική, οι σχέσεις τιμολόγησης της διεθνούς αγοράς μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως συντελεστές προκειμένου να γίνουν εκτιμήσεις του κόστους απόκτησης συγγραμμάτων με καθέναν από τους εναλλακτικούς τρόπους διάθεσης. Σχηματικά, η προσέγγιση αυτή απεικονίζεται στην Εικόνα 19, όπου φαίνεται πώς η τιμολογιακή πολιτική χρησιμοποιείται για την εκτίμηση κόστους εναλλακτικών μορφών διάθεσης. Εικόνα 19. Μοντέλο εκτίμησης με βάση τη διεθνή τιμολογιακή πολιτική εναλλακτικών μορφών διάθεσης

Εικόνα 19. Μοντέλο εκτίμησης με βάση τη διεθνή τιμολογιακή πολιτική εναλλακτικών μορφών διάθεσης

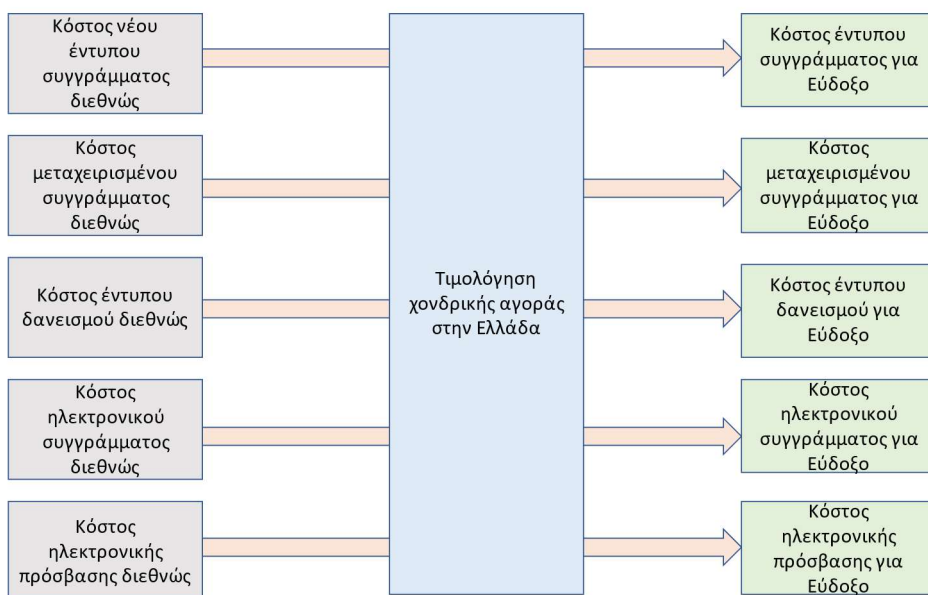
Πιο συγκεκριμένα, για καθεμία από τις εναλλακτικές μορφές διάθεσης συγγραμμάτων j που αναγνωρίστηκαν στην παράγραφο 3.1.2, το εκτιμώμενο κόστος ενός συγγράμματος i δίνεται

από τον τύπο: $c_{i,j}^{GR} = \frac{c_{i,j}^{US}}{c_{i,new}^{US}} \cdot c_{i,new}^{GR}$, όπου $c_{i,j}^{US}$ το κόστος του συγγράμματος i με μορφή διάθεσης j στη διεθνή αγορά, $c_{i,new}^{US}$ το κόστος ενός καινούριου έντυπου συγγράμματος i στη διεθνή αγορά και $c_{i,new}^{GR}$ το κόστος του συγγράμματος i για τον Εύδοξο. Ο παραπάνω τύπος χρησιμοποιήθηκε για καθένα από τα 79 συγγράμματα του δείγματος και καθεμία από τις 4 δυνατές μορφές διάθεσης, προκειμένου να γίνει η εκτίμηση κόστους κάθε μορφής διάθεσης όλων των συγγραμμάτων, αν αυτές υποστηρίζονταν από έναν κεντρικό φορέα διανομής όπως ο Εύδοξος. Ως κόστος $c_{i,j}^{US}$ θεωρήθηκε η μέση τιμή του συγγράμματος i για το δεδομένο τρόπο διάθεσης j μεταξύ όλων των βιβλιοπωλείων που ελήφθησαν υπόψη στην παρούσα έρευνα. Με αυτόν τον τρόπο, λαμβάνεται μια πιο αντιπροσωπευτική εκτίμηση του λόγου τιμολόγησης της διεθνούς αγοράς $\frac{c_{i,j}^{US}}{c_{i,new}^{US}}$.

3.2.2 Μοντέλο εκτίμησης με βάση την τιμολογιακή πολιτική της ελληνικής αγοράς για λιανική και χονδρική διάθεση

Το προηγούμενο μοντέλο βασίζεται, μεταξύ άλλων, στην υπόθεση ότι βιβλιοπωλεία που δραστηριοποιούνται στον ελληνικό χώρο θα είναι σε θέση να υποστηρίξουν τις εναλλακτικές μορφές διάθεσης συγγραμμάτων που εξετάζονται. Ένα εναλλακτικό μοντέλο εκτίμησης χρησιμοποιεί απευθείας ως σημείο εκκίνησης τις τιμές της διεθνούς αγοράς για τις διάφορες μορφές διάθεσης και λαμβάνει υπόψη τη σχέση λιανικής και χονδρικής τιμής συγγραμμάτων στην ελληνική αγορά, προκειμένου να καταλήξει σε μια εκτίμηση κόστους συγκρίσιμη με αυτή του Ευδόξου. Το μοντέλο βασίζεται στην παρατήρηση ότι τα συλλεχθέντα δεδομένα αναφέρονται σε τιμές λιανικής αγοράς, σε αντίθεση με το κόστος των συγγραμμάτων του Ευδόξου, το οποίο είναι λογικό να υπόκειται σε όρους χονδρικής αγοράς.

Με βάση τη σύγκριση του κόστους ενός συγγράμματος για τον Εύδοξο με τη λιανική τιμή του ίδιου συγγράμματος στην ελληνική αγορά, για κάθε σύγγραμμα αποκτάται ένας τιμολογιακός συντελεστής με βάση τον οποίο μπορεί να γίνει μια εκτίμηση του χονδρικού κόστους ενός συγγράμματος στη διεθνή αγορά, βασιζόμενοι στην υπόθεση ότι η συσχέτιση λιανικής-χονδρικής τιμής είναι συγκρίσιμη στην ελληνική και τη διεθνή αγορά. Το μοντέλο αυτό απεικονίζεται διαγραμματικά στην Εικόνα 20, όπου φαίνεται πώς ο συντελεστής λιανικής-χονδρικής αγοράς χρησιμοποιείται για την εκτίμηση κόστους κάθε μορφής διάθεσης.

Εικόνα 20. Μοντέλο εκτίμησης με βάση την τιμολογιακή πολιτική της ελληνικής αγοράς για λιανική και χονδρική διάθεση

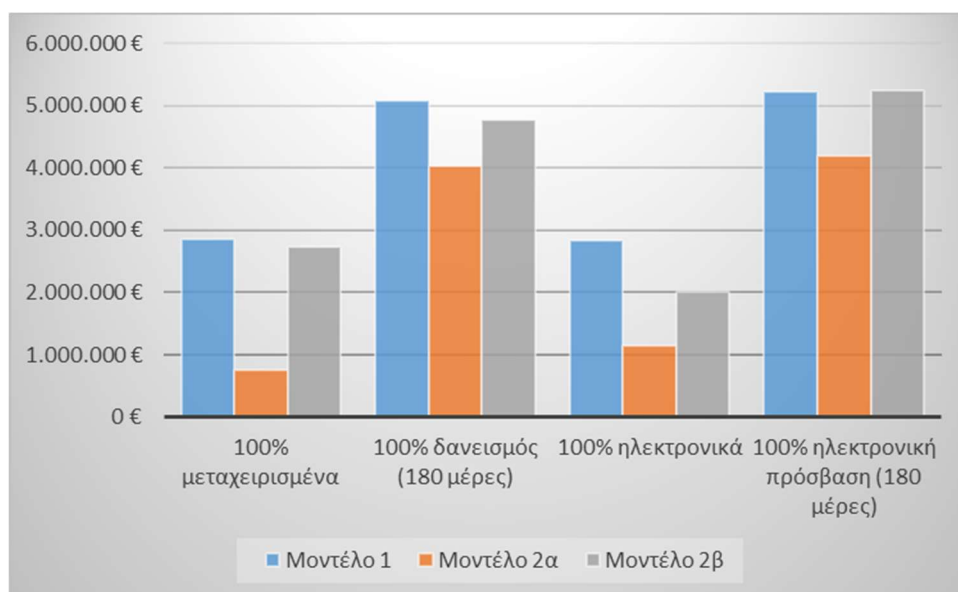
Αναλυτικά, για κάθε μορφή διάθεσης j του συγγράμματος i του δείγματος της έρευνας, η εκτίμηση κόστους δίνεται από τον τύπο: $c_{i,j}^{GR} = \frac{c_{i,new}^{GR}}{c_{i,new,ret}^{GR}} \cdot c_{i,j}^{US}$, όπου $c_{i,new,ret}^{GR}$ το λιανικό κόστος ενός συγγράμματος i στην ελληνική αγορά, $c_{i,new}^{GR}$ το κόστος του συγγράμματος i για τον Εύδοξο και $c_{i,j}^{US}$ το κόστος του συγγράμματος i με μορφή διάθεσης j στη διεθνή αγορά. Στο συγκεκριμένο μοντέλο, μπορούν επίσης να οριστούν 2 παραλλαγές, θεωρώντας ως κόστος $c_{i,j}^{US}$ είτε τη μέση είτε την ελάχιστη τιμή μεταξύ των βιβλιοπωλείων που ελήφθησαν υπόψη στην τρέχουσα έρευνα.

3.2.3 Σενάρια και στρατηγικές αξιοποίησης

Σε αυτή την παράγραφο, επιχειρείται μια διερεύνηση των εναλλακτικών στρατηγικών αξιοποίησης των μοντέλων διάθεσης συγγραμμάτων που συναντώνται στην αγορά και η εκτίμηση της εξοικονόμησης κόστους αυτών των στρατηγικών, με βάση τα μοντέλα προσαρμογής τιμών που παρουσιάστηκαν στις παραγράφους 3.2.1 και 3.2.2. Ως στρατηγική αξιοποίησης ορίζεται ένας συνδυασμός τρόπων διάθεσης ακαδημαϊκών συγγραμμάτων, με συγκεκριμένους συντελεστές βαρύτητας. Δεδομένου του πλήθους όλων των δυνατών συνδυασμών και συντελεστών βαρύτητας, είναι προφανές ότι μια εξαντλητική απαρίθμηση όλων των δυνατών στρατηγικών αξιοποίησης είναι ανέφικτη και ως εκ τούτου, έχει πραγματοποιηθεί μια διερευνητική επιλογή στρατηγικών με κύριο στόχο την κατανόηση της εξέλιξης της εξοικονόμησης κόστους που προκύπτει από αυτές. Σημειώνεται επίσης ότι για

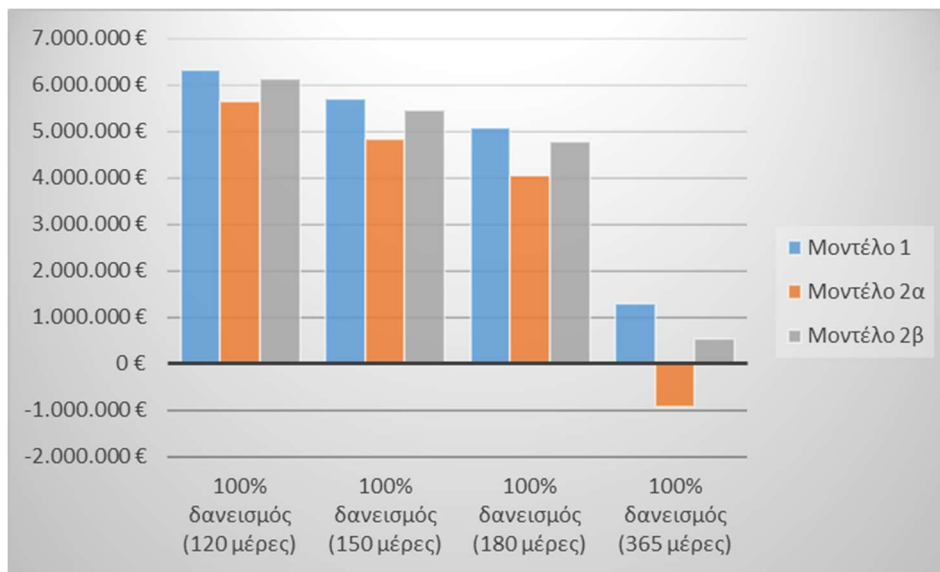
κάθε εξεταζόμενη στρατηγική έχει βρεθεί η εξοικονόμηση κόστους με βάση 3 μοντέλα προσαρμογής τιμών. Συνεπώς, στα διαγράμματα της παραγράφου αυτής, ως μοντέλο 1 αναφέρεται το μοντέλο εκτίμησης με βάση τη διεθνή τιμολογιακή πολιτική εναλλακτικών μορφών διάθεσης (παράγραφος 3.2.1), και ως μοντέλα 2α και 2β δύο παραλλαγές του μοντέλου εκτίμησης με βάση την τιμολογιακή πολιτική της ελληνικής αγοράς για λιανική και χονδρική διάθεση (παράγραφος 3.2.2), χρησιμοποιώντας τη μέση και ελάχιστη τιμή συγγράμματος αντίστοιχα.

Εξετάζοντας αρχικά τις 4 στρατηγικές που χρησιμοποιούν αποκλειστικά έναν τρόπο διάθεσης (Εικόνα 21), παρατηρούμε ότι οι τρόποι διάθεσης περιορισμένης χρονικής διάρκειας (δηλαδή, έντυπος δανεισμός και ηλεκτρονική πρόσβαση) είναι οι πλέον οικονομικά συμφέροντες σε σύγκριση με τη λύση των μεταχειρισμένων ή ηλεκτρονικών συγγραμμάτων. Σημειώνεται ότι ως διάστημα πρόσβασης σε αυτές τις στρατηγικές, αλλά και στην πλειονότητα αυτών που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια, έχουν επιλεγεί οι 180 ημέρες, ως ένα εύλογο χρονικό διάστημα που καλύπτει ένα ακαδημαϊκό εξάμηνο. Η εκτιμώμενη εξοικονόμηση κόστους για τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν αποκλειστικά τρόπους διάθεσης περιορισμένης χρονικής διάρκειας φτάνει ή ξεπερνά τα 5 εκ. € (εξοικονόμηση άνω του 50%), σύμφωνα με τα μοντέλα 1 και 2β. Οι άλλοι δύο τρόποι διάθεσης (μεταχειρισμένα και ηλεκτρονικά συγγράμματα) εμφανίζουν χαμηλότερη και συγκρίσιμη μεταξύ τους εξοικονόμηση κόστους που διαμορφώνεται μεταξύ 2 και 3 εκ. € (εξοικονόμηση ως και 30%). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ίδια συμπεράσματα εξαγονται και από το μοντέλο 2α, αν και, σύμφωνα με αυτό, η εκτιμώμενη εξοικονόμηση είναι αρκετά πιο μετριοπαθής.

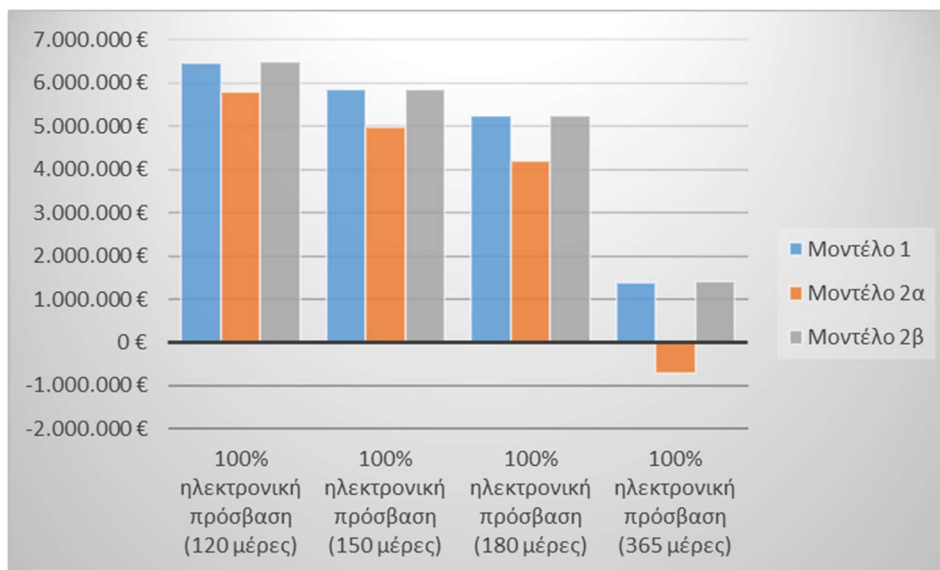

Εικόνα 21. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές ενός τρόπου διάθεσης

Δεδομένου του ότι οι πλέον επωφελείς τρόποι διάθεσης εξαρτώνται από το χρονικό διάστημα (δανεισμού για την περίπτωση έντυπων συγγραμμάτων και πρόσβασης για την περίπτωση ηλεκτρονικών), στις Εικόνα 22 και Εικόνα 23, εξετάζεται η εξέλιξη της εξοικονόμησης κόστους για στρατηγική έντυπου δανεισμού και χρονικά περιορισμένης χρονικής πρόσβασης για κάποια εύλογα χρονικά διαστήματα, συνηθισμένα στη διεθνή αγορά: 120, 150, 180 και 365 ημέρες. Αναμενόμενα, η εξοικονόμηση κόστους μειώνεται όσο το χρονικό διάστημα πρόσβασης αυξάνεται και **κάθε επιπλέον μήνας πρόσβασης προκαλεί μείωση της εξοικονόμησης κατά ένα ποσοστό 5-6%.**

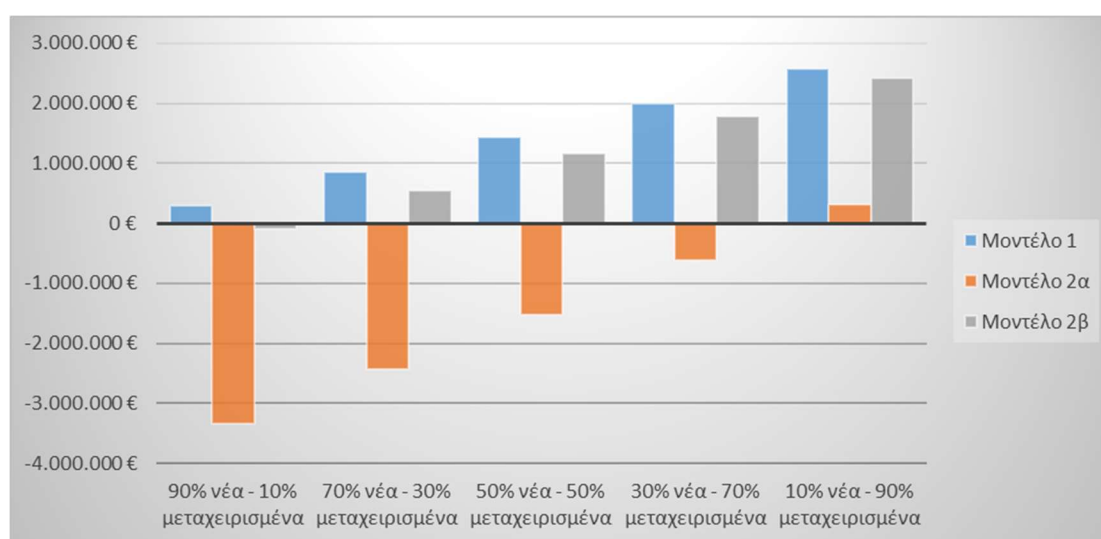
Εικόνα 22. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγική έντυπου δανεισμού μεταβαλλόμενου χρονικού διαστήματος

Εικόνα 23. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγική ηλεκτρονικής πρόσβασης μεταβαλλόμενου χρονικού διαστήματος

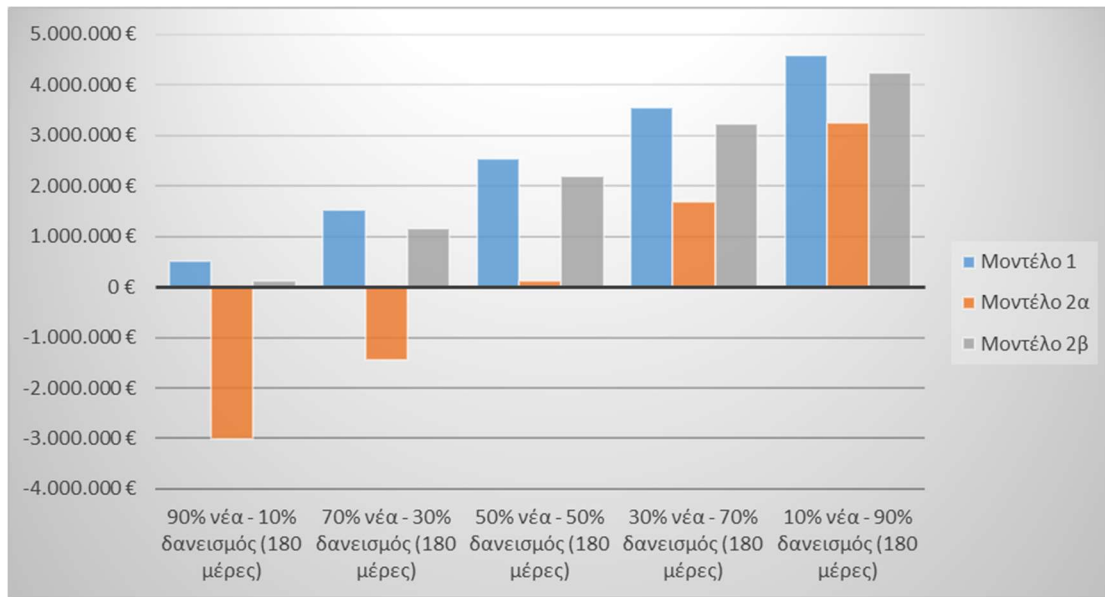
Παρά το γεγονός ότι οι παραπάνω μονοτροπικές στρατηγικές μπορούν να χαρακτηριστούν ως ακραίες, δίνουν μια πολύ καλή συγκριτική εικόνα μεταξύ των 4 εναλλακτικών τρόπων διάθεσης και της εξοικονόμησης κόστους που μπορεί ο καθένας να αποφέρει.

Προχωρώντας σε πιο ρεαλιστικές μεικτές στρατηγικές που συνδυάζουν δύο τρόπους διάθεσης, ο ένας εκ των οποίων είναι η παραδοσιακή διάθεση καινούριων έντυπων συγγραμμάτων, εξετάζονται για κάθε συνδυασμό 5 στρατηγικές με μεταβαλλόμενο συντελεστή βαρύτητας. Οι Εικόνα 24 έως Εικόνα 27 απεικονίζουν την εκτιμώμενη εξοικονόμηση κόστους για κάθε κατηγορία στρατηγικών, όπου το ποσοστό συμμετοχής των καινούριων συγγραμμάτων στον εκάστοτε συνδυασμό κυμαίνεται από 90% μέχρι 10% με βήμα 20%. Οι στρατηγικές αυτές θεωρούνται περισσότερο ρεαλιστικές από τις προηγούμενες, δεδομένου ότι λαμβάνουν υπόψη τους ότι ένα ποσοστό φοιτητών θα χρησιμοποιεί τον υπάρχοντα, καθιερωμένο τρόπο διάθεσης καινούριων έντυπων συγγραμμάτων. Ως είναι αναμενόμενο, η τάση της εξοικονόμησης κόστους και για τις 4 ομάδες στρατηγικών είναι αυξανόμενη, όσο μειώνεται το ποσοστό των καινούριων συγγραμμάτων και αυξάνεται αντίστοιχα το ποσοστό ενός εναλλακτικού τρόπο διάθεσης.

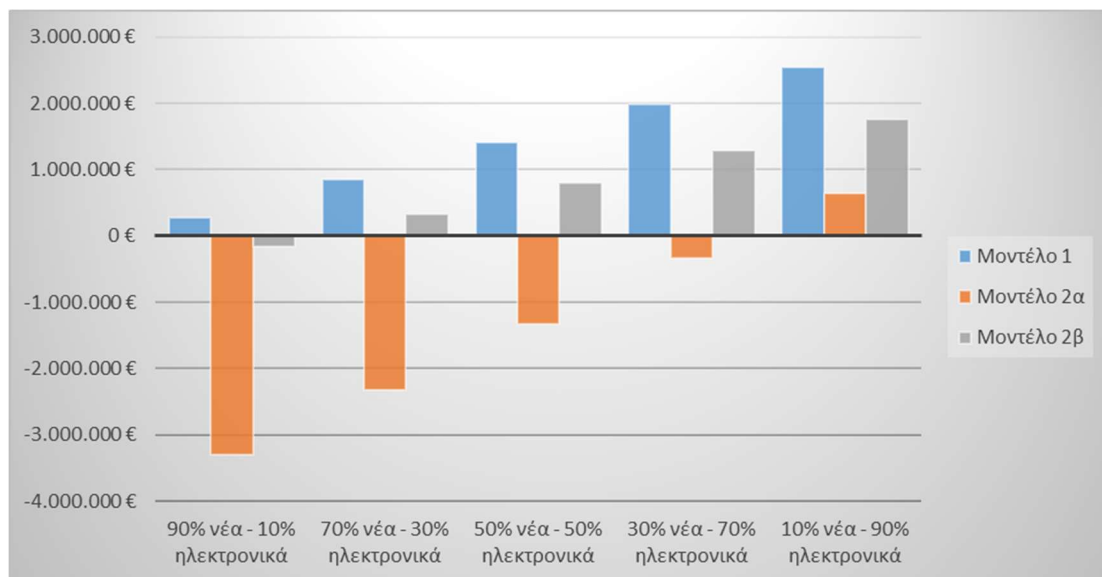

Εικόνα 24. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και μεταχειρισμένων έντυπων συγγραμμάτων

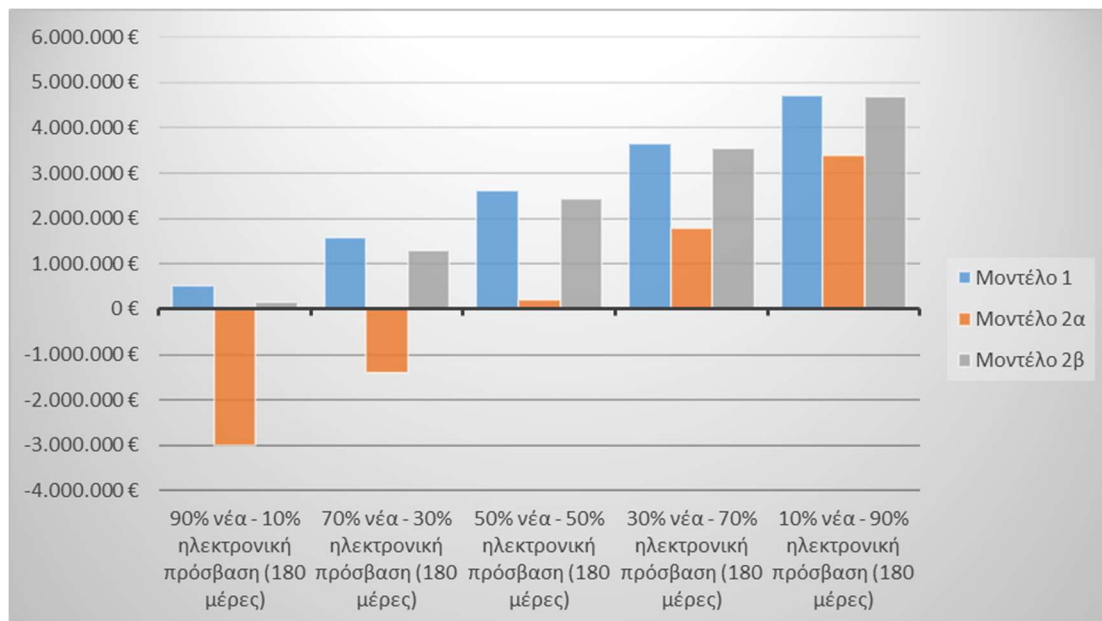
Η μεγαλύτερη εξοικονόμηση κόστους παρατηρείται φυσιολογικά στις στρατηγικές εκείνες που συνδυάζουν καινούρια έντυπα συγγράμματα με κάποιον τρόπο διάθεσης χρονικά περιορισμένης πρόσβασης, είτε αυτός είναι δανεισμός έντυπων συγγραμμάτων (Εικόνα 25) είτε πρόσβαση σε ηλεκτρονικό σύγγραμμα (Εικόνα 27). Για τις στρατηγικές με 10% καινούρια έντυπα συγγράμματα, η εξοικονόμηση κόστους κυμαίνεται μεταξύ 4,2 και 4,8 εκ. € (45% και 48%), σύμφωνα με τα μοντέλα 1 και 2β.

Εικόνα 25. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων και έντυπου δανεισμού

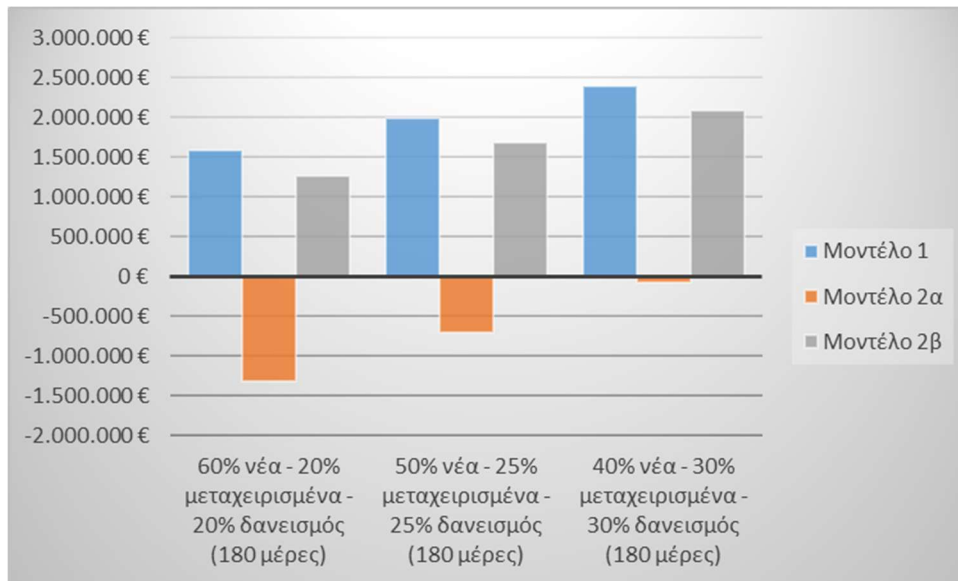

Εικόνα 26. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και ηλεκτρονικών συγγραμμάτων

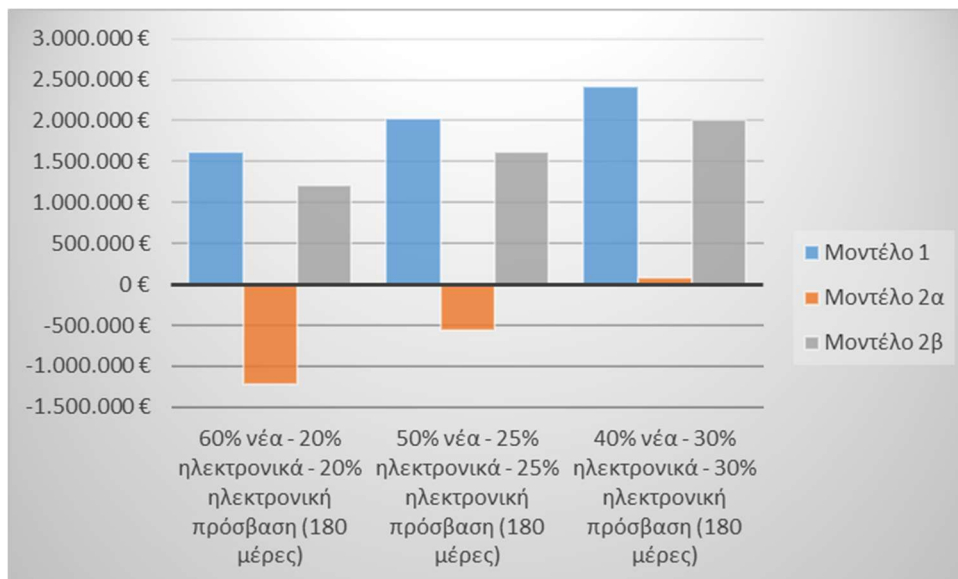
Εικόνα 27. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης

Στη συνέχεια, εξετάζονται ελαφρώς πιο διαφοροποιημένες στρατηγικές, οι οποίες συνδυάζουν 3 τρόπους διάθεσης, ένας εκ των οποίων είναι και πάλι ο καθιερωμένος τρόπος διανομής καινούριων έντυπων συγγραμμάτων. Σε κάθε συνδυασμό τρόπων διάθεσης που εξετάστηκε, επιλέχθηκαν μετριοπαθείς στρατηγικές με σχετικά υψηλό ποσοστό καινούριων συγγραμμάτων (40% έως 60%) και το υπόλοιπο ποσοστό μοιράστηκε εξίσου στους άλλους 2 τρόπους διάθεσης. Παραδείγματος χάριν, στην Εικόνα 28, εξετάζονται στρατηγικές με συνδυασμούς τρόπων διάθεσης αποκλειστικά έντυπων συγγραμμάτων (καινούρια, μεταχειρισμένα και δανειζόμενα), οι οποίες ενδεχομένως να είναι πιο κοντά στις τρέχουσες προτιμήσεις των φοιτητών Ελληνικών Πανεπιστημίων. Σύμφωνα με τα μοντέλα 1 και 2β, όλες οι στρατηγικές εμφανίζουν εξοικονόμηση κόστους με τη μεγαλύτερη να εμφανίζεται, αναμενόμενα, στο συνδυασμό 40% καινούρια / 30% μεταχειρισμένα / 30% δανεισμός, φτάνοντας σχεδόν στα 2,4 εκ. € (σχεδόν 25% εξοικονόμηση).

Εικόνα 28. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων και μεταχειρισμένων συγγραμμάτων και έντυπου δανεισμού

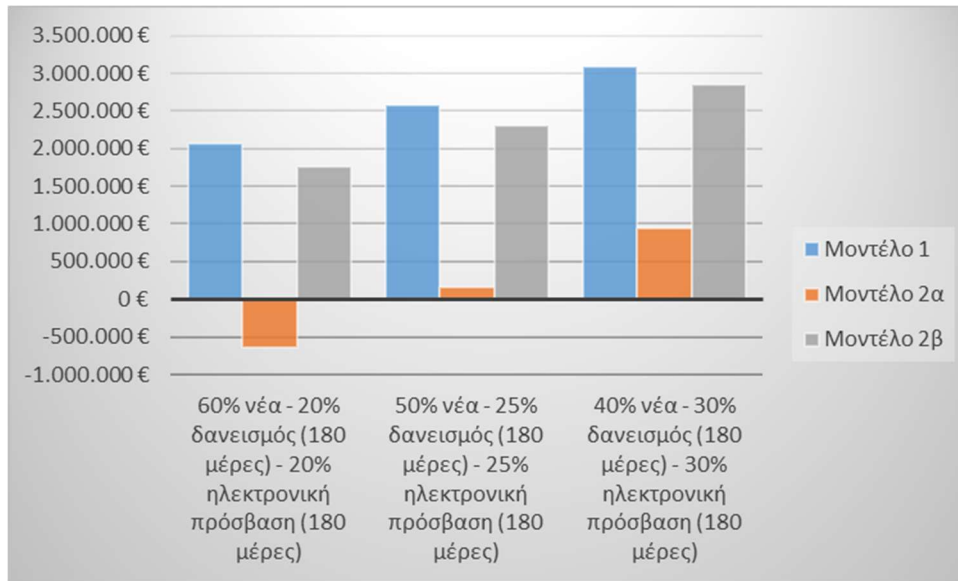
Αντίστοιχα, στην Εικόνα 29, παρουσιάζονται συνδυασμοί καινούριων με ηλεκτρονικούς τρόπους διάθεσης (αγορά ηλεκτρονικών συγγραμμάτων και χρονικά περιορισμένη ηλεκτρονική πρόσβαση) και τα αποτελέσματα αποκαλύπτουν συγκρίσιμη εξοικονόμηση κόστους με τους συνδυασμούς έντυπων συγγραμμάτων της Εικόνα 28.

Εικόνα 29. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων, ηλεκτρονικών συγγραμμάτων και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης

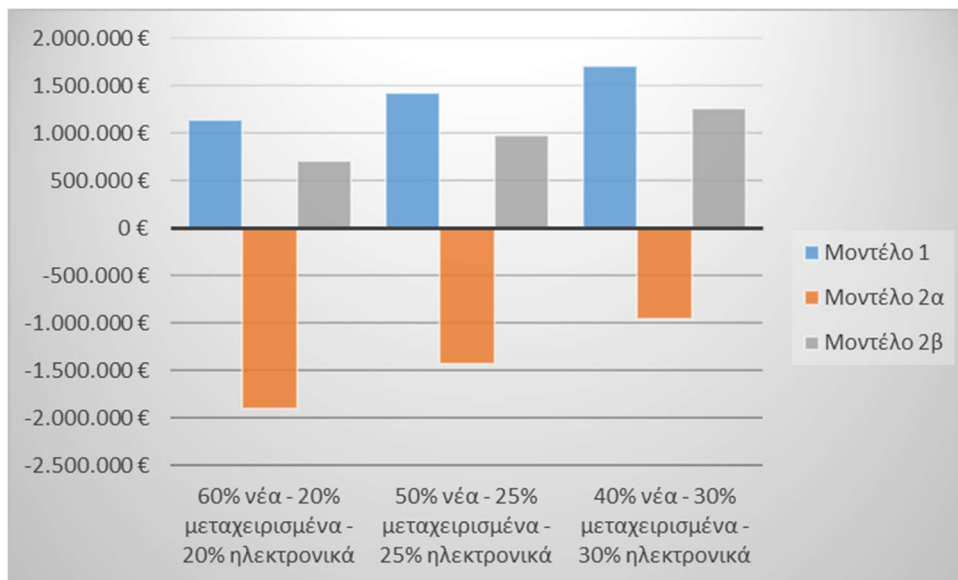
Μεγαλύτερη εξοικονόμηση κόστους αναμένεται όταν ο καθιερωμένος τρόπος διάθεσης έντυπων συγγραμμάτων συνδυαστεί με τους πλέον επικερδείς τρόπους διάθεσης, όπως ο έντυπος δανεισμός και η χρονικά περιορισμένη ηλεκτρονική πρόσβαση. Πράγματι,

υποθέτοντας χρονικό διάστημα 180 ημερών, στην Εικόνα 30 φαίνονται υψηλότερες εξοικονομήσεις κόστους για κάθε μία από τις θεωρηθείσες στρατηγικές με την πλέον επικερδή να φτάνει εξοικονόμηση 3 εκ. € ή ισοδύναμα, 32%, σύμφωνα με το μοντέλο 1.

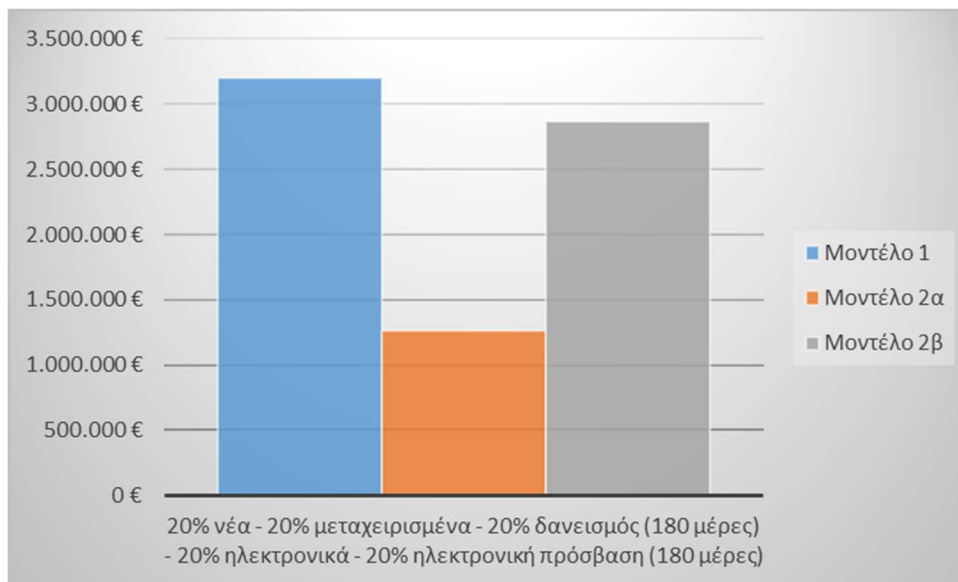
Εικόνα 30. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων συγγραμμάτων, έντυπου δανεισμού και χρονικά περιορισμένης ηλεκτρονικής πρόσβασης

Στην Εικόνα 31, απεικονίζονται στρατηγικές με συνδυασμό καινούριων και μεταχειρισμένων έντυπων συγγραμμάτων, καθώς και ηλεκτρονικών, στρατηγικές οι οποίες γενικά φαίνεται να εμφανίζουν τις μικρότερες εξοικονομήσεις κόστους σε σύγκριση με τις προηγούμενες διαφοροποιημένες στρατηγικές.

Εικόνα 31. Εξοικονόμηση κόστους για στρατηγικές συνδυασμού καινούριων, μεταχειρισμένων και ηλεκτρονικών συγγραμμάτων

Τέλος, στην Εικόνα 32, παρουσιάζεται η εξοικονόμηση κόστους μιας στρατηγικής που συνδυάζει ισοβαρώς (20%) όλους τους πιθανούς τρόπους διάθεσης συγγραμμάτων, σύμφωνα με τα 3 μοντέλα προσαρμογής τιμής. Τόσο το μοντέλο 1 όσο και το μοντέλο 2β, τα οποία φαίνονται σε κάθε στρατηγική να εμφανίζουν συγκρίσιμα αποτελέσματα, δείχνουν μια εκτιμώμενη εξοικονόμηση κόστους κοντά στα 3 εκ. € (ξεπερνώντας το 30%).

Εικόνα 32. Εξοικονόμηση κόστους για ισοβαρή στρατηγική

Κεφάλαιο 4. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Μελλοντικές επεκτάσεις

Σε αυτό το τελευταίο κεφάλαιο, επιχειρείται μια σύνοψη της τρέχουσας διπλωματικής εργασίας αναφέροντας τα βασικότερα συμπεράσματα της πραγματοποιηθείσας μελέτης και σκιαγραφώντας πιθανές μελλοντικές επεκτάσεις και ερευνητικές κατευθύνσεις. Η θεματολογία με την οποία καταπιάστηκε η παρούσα εργασία εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της ανοικτής πρόσβασης και ανοικτής εκπαίδευσης, με έμφαση στους ανοικτούς εκπαιδευτικούς πόρους και συγγράμματα και στο πώς τα τελευταία μπορούν να αναδιαμορφώσουν την παραδοσιακή μορφή εκπαίδευσης. Παράλληλα, εξετάστηκε η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην ανάπτυξη του ηλεκτρονικού διαδραστικού συγγράμματος, το οποίο αποτελεί εναλλακτική του επικρατούντος έντυπου συγγράμματος, ενώ τονίστηκε και η εμφάνιση καινούριων μοντέλων διάθεσης συγγραμμάτων που φιλοδοξούν να αποτελέσουν βιώσιμες εναλλακτικές προτάσεις των παραδοσιακών μοντέλων διάθεσης. Οι πρώτες προσπάθειες συγγραφής και προώθησης ανοικτών και ηλεκτρονικών εκπαιδευτικών συγγραμμάτων γίνονται ήδη πραγματικότητα μέσω πρωτοβουλιών και δράσεων σε διεθνές και ελληνικό επίπεδο, οι σημαντικότερες εκ των οποίων επίσης παρουσιάστηκαν στο Κεφάλαιο 2 της εργασίας.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα το οποίο εξετάστηκε στην τρέχουσα εργασία είναι το κατά πόσον κάποια από τα καινοτόμα μοντέλα διάθεσης εκπαιδευτικών συγγραμμάτων θα μπορούσαν να αποτελέσουν συστατικό μιας εναλλακτικής, οικονομικά συμφέρουσας στρατηγικής σε σχέση με την τρέχουσα δωρεάν διάθεση που ισχύει σήμερα για τους φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων. Επιχειρήθηκε να δοθεί απάντηση στο παραπάνω ερώτημα, μέσω της διεξαγωγής έρευνας αγοράς σε διεθνείς εκδοτικούς οίκους και βιβλιοπωλεία για διάφορα μοντέλα διάθεσης ακαδημαϊκών έντυπων και ηλεκτρονικών συγγραμμάτων, όπως π.χ. διάθεση μεταχειρισμένων συγγραμμάτων ή καθεστώς ενοικίασης για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Οι δυνατότητες και επιλογές που επιτρέπουν τα νέα μοντέλα διάθεσης συγγραμμάτων μπορούν να οδηγήσουν στη χάραξη ανεξάντλητων μικτών στρατηγικών, οι οποίες είναι σε θέση να λειτουργήσουν ως εναλλακτική ή συμπληρωματικά με την τρέχουσα στρατηγική της δωρεάν διάθεσης. Στο Κεφάλαιο 3, έγινε μια επιλογή στρατηγικών διάθεσης και, για ένα ενδεικτικό υποσύνολο συγγραμμάτων, πραγματοποιήθηκε σύγκριση κόστους

των στρατηγικών αυτών με το τρέχον κόστος του Ευδόξου, σύμφωνα με δύο μοντέλα υπόθεσης.

Τα μοντέλα υπόθεσης που θεωρήθηκαν για τη σύγκριση του κόστους των εναλλακτικών στρατηγικών με το τρέχον κόστος Ευδόξου βασίστηκαν σε διαφορετικές υποθέσεις, παρουσιάζοντας το καθένα διαφορετικά πλεονεκτήματα και αδυναμίες. Στο πρώτο εξ αυτών, χρησιμοποιήθηκαν οι τιμές της διεθνούς αγοράς συγγραμμάτων, προκειμένου να εκτιμηθούν οι τιμές των εναλλακτικών τρόπων διάθεσης για την ελληνική αγορά. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην υπόθεση ότι οι κανόνες τιμολόγησης συγγραμμάτων διεθνώς ισχύουν και στην ελληνική αγορά, καθώς και στην υπόθεση ότι δραστηριοποιούνται ήδη στον ελληνικό χώρο υπηρεσίες που παρέχουν συγγράμματα με τους εναλλακτικούς τρόπους που αναφέρθηκαν σε αυτή την εργασία (π.χ. δανεισμός, ενοικίαση, χρονικά περιορισμένη πρόσβαση). Το δεύτερο μοντέλο βασίζεται απευθείας στις τιμές της διεθνούς (λιανικής) αγοράς, εφαρμόζοντας ένα συντελεστή διόρθωσης ώστε οι τιμές αυτές να ανταποκρίνονται σε όρους χονδρικής αγοράς. Οι εν λόγω συντελεστές διόρθωσης εξάγονται από τις τιμές με τις οποίες προμηθεύεται συγγράμματα ο Ευδόξος καθώς και τις αντίστοιχες τιμές συγγραμμάτων στο ελληνικό λιανεμπόριο. Το μοντέλο στηρίζεται με τη σειρά του στην υπόθεση ότι η τιμολογιακή πολιτική των ελληνικών βιβλιοπωλείων ως προς τη χονδρική και λιανική πώληση ισχύει και στα διεθνή βιβλιοπωλεία, ενώ παράλληλα υποθέτει και την ύπαρξη μεταφρασμένων συγγραμμάτων στα Ελληνικά για όλους τους πρωτότυπους τίτλους που προτείνονται στο πλαίσιο της διδασκαλίας στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα ποσοτικά δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα αγοράς έδειξαν ότι η χρήση του πρώτου μοντέλου εμφανίζει μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη κατά τη σύγκριση των εναλλακτικών στρατηγικών με το τρέχον κόστος του Ευδόξου, ενώ το δεύτερο μοντέλο είναι σαφώς μετριοπαθέστερο.

Κατά την ανωτέρω ανάλυση, ελήφθη υπόψη και η θεματική κατηγορία των συγγραμμάτων, σε μια προσπάθεια να δοθεί απάντηση στο ερώτημα του κατά πόσο η τελευταία αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για το κόστος των συγγραμμάτων. Τα δεδομένα τιμών που συλλέχθηκαν τόσο στη διεθνή αγορά όσο και τα ιστορικά στοιχεία κόστους του Ευδόξου αποκάλυψαν μικρές διακυμάνσεις της τιμής των συγγραμμάτων για τις θεματικές κατηγορίες που εξετάστηκαν.

Οι επιμέρους παράμετροι των μοντέλων διάθεσης συγγραμμάτων, όπως ο χρόνος δανεισμού, και το πλήθος των διαφορετικών ποσοστώσεων με τις οποίες μπορούν αυτά να συνδυαστούν σε μια ενιαία στρατηγική διάθεσης συγγραμμάτων μπορούν να οδηγήσουν σε

τεράστιο αριθμό εναλλακτικών, μεικτών και μη, στρατηγικών. Η εξέταση κάποιων ενδεικτικών μονοτροπικών και μεικτών στρατηγικών, κατέδειξε ότι τα μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη προκύπτουν από την αξιοποίηση τρόπων διάθεσης συγγραμμάτων με χρονικό περιορισμό, δηλαδή είτε έντυπο δανεισμό είτε διάθεση ηλεκτρονικών βιβλίων για περιορισμένο χρονικό διάστημα, οδηγώντας σε εξοικονόμηση κόστους άνω του 50%. Επίσης, το χρονικό διάστημα δανεισμού ή ηλεκτρονικής πρόσβασης αποτελεί κρίσιμη παράμετρο κόστους, με τα δεδομένα να δείχνουν αύξηση κόστους της τάξης του 5% για κάθε επιπλέον μήνα πρόσβασης. Σε ό,τι αφορά σε μεικτές, πιο ρεαλιστικές στρατηγικές, όπου ένα ποσοστό συγγραμμάτων διατίθεται με τον παραδοσιακό έντυπο τρόπο, η μεγαλύτερη εξοικονόμηση κόστους εμφανίζεται, όπως αναμενόταν, σε στρατηγικές που δίνουν προτεραιότητα σε μεθόδους χρονικά περιορισμένης πρόσβασης, αντί για διάθεση μεταχειρισμένων ή μόνιμη πρόσβαση σε ηλεκτρονικά συγγράμματα. Επίσης, η σύγκριση στρατηγικών που συνδυάζουν τον παραδοσιακό τρόπο διάθεσης και νέους τρόπους διάθεσης έντυπων συγγραμμάτων με στρατηγικές που εστιάζουν σε ηλεκτρονικά συγγράμματα δεν αποκάλυψε σημαντικές διαφορές στην εξοικονόμηση κόστους.

Η παρούσα μελέτη βασίστηκε σε ένα δείγμα των σχεδόν 80 τίτλων ξενόγλωσσων συγγραμμάτων που συνεισφέρουν το μεγαλύτερο κόστος μεταξύ των υπόλοιπων τίτλων που διανέμονται στους φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων για ένα συγκεκριμένο ακαδημαϊκό έτος, αντλώντας τιμές αγοράς από 5, κυρίως στο χώρο της διάθεσης εκπαιδευτικών συγγραμμάτων, διεθνή βιβλιοπωλεία. Αν και το δείγμα της έρευνας μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό, δεδομένου του αριθμού των εξεταζόμενων τίτλων, μελλοντικά αυτό μπορεί να επεκταθεί ώστε να λάβει υπόψη του δεδομένα από περισσότερα ακαδημαϊκά έτη, περισσότερους τίτλους συγγραμμάτων, και ενδεχομένως, περισσότερες υπηρεσίες διάθεσης. Επίσης, στο μέλλον, παρόμοιες έρευνες θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν λαμβάνοντας υπόψη απευθείας τιμές από την ελληνική αγορά, υπό την προϋπόθεση ότι τα εναλλακτικά μοντέλα διάθεσης συγγραμμάτων θα εμφανιστούν και στην ελληνική αγορά.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Abramovich, S., & McBride, M. (2018). Open education resources and perceptions of financial value. *Internet and Higher Education*, 39(June), 33–38. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2018.06.002>
- Abuloum, A., Farah, A., Kaskaloglu, E., & Yaakub, A. (2019). College students' usage of and preferences for print and electronic textbooks. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 14(7), 80–97. <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i07.9871>
- Al-Imamy, S. Y. (2020). Blending printed texts with digital resources through augmented reality interaction. *Education and Information Technologies*, 25(4), 2561–2576. <https://doi.org/10.1007/s10639-019-10070-w>
- Algers, A. (2020). Open Textbooks: A Balance Between Empowerment and Disruption. *Technology, Knowledge and Learning*, 25(3), 569–584. <https://doi.org/10.1007/s10758-019-09426-5>
- Allen, I. E., & Seaman, J. (2016). *Opening the Textbook: Educational Resources in U.S. Higher Education 2015-16*. <http://eliterate.us/wp-content/uploads/2016/07/openingthetextbook2016.pdf>
- Baglione, S. L., & Sullivan, K. (2016). Technology and Textbooks: The Future. *American Journal of Distance Education*, 30(3), 145–155. <https://doi.org/10.1080/08923647.2016.1186466>
- Baker, J., Thierstein, J., Fletcher, K., Kaur, M., & Emmons, J. (2009). Open Textbook Proof-of-Concept via Connexions. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 10(5).
- Barker, J., Jeffery, K., Jhangiani, R. S., & Veletsianos, G. (2018). Eight patterns of Open Textbook adoption in British Columbia. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 19(3). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v19i3.3723>
- Batte, E., Mazur, S., Frank, E., Dunaway, D., & Phillips, L. (2019). LOUIS Membership with Open Textbook Network Brings Incentive for Faculty OER Advocacy on Campuses. *Codex: The Journal of the Louisiana Chapter of the ACRL*, 5(3), 8–17.
- Björk, B.-C. (2004). Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change? *Information Research*, 9(2).

- Bliss, T. J., Hilton, J., Wiley, D., & Thanos, K. (2013). The cost and quality of online open textbooks: Perceptions of community college faculty and students. *First Monday*, 18(1). <https://doi.org/10.5210/fm.v18i1.3972>
- Bliss, T. J., & Smith, M. (2017). A Brief History of Open Educational Resources. *Open: The Philosophy and Practices That Are Revolutionizing Education and Science*, 9–27. <https://doi.org/10.5334/bbc.b>
- Boczar, J., & Pascual, L. (2017). E-books for the Classroom and Open Access Textbooks: Two Ways to Help Students Save Money on Textbooks. *Serials Librarian*, 72(1–4), 95–101. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2017.1309830>
- Borchard, L., & Magnuson, L. (2017). Library Leadership in Open Educational Resource Adoption and Affordable Learning Initiatives. *Urban Library Journal*, 23(1), 1–13.
- Brown, M., Costello, E., Nic, M., & Mhichíl, G. (2018). *Beyond the Cover-Story : Unpacking the Place of Open Textbooks in Irish Higher Education*. 53–65.
- Bruns, A., Rimmert, C., & Taubert, N. (2020). Who Pays? Comparing Cost Sharing Models for a Gold Open Access Publication Environment. *Journal of Library Administration*, 60(8), 853–874. <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1820275>
- Burgess, M. (2012). *The BC Open Textbook Project*. 227–236.
- Carbaugh, R., & Ghosh, K. (2005). Are College Textbooks Priced Fairly? *Challenge*, 48(5), 95–112. <https://doi.org/10.1080/05775132.2005.11034315>
- Chen, L. (2019). Retailers' differentiation strategy and pricing in the rental market of digital content: A case of E-textbooks. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 14(3), 61–75. <https://doi.org/10.4067/S0718-18762019000300105>
- Clinton-Lisell, V., Kelly, A. E., & Clark, T. D. (2020). Modeling E-Textbook Tools or Encouraging Reading from Paper: What are the Effects on Medium Choice and Textbook Use? *College Teaching*, 68(4), 221–227. <https://doi.org/10.1080/87567555.2020.1786665>
- Clinton, V. (2019). Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Research in Reading*, 42(2), 288–325. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12269>
- Collier, A., & Ross, J. (2017). For whom, and for what? Not-yetness and thinking beyond open content. *Open Praxis*, 9(1), 7. <https://doi.org/10.5944/openpraxis.9.1.406>
- Costello, E., & Bolger, R. (2019). Textbooks authors, publishers, formats and costs in higher

- education. *BMC Research Notes*, 12(1), 10–12. <https://doi.org/10.1186/s13104-019-4099-1>
- Costello, E., Brown, M., Brunton, J., Bolger, R., & Soverino, T. (2018). Textbook costs and accessibility: Could open textbooks play a role? *Proceedings of the European Conference on E-Learning, ECEL*, 99–106.
- Cox, G., Masuku, B., & Willmers, M. (2020). Open textbooks and social justice: open educational practices to address economic, cultural and political injustice at the university of Cape Town. *Journal of Interactive Media in Education*, 2020(1). <https://doi.org/10.5334/jime.556>
- Cox, G., & Trotter, H. (2016). Institutional culture and OER policy: How structure, culture, and agency mediate OER policy potential in South African Universities. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 17(5), 147–164. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v17i5.2523>
- Cronin, C. (2019). Open Education: Walking a Critical Path. In D. Conrad & P. Prinsloo (Eds.), *Open(ing) Education: Theory and Practice* (pp. 9–25). Brill.
- Croteau, E. (2017). Measures of student success with textbook transformations: the Affordable Learning Georgia Initiative. *Open Praxis*, 9(1), 93. <https://doi.org/10.5944/openpraxis.9.1.505>
- Cuttler, C. (2019). Students' Use and Perceptions of the Relevance and Quality of Open Textbooks Compared to Traditional Textbooks in Online and Traditional Classroom Environments. *Psychology Learning and Teaching*, 18(1), 65–83. <https://doi.org/10.1177/1475725718811300>
- Daniel, D. B., & Woody, W. D. (2013). E-textbooks at what cost? Performance and use of electronic v. print texts. *Computers and Education*, 62, 18–23. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.10.016>
- Davis, E., Cochran, D., Fagerheim, B., & Thoms, B. (2016). Enhancing Teaching and Learning: Libraries and Open Educational Resources in the Classroom. *Public Services Quarterly*, 12(1), 22–35. <https://doi.org/10.1080/15228959.2015.1108893>
- Davis, E. L. (2020). *Open Access Textbooks in a Professional Communication Classroom : A Pilot Study*. 4(1).
- Department for International Development. (2012). *DFID Research: DFID's Policy Opens up a World of Global Research*. <https://www.gov.uk/government/case-studies/dfid->

- Dobler, E. (2015). E-textbooks: A personalized learning experience or a digital distraction? *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 58(6), 482–491. <https://doi.org/10.1002/jaal.391>
- Dodds, F. (2018). The future of academic publishing: Revolution or evolution? *Learned Publishing*, 31(2), 163–168. <https://doi.org/10.1002/leap.1109>
- Doering, T., Pereira, L., & Kuechler, L. (2012). The Use of E-Textbooks in Higher Education : A Case Study. *E-Leader Berlin 2012*.
- Eve, M. P. (2014). Introduction, or why open access? In *Open Access and the Humanities* (pp. 1–42). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316161012.003>
- Fischer, L., Hilton, J., Robinson, T. J., & Wiley, D. A. (2015). A multi-institutional study of the impact of open textbook adoption on the learning outcomes of post-secondary students. *Journal of Computing in Higher Education*, 27(3), 159–172. <https://doi.org/10.1007/s12528-015-9101-x>
- Fisher, M. (2018). Evaluation of Cost Savings and Perceptions of an Open Textbook in a Community College Science Course. *The American Biology Teacher*, 80(6), 410–415.
- Gadd, E., & Troll Covey, D. (2019). What does ‘green’ open access mean? Tracking twelve years of changes to journal publisher self-archiving policies. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(1), 106–122. <https://doi.org/10.1177/0961000616657406>
- Garrish, M., & Cramer, D. (2019). *EPUB 3.2*. <https://www.w3.org/publishing/epub3/epub-spec.html>
- Ghaem Sigarchian, H., Logghe, S., Verborgh, R., de Neve, W., Salliau, F., Mannens, E., Van de Walle, R., & Schuurman, D. (2018). Hybrid e-TextBooks as comprehensive interactive learning environments. *Interactive Learning Environments*, 26(4), 486–505. <https://doi.org/10.1080/10494820.2017.1343191>
- Gurung, R. A. R. (2017). Predicting learning: Comparing an open educational resource and standard textbooks. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 3(3), 233–248. <https://doi.org/10.1037/stl0000092>
- Hao, Y., & Jackson, K. (2014). Student satisfaction toward e-textbooks in higher education. *Journal of Science and Technology Policy Management*, 5(3), 231–246. <https://doi.org/10.1108/JSTPM-04-2014-0016>

- Harnad, S., Brody, T., Vallières, F., Carr, L., Hitchcock, S., Gingras, Y., Oppenheim, C., Hajjem, C., & Hilf, E. R. (2008). The Access/Impact Problem and the Green and Gold Roads to Open Access: An Update. *Serials Review*, 34(1), 36–40. <https://doi.org/10.1016/j.serrev.2007.12.005>
- Hilton, J. (2016). Open educational resources and college textbook choices: a review of research on efficacy and perceptions. *Educational Technology Research and Development*, 64(4), 573–590. <https://doi.org/10.1007/s11423-016-9434-9>
- Hilton, J. (2020). Open educational resources, student efficacy, and user perceptions: a synthesis of research published between 2015 and 2018. *Educational Technology Research and Development*, 68(3), 853–876. <https://doi.org/10.1007/s11423-019-09700-4>
- Hilton, J., Fischer, L., Wiley, D., & Williams, L. (2016). Maintaining momentum toward graduation: OER and the course throughput rate. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 17(6). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v17i6.2686>
- Hoch, S., Reinhold, F., Werner, B., Richter-Gebert, J., & Reiss, K. (2018). Design and research potential of interactive textbooks: the case of fractions. *ZDM - Mathematics Education*, 50(5), 839–848. <https://doi.org/10.1007/s11858-018-0971-z>
- Hodgkinson-Williams, C. A., & Trotter, H. (2017). A Social Justice Framework for Understanding Open Educational Resources and Practices in the Global South. *Journal of Learning for Development - JL4D*, 5(3), 204–224.
- Ikahihifo, T. K., Spring, K. J., Rosecrans, J., & Watson, J. (2017). Assessing the savings from open educational resources on student academic goals. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 18(7), 126–140. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i7.2754>
- Jenkins, J. J., Sánchez, L. A., Schraedley, M. A. K., Hannans, J., Navick, N., & Young, J. (2020). Textbook broke: Textbook affordability as a social justice issue. *Journal of Interactive Media in Education*, 2020(1), 1–13. <https://doi.org/10.5334/jime.549>
- Jhangiani, R., & Jhangiani, S. (2017). Investigating the perceptions, use, and impact of open textbooks: A survey of post-secondary students in British Columbia. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 18(4), 172–192. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i4.3012>
- Jhangiani, R. S., Dastur, F. N., Le Grand, R., & Penner, K. (2018). As Good or Better than

- Commercial Textbooks: Students' Perceptions and Outcomes from Using Open Digital and Open Print Textbooks. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 9(1). <https://doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2018.1.5>
- Johnston, N., & Ferguson, N. (2020). University Students' Engagement with Textbooks in Print and E-book Formats. *Technical Services Quarterly*, 37(1), 24–43. <https://doi.org/10.1080/07317131.2019.1691760>
- Judith, K., & Bull, D. (2016). Assessing the Potential for Openness: A Framework for Examining Course-level OER Implementation in Higher Education. *Education Policy Analysis Archives*, 24. <https://doi.org/10.14507/epaa.24.1931>
- Jung, E., Bauer, C., & Heaps, A. (2017). Higher education faculty perceptions of open textbook adoption. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 18(4), 123–141. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i4.3120>
- Koch, J. V. (2006). An Economic Analysis of Textbook Pricing and Textbook Markets. ACSFA College Textbook Cost Study Plan Proposal. *Advisory Committee on Student Financial Assistance, September 2006*, 1–28. <http://eric.ed.gov/?id=ED497025>
- Kouis, D., & Delikoura, E. (2021). Medical and health sciences' community attitudes towards hybrid journals, academic networks, social media and research evaluation metrics: a perspective from Greece. *Journal of Integrated Information Management*, 5(1), 15–25.
- Kouis, D., & Konstantinou, N. (2014). Electronic textbooks advantages and challenges for the hellenic higher education and publishing community. *Library Review*, 63(6–7), 531–543. <https://doi.org/10.1108/LR-06-2014-0074>
- Martin, M. T., Belikov, O. M., Hilton III, J., Wiley, D., & Fischer, L. (2017). Analysis of Student and Faculty Perceptions of Textbook Costs in Higher Education. *Open Praxis*, 9(1), 79. <https://doi.org/10.5944/openpraxis.9.1.432>
- McGowan, V. (2020). Institution initiatives and support related to faculty development of open educational resources and alternative textbooks. *Open Learning*, 35(1), 24–45. <https://doi.org/10.1080/02680513.2018.1562328>
- Mizrachi, D., Salaz, A. M., Kurbanoglu, S., & Boustany, J. (2018). Academic reading format preferences and behaviors among university students worldwide: A comparative survey analysis. In *PLoS ONE* (Vol. 13, Issue 5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197444>
- Okamoto, K. (2013). Making Higher Education More Affordable, One Course Reading at a Time: Academic Libraries as Key Advocates for Open Access Textbooks and Educational

- Resources. *Public Services Quarterly*, 9(4), 267–283.
<https://doi.org/10.1080/15228959.2013.842397>
- Pitcher, K. (2014). Library Publishing of Open Textbooks: The Open SUNY Textbooks Program. *Against the Grain*, 26(5). <https://doi.org/10.7771/2380-176x.6844>
- Pitt, R., Farrow, R., Jordan, K., de los Arcos, B., Weller, M., Kernohan, D., & Rolfe, V. (2019). *The UK Open Textbook Report 2019*. <http://oerhub.net/reports>
- Pitt, Rebecca. (2015). Mainstreaming open textbooks: Educator perspectives on the impact of OpenStax college open textbooks. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 16(4), 133–155. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v16i4.2381>
- Pitt, Rebecca, Jordan, K., de los Arcos, B., Farrow, R., & Weller, M. (2020). Supporting open educational practices through open textbooks. *Distance Education*, 41(2), 303–318. <https://doi.org/10.1080/01587919.2020.1757411>
- Piwowar, H., Priem, J., Larivière, V., Alperin, J. P., Matthias, L., Norlander, B., Farley, A., West, J., & Haustein, S. (2018). The state of OA: A large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *PeerJ*, 6(2), 1–23. <https://doi.org/10.7717/peerj.4375>
- Prasad, D., Totaram, R., & Usagawa, T. (2016). A Framework for Open Textbooks Analytics System. *TechTrends*, 60(4), 344–349. <https://doi.org/10.1007/s11528-016-0070-3>
- Rao, K. N., Kumar, S., & Tripathi, M. (2018). E-book and print book price and desirability for university libraries: A comparative study. *Electronic Library*, 36(1), 82–102. <https://doi.org/10.1108/EL-06-2016-0142>
- Rockinson- Szapkiw, A. J., Courduff, J., Carter, K., & Bennett, D. (2013). Electronic versus traditional print textbooks: A comparison study on the influence of university students' learning. *Computers and Education*, 63, 259–266. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.11.022>
- Rodriguez-Solano, C., Sánchez-Alonso, S., & Sicilia, M. A. (2015). Creation of reusable open textbooks: Insights from the Connexions repository. *British Journal of Educational Technology*, 46(6), 1223–1235. <https://doi.org/10.1111/bjet.12196>
- Rolfe, V. (2017). Striving toward openness: But what do we really mean? *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 18(7), 75–88. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i7.3207>
- Rolfe, V., & Pitt, B. (2018). Open textbooks-an untapped opportunity for universities,colleges and schools. *Insights: The UKSG Journal*, 31, 1–6. <https://doi.org/10.1629/uksg.427>

- Ross, H. M., Hendricks, C., & Mowat, V. (2018). Open Textbooks in an Introductory Sociology Course in Canada: Student Views and Completion Rates. *Open Praxis, 10*(4), 393. <https://doi.org/10.5944/openpraxis.10.4.892>
- Schimmer, R., Geschuhn, K., & Vogler, A. (2015). Disrupting the subscription journals' business model for the necessary large-scale transformation to open access. *ScienceOpen Research, 1*–11. <https://doi.org/10.14293/s2199-1006.1.sor-edu.ajrg23.v1>
- Smith, N. D., Grimaldi, P. J., & Basu Mallick, D. (2020). Impact of Zero Cost Books Adoptions on Student Success at a Large, Urban Community College. *Frontiers in Education, 5*(October), 1–11. <https://doi.org/10.3389/educ.2020.579580>
- Suber, P. (2006). No-fee open-access journals. *SPARC Open Access Newsletter, 103*. https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4552050/suber_nofee.htm
- Sun, J., Flores, J., & Tanguma, J. (2012). E-textbooks and students' learning experiences. *Decision Sciences Journal of Innovative Education, 10*(1), 63–77. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4609.2011.00329.x>
- Thomas, W. J., & Bernhardt, B. R. (2018). Helping Keep the Costs of Textbooks for Students Down: Two Approaches. *Technical Services Quarterly, 35*(3), 257–268. <https://doi.org/10.1080/07317131.2018.1456844>
- Todorinova, L., & Wilkinson, Z. T. (2020). Incentivizing faculty for open educational resources (OER) adoption and open textbook authoring. *Journal of Academic Librarianship, 46*(6), 102220. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102220>
- UNESCO. (2021). *What is Open Access?* <https://en.unesco.org/open-access/what-open-access>
- Vojtech, G., & Grissett, J. (2017). Student perceptions of college faculty who use OER. *International Review of Research in Open and Distance Learning, 18*(4). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i4.3032>
- Watson, C. E., Domizi, D. P., & Clouser, S. A. (2017). Student and faculty perceptions of OpenStax in high enrollment courses. *International Review of Research in Open and Distance Learning, 18*(5). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i5.2462>
- Wiley, D., & Hilton, J. (2018). Defining OER-Enabled Pedagogy. *International Review of Research in Open and Distributed Learning, 19*(4).
- Winitzky-Stephens, J., & Pickavance, J. (2017). Open educational resources and student course outcomes: A multilevel analysis. *International Review of Research in Open and Distance*

Learning, 18(4), 35–49. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v18i4.3118>

Young, L. C., Daly, U. T., & Stone, J. (2017). OER: The Future of Education Is Open. *Connections*, 5, 52–53.

Zhang, M., & Li, Y. (2017). Teaching experience on faculty members' perceptions about the attributes of open educational resources (OER). *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 12(4), 191–199. <https://doi.org/10.3991/ijet.v12i04.6638>

ΟΣΔΕΛ. (2020). *Έρευνα Χαρτογράφησης της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας των Εκδοτικών Επιχειρήσεων*. https://www.osdel.gr/uploads/files/Links/CM/EREYNA-EPIXEIRISEVN_APOTELESMATA.pdf